

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 11 grudnia 2023 r.

Poz. 7577

Podpisany przez:

Paweł Chruściel; LUW w Lublinie

Data: 11.12.2023 12:06:50

UCHWAŁA NR LI/312/2023 RADY MIEJSKIEJ W REJOWCU

z dnia 24 listopada 2023 r.

w sprawie gminnego programu opieki nad zabytkami

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840), po uzyskaniu opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie, uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Rejowiec na lata 2023-2026, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Rejowca.

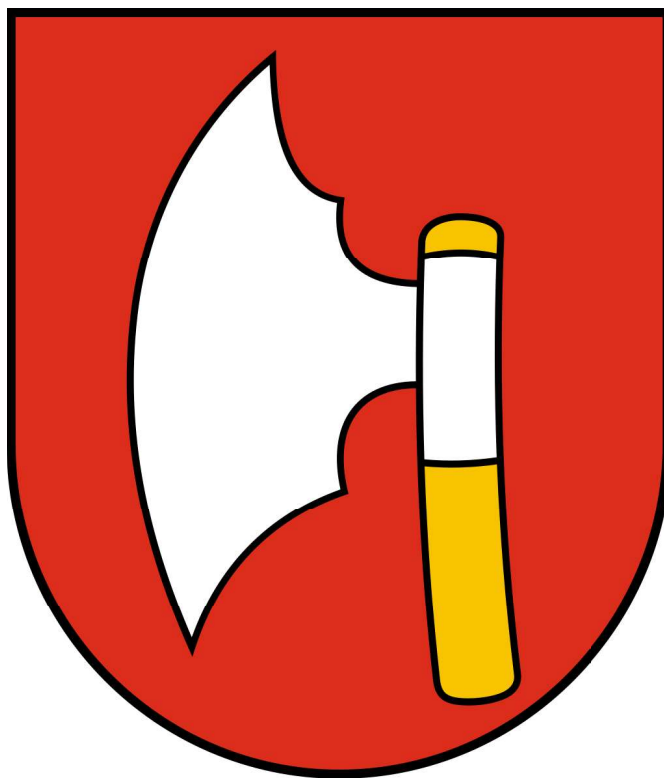
§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Rejowcu

Mirosław Kość

Załącznik do uchwały Nr LI/312/2023
Rady Miejskiej w Rejowcu
z dnia 24 listopada 2023 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY REJOWIEC
NA LATA 2023 – 2026**

Opracowanie:
ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny

Spis treści

1. Wstęp	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	2
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	3
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	26
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	27
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	33
4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	39
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	42
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	42
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	43
5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Rejowiec	43
5.2.2 Zarys dziejów obszaru gminy	45
5.2.3 Dziedzictwo niematerialne	58
5.2.4 Infrastruktura kultury oraz oświatowa na terenie Gminy Rejowiec	62
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	63
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	66
5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	68
5.4.2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków	70
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	89
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	94
7. Założenia programowe	99
7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki	99
7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu	99
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	106
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	107
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	109
11. Bibliografia	112

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rejowiec na lata 2023-2026 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się w granicach gminy. Najpełniejszą definicję dziedzictwa kulturowego wypracował Jan Pruszyński (J. Pruszyński, Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna, t. 1, Kraków 2001, s. 50), stwierdzając, że jest to: „*zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej*”.

Celem Programu jest stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Rejowiec. Program opieki nad zabytkami gminy Rejowiec jest narzędziem zarządzania lokalnym dziedzictwem i powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej oraz poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Niniejszy program został opracowany zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa realizując wymóg art. 87 **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) oraz dokumentami programowymi o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym, gminnym. Wiele elementów budujących Program zaczerpnięto z odpowiednich polityk, programów i planów sektorowych o randze krajowej, wojewódzkiej i powiatowej. Zaproponowane w programie opieki nad zabytkami działania mają pomóc w poprawie substancji zabytkowej, jej rewaloryzacji oraz w upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego zaś proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z zakresu ochrony zabytków.

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), w którym: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) i są nimi:

- 1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.):

3. *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
4. *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

(Dz. U. nr 78 poz. 483, oraz z 2006 r. nr 200 poz. 1471 oraz z 2009 r. nr 114 poz. 946)

W preambule Konstytucji RP znajduje się zobowiązanie aby przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku. W świetle art. 5 i 6 ust. 1 Konstytucji RP do podstawowych obowiązków państwa działającego za pośrednictwem swych organów należy ochrona dziedzictwa kultury, a w szczególności jego podstawowych materialnych składników, jakimi są zabytki.

Art. 5

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Ochrona powinna być rozumiana jako ochrona dla przyszłych pokoleń ale zabytki powinny być współcześnie wykorzystywane w taki sposób (np. badania naukowe), aby nie stanowiło to dla nich zagrożenia i aby nie prowadziło do ich degradacji, uszkodzenia i zniszczenia. W Konstytucji RP wyrażony został obowiązek stwarzania przez państwo jak najlepszych warunków równego dostępu do dóbr kultury, z poszanowaniem prawa własności.

Art. 6

1. *Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*

Przyjmuje się, że dobrami kultury są elementy stanowiące materialny przejaw kulturowej działalności człowieka, a także niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 Konstytucji kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury i stanowią katalog konstytucyjnych praw i wolności kulturalnych.

Art. 73.

Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Przepisy artykułu 86 Konstytucji nakładają na każdego obywatela obowiązek dbałości o stan środowiska, którego jednym z elementów jest środowisko kulturowe z jego składową, jaką jest dziedzictwo kulturowe.

Art. 86

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

I. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2512)

W ramach podziału kompetencji między ministrami, dokonanego w ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz. U. z 2019 r. poz. 945, ze zm.), wiodącym organem odpowiedzialnym za zadanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.

II. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.)

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.) - dalej w tekście u.o.z.o.z, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego

programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków.

W art. 3 u.o.z.o.z. zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

- 1) **zabytek** — *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
- 2) **zabytek nieruchomy** — *nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;*
- 3) **zabytek ruchomy** — *rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;*
- 4) **zabytek archeologiczny** — *zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;*
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** — *instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;*
- 6) **prace konserwatorskie** — *działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;*
- 7) **prace restauratorskie** — *działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań*
- 8) **roboty budowlane** — *roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;*
- 9) **badania konserwatorskie** — *działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;*
- 10) **badania architektoniczne** — *działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;*
- 11) **badania archeologiczne** — *działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;*
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** — *przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;*
- 13) **historyczny zespół budowlany** — *powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;*
- 14) **krajobraz kulturowy** — *postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;*

- 15) **otoczenie** — teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Wymieniona w art. 3 pkt 5 u.o.z.o.z. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 2020 poz. 194), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami, Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. 2020 poz. 1333 ze zm.).

Wymienione w art. 3 pkt 7 u.o.z.o.z. **prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8 u.o.z.o.z. **roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z. zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Wymienione w art. 3 pkt 9 u.o.z.o.z. **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10 u.o.z.o.z. **badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 u.o.z.o.z. **badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

W art. 4 i art. 5 u.o.z.o.z. ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

- 1) *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; 2.*
- 2) *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Tak więc ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy oraz także jest to pożądaný stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

W art. 6 u.o.z.o.z. ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

Art. 6.

1. *Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:*

- 1) *zabytki nieruchome będące, w szczególności:*

- a) *krajobrazami kulturowymi,*
- b) *układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,*
- c) *dzielami architektury i budownictwa,*
- d) *dzielami budownictwa obronnego,*
- e) *obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,*
- f) *cmentarzami,*
- g) *parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,*
- h) *miejskami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;*

- 2) *zabytki ruchome będące, w szczególności:*

- a) *dzielami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,*
- b) *kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,*
- c) *numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,*
- d) *wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,*
- e) *materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),*
- f) *instrumentami muzycznymi,*
- g) *wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,*
- h) *przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;*

- 3) *zabytki archeologiczne będące, w szczególności:*
- a) *pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,*
 - b) *cmentarzyskami,*
 - c) *kurhanami,*
 - d) *reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.*
2. *Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.*

W art. 7 u.o.z.o.z. ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków prowadzony jest na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawane są na podstawie art.

36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdują się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 u.o.z.o.z.).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, to jest wskazywać na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza wójt w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione postanowieniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.

W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków”, który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z.

to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków” mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechne ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Z wpisaniem zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa wiążą się dla właściciela określone obowiązki: będzie on zobowiązany powiadomić ministra w przypadku uszkodzenia, zniszczenia, zaginięcia lub kradzieży, zagrożenia dla zabytku, zmiany miejsca przechowywania zabytku (art. 28 ust. 2 u.o.z.o.z.), a szczegółowe wymagania co do standardów ochrony zabytku zostaną określone w rozporządzeniu.

Dysponent zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa będzie mógł ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich czy restauratorskich, dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, gdzie przechowywany jest zabytek, a także do wnioskowania do ministra o przechowanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury (art. 37 i ust. 4).

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Art. 16

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Zgodnie z art. 17 u.o.z.o.z. na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

Art. 17.

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;*
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;*
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
- 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;*
- 4) składowania lub magazynowania odpadów.*

W art. 18 i 19 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Art. 18

- 1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego*
- 2. W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:*
 - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;*
 - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;*
 - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.*

Art. 19

- 1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:*
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;*

- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
 - 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

W art. 20 u.o.z.o.z. wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Art.20.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

W art. 21 i 22 u.o.z.o.z. ustawodawca wskazuje, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Art. 21.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22.

- 1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.*
- 2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.*
- 3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgoda właściciela tego zabytku.*
- 4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.*
- 5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:*
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;*
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;*
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.*
- 6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.*

W artykułach od 25 do 37 u.o.z.o.z. ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji.

Artykuł 26 u.o.z.o.z. nakłada na właścicieli zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku. Z tego powodu artykuł ten jest często cytowany jako przykład „nienazwanej form ochrony zabytków”.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecenia konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczeniu lub uszkodzeniu zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.).

Artykuł 28 u.o.z.o.z. nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zgodnie z art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z. przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 u.o.z.o.z. wójt przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 u.o.z.o.z. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. z 2017 r. poz. 459, ze zm.), zwanego dalej kodeksem cywilnym, własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą za sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 u.o.z.o.z., w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe

służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń, wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz. U. 2021 r., poz. 81). Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wnioski o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne. Odwołanie nie przysługuje:

- Od decyzji wydanej przez organ I instancji, jeżeli upłynął dla strony czternastodniowy termin do wniesienia odwołania;
- Od decyzji wydanej przez organ II instancji.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie postanowień art. 36 u.o.z.o.z. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzenie, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,
- niepowiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- niepowiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,
- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytku wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia (np. poszukiwania za pomocą elektronicznych urządzeń, wydobywania zabytków archeologicznych z ziemi).

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilaly powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Zgodnie z art. 49 i 50 u.o.z.o.z. Wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 73 u.o.z.o.z. gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadającą w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 u.o.z.o.z. stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 81 u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nic nie otrzymywali.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82 u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.

Art. 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

- 1) utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.);
- 2) sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.);
- 3) utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 4) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 5) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.);

- 6) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 7) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Art. 89 u.o.z.o.z. stanowi, że organami ochrony zabytków w Polsce są:

Art. 89. Organami ochrony zabytków są:

- 1) *minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;*
- 2) *wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.*

Artykuł 96 u.o.z.o.z. stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecanie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za niepowiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomego, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o którym mowa w art. 113 u.o.z.o.z. Z kolei art. 107c u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107d u.o.z.o.z. wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną. Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała

od wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 u.o.z.o.z.. Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c u.o.z.o.z. poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynika z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

Akty wykonawcze do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz.1901),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 ze zm.),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r. poz. 1470),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661 ze zm.) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej

- i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56)
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110),
 - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 r. poz. 1275),
 - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81).
 - rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 września 2022 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. poz. 2053).

III. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.).

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. 2020 r. poz. 1990 ze zm.).

IV. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 997 ze zm.).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- artykuł 11 stanowi że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4 – obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady.

V. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane
(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.).

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

VI. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska
(t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.).

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

VII. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 ze zm.).

Zgodnie z a art. 19 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Artykuł 23a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym;

Zgodnie z ust. 4 art. 23a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

W myśl art. 83f ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Art. 86 w ust. 1a) ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową

i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

VIII. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji

(t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 485).

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych w świetle przepisów ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji stanowi fakultatywne zadanie własne gminy, co oznacza, że nie wszystkie gminy muszą uczynić użytek z instrumentów prawnych i finansowych unormowanych w ustawie. Regulacje zawarte w ustawie mają na celu umożliwienie prowadzenia rewitalizacji na obszarach rewitalizacji w sposób zintegrowany i kompleksowy.

Gminny program rewitalizacji jest zasadniczym dokumentem służącym zaplanowaniu i realizacji procesu rewitalizacji. Ma on charakter strategii, w której dokonuje się pogłębionej diagnozy stanu obszaru rewitalizacji oraz planuje i koordynuje działania służące osiągnięciu wizji stanu obszaru po rewitalizacji. Służy również koordynacji działań rewitalizacyjnych z szeregiem innych dokumentów gminnych. Gminny Program Rewitalizacji nie stanowi aktu prawa miejscowego. Nie wiąże mieszkańców ani przedsiębiorców. Stanowi dokument o charakterze wewnętrznym, wiążący wójta gminy.

Ustawa nie wprowadza bezpośrednio problematyki ochrony zabytków, ale wprowadza m.in. znaczące ułatwienia dla ich właścicieli i narzędzia ochrony historycznych układów urbanistycznych.

IX. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu

(Dz. U. poz. 774 ze zm.).

Jest to tak zwana „ustawa krajobrazowa”, której celem było wprowadzenie mechanizmów umożliwiających powstrzymanie procesu degradacji krajobrazu.

Rada gminy może w formie uchwały określić zasady sytuowania obiektów reklamowych, a także zakaz umieszczania takich obiektów, a w przypadku sztyldów uchwała może określić warunki ich sytuowania, wielkość, oraz ich liczbę na nieruchomości. Wójt gminy może nałożyć grzywnę na właściciela nieruchomości oszpecającej krajobraz, a dochód wpłynie do budżetu gminy.

X. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 334 ze zm.).

Zgodnie z art. 6 ust. 5 i 5a) ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów ustawy z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 13 ust. 4, 5 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki

samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 96 ust. 1a ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami ustawy o gospodarce nieruchomościami stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

XI. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

(t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.).

Art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.) stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

XII. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

(t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385).

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Artykuł 5 ust. 3 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego.

Artykuł 5 ust. 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnienia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

XIII. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

(t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2396).

Ustawa w art. 3 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 ustawy o z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl art. 19 ust. 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

XIV. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych

(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 887 ze zm.).

Zgodnie z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

- 1) poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego;
- 2) osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość;
- 3) sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych;
- 4) jeńców wojennych i osób internowanych;
- 5) uchodźców z 1915 r.;
- 6) osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.;
- 7) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów;
- 8) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie poruczono zrzeszeniom i organizacjom społecznym a w razie uszkodzenia grobu lub jakiegokolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę (art. 7 ust. 2 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych).

XV. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w art. 4 ust. 1 pkt 16 określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

W art. 19b ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

XVI. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70 ze zm.).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególny zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.); planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu;
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.)), realizując cele wytyczone na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji);
- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa);
- zgodnie z art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z art. 81 ust. 2 dotacja, w zakresie określonym w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;

- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- jednostki samorządowe są zobowiązane do sporządzenia wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami);
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury;
- burmistrzowie i wójtowie mają obowiązek przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Jak wynika z powyższego, rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo ważna, choć nie zawsze należycie zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również, jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należytym stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw;

- planów zagospodarowania przestrzennego województw; planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu;
- strategii rozwoju gmin;
- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Obok ratyfikowanych umów międzynarodowych, zgodnie z zasadą pierwszeństwa regulacji zawartych w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych, na określenie celów i kierunków działań w obszarze ochrony zabytków pośrednio wpływ mają również akty o charakterze zaleceń. W sposób szczególny należy mieć na względzie bogaty dorobek UNESCO. Ważnym źródłem standardów są m.in.:

- 1) *Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów oraz miejsc* (1962);
- 2) *Rekomendacja dotycząca ochrony dóbr kultury zagrożonych przez prace publiczne lub prywatne* (1968), *Rekomendacja dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na poziomie narodowym* (1972);
- 3) *Rekomendacja w sprawie ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych* (1976);
- 4) *Rekomendacja dotycząca ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym* tzw. „Rekomendacje Warszawskie” (1976);
- 5) *Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru* (1989);
- 6) *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego* (2011).

Niezwykle istotnym dokumentem, określającym poglądy społeczności międzynarodowej w sprawie ochrony miast historycznych i tzw. podejścia krajobrazowego w tej ochronie, jest *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego* (2011), wprowadzająca pojęcie podejścia krajobrazowego. Jest ono stosowane w celu „rozpoznania, ochrony i zarządzania w odniesieniu do obszarów historycznych, poprzez uwzględnienie współzależności form materialnych, organizacji przestrzennej i powiązań, cech przyrodniczych i kontekstu, a także wartości społecznych, kulturowych i ekonomicznych”.

Podstawą prawną podejmowania i realizacji polityki kulturalnej przez Unię Europejską jest art. 167 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. C 326 z 26.10.2012). Unia przyczynia się do rozwoju kultur państw członkowskich w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Rejowiec, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczypospolitej został przyjęty Uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Poprzedni Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uchwalony na lata 2014-2017 i przestał obowiązywać 31 grudnia 2017 r.

W dokumencie określone zostały cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego. Cel główny będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe, którym przypisano kierunki działań.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego	
1.1	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
	Zadania:
1.1.1	Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
1.1.2	Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
1.1.3	Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
1.1.4	Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.
1.2	Kierunek działania: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym
	Zadania:
1.2.1	Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
1.2.2	Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
1.2.3	Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
1.2.4	Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

W ramach realizacji zadania **1.1.1** planuje się, oprócz aktualizacji materiałów szkoleniowych opracowanych dla Programu na lata 2014–2017, przygotowanie dodatkowych materiałów informacyjnych dla samorządów, organizację szkoleń z zarządzania dziedzictwem dla

przedstawicieli władz samorządowych. Ostatnim przewidzianym działaniem będą przeprowadzone w 2022 r. badania ewaluacyjne. Niewątpliwie okres pandemii COVID-19 pokrzyżował i przesunął w czasie większość z zadań zaplanowanych na lata 2020-2021.

Zadanie zdefiniowane w pkt 1.1.2 realizowane będzie przez rozbudowę portalu internetowego <http://samorząd.nid.pl>, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy i informacji na temat dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra gminy z uwzględnieniem problematyki dostępności dziedzictwa dla osób z niepełnosprawnościami.

Zadanie zdefiniowane w pkt 1.1.3 będzie realizowane w ramach czterech kierunków interwencji:

- przez stworzenie centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych;
- przez pilotaż szkoleń przedstawicieli wybranych gmin prowadzących lub planujących rewitalizację zasobu dziedzictwa kulturowego,
- przez wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji,
- przez konkurs „Twój dom – dialog z tradycją”.

W ramach realizacji zadania 1.1.4. planuje się opracowanie założeń, a następnie coroczną organizację konkursu skierowanego do samorządów gminnych. Celem jest promocja i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny.

W ramach realizacji zadania 1.2.4: *Powołanie Centrum Architektury Drewnianej* planuje się zorganizowanie punktu kontaktowego wspierającego opiekunów architektury i budownictwa drewnianego we właściwej opiece nad tym wymagającym szczególnej troski zasobem zabytkowym.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	
2.1	Kierunek działania: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami
	Zadania:
2.1.1	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
2.2	Kierunek działania: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego
	Zadania:
2.2.1	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

W ramach realizacji zadania 2.1.1 planuje się stworzenie i wdrożenie internetowej bazy wiedzy standardów, zaleceń i wytycznych konserwatorskich dotyczących działań i prac przy różnych kategoriach zabytków. Planuje się także opracowywanie materiałów informacyjnych promujących stosowanie wytycznych i standardów postępowania konserwatorskiego wśród właścicieli zabytków, inwestorów i wykonawców prac przy zabytkach.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

W ramach realizacji zadania **2.2.1** planuje się:

- szkolenia dla policjantów z zakresu przeciwdziałania przestępstwom przeciwko zabytkom, we współpracy z wyspecjalizowanymi instytucjami kultury zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego;
- realizację projektu rejestracji zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, przez wykonanie aktualnej dokumentacji fotograficznej, znakowanie przy pomocy dostępnych środków technicznych, a także weryfikację wiedzy o zabytkach znajdującej się w zasobach wojewódzkich konserwatorów zabytków ze stanem realnym w wybranych dwóch powiatach w każdym województwie w ciągu roku.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.	
3.1	Kierunek działania: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości
	Zadania:
3.1.1	Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
3.1.2	Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
3.2	Kierunek działania: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.
	Zadania:
3.2.1	Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

W ramach zadania **3.1.2** planowane jest tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży.

W ramach zadania **3.2.1.** program dotacyjny będzie wspierać proces identyfikacji, dokumentacji i szerokiego upowszechniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także sprzyjać społecznemu zaangażowaniu w proces ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym, w tym nad zabytkami.

Na realizację działań Programu na lata 2019-2022 przewiduje się finansowanie z budżetu państwa w kwocie 25 mln 617 tys. zł, co wydaje się być kwotą niezwykle niską. Podmiotem wiodącym realizację programu jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.1.3. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (KPZK 2030)

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) została przyjęta uchwałą Rady Ministrów Nr 239 z dnia 13 grudnia 2011 r. i jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym ładu przestrzennego kraju w perspektywie kilkunastoletniej.

W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego Polski do 2030 r. Celem strategicznym KPZK 2030 jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania następujących, ogólnych celów rozwojowych: konkurencyjności, zwiększania zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

4.1.4. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu **Polska2030** jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB.

4.1.5. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r. została przyjęta Uchwałą Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Dokument ten jest aktualizacją średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020. i jest obowiązującym, kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej. Strategia stanowi podstawę dla zmian w systemie zarządzania rozwojem, w tym obowiązujących dokumentów strategicznych: strategii, polityk, programów. Głównym celem Strategii Odpowiedzialnego Rozwoju jest „Tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym”.

W poniższym opisie głównych obszarów koncentracji działań oraz obszarów wpływających na osiągnięcie Strategii odniesiono się jedynie do tych, które są związane z ochroną zabytków i dziedzictwa narodowego.

W celu szczegółowym III – skuteczne państwo wymieniono „Obszar E-państwo” i projektem strategicznym realizowanym w jego ramach jest digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej. Służyć temu ma kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

Wśród obszarów wpływającym na osiągnięcie celów Strategii wymieniono „Kapitał ludzki i społeczny” i czwartym z kierunków interwencji w tym obszarze wymieniono: wzmocnienie

roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. W działaniach do 2030 r. ma to się przejawiać w:

- ochronie i promocji dziedzictwa narodowego poprzez
 - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty;
 - inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez:
 - uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym),
 - likwidację „białych plam” w dostępie do kultury.

4.1.6. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Dokument został przyjęty uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. i stanowi kontynuację oraz aktualizację Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, przyjętej 26 marca 2013 r. i jest instrumentem realizacji Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.

W części Strategii poświęconej diagnozie obszaru „kultura” wskazano na:

- zły stan zabytków,
- niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- niewystarczający poziom ochrony zbiorów chodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury
- deficyt kompetencji kulturowych,

ale wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego. Jak główny cel Strategii przyjęto wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. W części poświęconej celom, kierunkom interwencji oraz narzędziom realizacji celu przyjęto trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne,
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich,
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W strategii podkreślono, iż podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmocnienie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym, co osiąga się poprzez szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii. Istotnym elementem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego będą działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. Wśród zadań realizowanych w ramach celu szczegółowego 2 wyróżniono następujące priorytety:

- tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury poprzez:
 - dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków,
 - wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii, między innymi poprzez projekt strategiczny „Rozwój Turystyki Kulturowej” obejmujący działania na rzecz zabytków uznanych za Pomniki Historii na tych szlakach,
 - kontynuację projektu „Krajobraz mojego miasta”, którego celem jest zapobieżenie chaosowi reklamowemu i zrównoważonemu planowaniu przestrzeni miejskiej,
 - rozbudowywanie kolekcji dzieł sztuki współczesnej,
 - poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury poprzez między innymi realizację projektu strategicznego „Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej”, w ramach którego zostaną podjęte następujące zadania:
 - kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach,
 - systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji,
 - inwentaryzacja cyfrowych zasobów kultury, obejmująca instytucje kultury, archiwa i inne jednostki, w tym naukowe, prowadzące lub zlecające digitalizację i przechowujące cyfrowe zbiory,
 - podnoszenie kompetencji cyfrowych,
 - nowelizacja przepisów regulujących całość polskiej przestrzeni internetowej,
- wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego wymieniono szereg projektów strategicznych, które przypisano do zakresu interwencji, wśród których należy wymienić:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej,
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę (utworzenie sieci muzeów historycznych, których głównym celem jest opowiadanie o historii Polski z różnych perspektyw)
- Niepodległa (budowa kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego)
- Program Rozwoju Uniwersytetów Ludowych – których celem jest wzrost poziomu edukacji ustawicznej dorosłych mieszkańców gmin wiejskich i wiejsko miejskich oraz zwiększenie poziomu kapitału społecznego na obszarach wiejskich i w małych miastach.
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

4.1.7. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Rejowiec, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi dokumentami wykonanymi na poziomie województwa, prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku).

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku) przyjęta została uchwałą Nr XXXIV/559/2013 Sejmiku Województwa Lubelskiego w dniu 24 czerwca 2013 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji. Uchwałą nr IV/96/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 11 marca 2019 przystąpiono do aktualizacji Strategii oraz opublikowano jako załącznik do wymienionej Uchwały „Zasady, tryb i harmonogram aktualizacji „strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku)”. Celem generalnym prowadzonych prac jest opracowanie strategii województwa lubelskiego z horyzontem obowiązywania do 2030 roku uwzględniającej założenia nowego okresu programowania UE na lata 2021–2027 i wymóg spójności z nowymi dokumentami szczebla krajowego.

W strategii za najważniejsze potencjały województwa między innymi uznano walory krajobrazu, które wraz z dziedzictwem kulturowym mogą służyć do rozwijania turystyki. Przyjmuje się, że Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 przyczyni się m.in. do kulturalnej i społecznej integracji regionu lubelskiego, dlatego w obszarze kultury wyznaczono cel strategiczny nr 4: *Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu*. Dla jego realizacji wskazano cel operacyjny 4.3: *Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrzregionalnej*, między innymi poprzez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i włączania jej do programów edukacyjnych i selektywnie wspieranych działań kulturotwórczych oraz stymulowanie podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych i edukacyjnych. W ramach tego celu operacyjnego wskazano 6 kierunków działań w perspektywie do 2020 roku, (jeden cel do 2030 roku):

1. Opracowanie programów edukacyjnych nt. historii regionu, jego tradycji etnicznych i kulturowych, włączenie ich do nurtu edukacji obywatelskiej w szkołach.
2. Wspieranie inicjatyw odtwarzania tradycji kulturowych, gospodarczych i etnicznych regionu, wzmacnianie ich edukacyjnej i kulturotwórczej roli (w perspektywie do 2030 roku).
3. Wspieranie organizacji prowadzących działalność promującą tradycje regionu oraz jego szanse rozwojowe.
4. Stymulowanie podejmowania i wspieranie wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, społecznych, edukacyjnych i kulturalnych (np. odtwarzania tradycji) przez społeczności lokalne.
5. Kompleksowe i systemowe oznakowanie tras turystycznych i dziedzictwa kulturowego regionu.
6. Powołanie regionalnego forum terytorialnego.

Historyczne uwarunkowania spowodowały, że region lubelski nie wykształcił silnego poczucia więzi regionalnej i poczucia tożsamości. Podejmowane inicjatywy kulturalne i edukacyjne powinny służyć wzmocnieniu świadomości przynależności do Lubelszczyzny i poczucia regionalnej identyfikacji, przy jednoczesnym zachowaniu różnorodności wewnątrz regionu. Współpraca samorządów lokalnych jest jednym z istotnych kierunków poprawy ich funkcjonowania i podejmowania zadań przekraczających możliwości poszczególnych jednostek.

Wśród podmiotów uczestniczących w realizacji celu dokument wymienia: samorządy lokalne; organizacje pozarządowe, w tym m. in. lokalne grupy działania, instytucje edukacyjne, przedsiębiorców i ich organizacje, instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe.

W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego wyszczególniono szereg obszarów strategicznych interwencji (OSI), których delimitację przyjęto za Planem zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego. Gmina Rejowiec zaliczona została do:

- Obszaru Przygranicznego;
- Obszaru Potencjalnej Eksploatacji Kopalin;
- Obszaru Ochrony i Kształtowania Zasobów Wodnych

Gmina Rejowiec znalazła się w strefie oddziaływania funkcjonalnego Obszaru Przygranicznego, na którym bliskość granicy stwarza szanse na rozwój, ale zarazem wykorzystanie potencjału ekonomicznego napotyka na problemy związane przede wszystkim z ograniczeniami w przepływie osób, kapitału i usług.

Położenie na Obszarze Potencjalnej Eksploatacji Kopalin, na którym znajdują udokumentowane złoża węgla kamiennego oraz zarezerwowano tereny pod budowę elektrowni, stwarza olbrzymią szansę, ale także zagrożenie związane z antropopresją. Obecnie w zagospodarowaniu terenu w stanie istniejącym przeważa tradycyjna gospodarka rolna i niewielkie obszary eksploatacji surowców dla przemysłu cementowego. Zjawiska problemowe występujące na tym obszarze związane są przede wszystkim z deformacją litosfery i zakłóceniami stosunków wodnych (konflikty na linii środowisko przyrodnicze – gospodarka wynikają z eksploatacji złóż węgla zlokalizowanych w obszarach cennych przyrodniczo). Realizacja Europejskiego Zielonego Ładu, w którym dąży się do wyeliminowania węgla jako nośnika energii stawia pod znakiem zapytania założenia dla tego obszaru funkcjonalnego.

Obszar Ochrony i Kształtowania Zasobów Wodnych jest obszarem problemowym o randze regionalnej, wymagającym działań naprawczych w zakresie gospodarki wodnej poprzez: modernizację systemów melioracyjnych, budowę zbiorników retencyjnych i wielofunkcyjnych.

4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego (PZPWL)

Obowiązujący obecnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego został przyjęty Uchwałą nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r., i zastąpił Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego uchwalony 29 lipca 2002 przez Sejmik Województwa Lubelskiego.

W aktualnie obowiązującym Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego znajdziemy diagnozę zagrożeń dla stanu struktury zabytkowej na terenie ziem województwa:

- postępująca urbanizacja;
- brak kompleksowych działań rewitalizacyjnych (które powinny być uwzględniane w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- brak powiązań obiektów nowoprojektowanych z obiektami zabytkowymi;

Z kolei główne potencjały rozwojowe regionu autorzy dokumentu widzą w:

- położeniu na międzynarodowych korytarzach komunikacyjnych;
- potencjale żywicielskim;
- potencjale turystycznym.

Wśród działań ukierunkowanych na zachowanie wartości obiektów dziedzictwa kulturowego jako priorytetowe uznaje się restaurowanie i zabezpieczanie zespołów zamkowych, dworskich, pałacowo-obronnych – w dokumencie wymieniono fortalicję w Sielcu.

W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz turystycznego wykorzystania potencjału kulturowego w Planie wskazano pasma kulturowe, traktowane jako wieloprzestrzenne struktury wyznaczone na obszarach koncentracji potencjału kulturowego pozwalającego na ukierunkowanie rozwoju turystyki i zintegrowany rozwój infrastruktury turystycznej i gmina Rejowiec została zaliczona do Pasma Jana III Sobieskiego, obejmujące miasta i gminy posiadające dziedzictwo związane z patronem.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego znalazły się także rekomendacje utworzenia parku kulturowego, które należy traktować jako obszary funkcjonalne ochrony krajobrazów kulturowych. Rekomendowane parki kulturowe obejmuje się ochroną planistyczną polegającą przede wszystkim na ochronie funkcjonalnej i kompozycyjnej zabudowy (w tym historycznej linii zabudowy) oraz zakazie lokalizacji obiektów budowlanych negatywnie oddziałujących na krajobraz (np. elektrowni wiatrowych). Na terenie Gminy Rejowiec rekomendowane jest utworzenie Parku Kulturowego Rejowiec, obejmującego swoim zasięgiem gminę Rejowiec oraz Parku Kulturowego Stołpie, obejmującego swoim zasięgiem gminy Chelm oraz Rejowiec..

Dokument wyznacza szereg obszarów funkcjonalnych, rozumianych jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Gmina Rejowiec została zaliczona do obszaru funkcjonalnego potencjalnej eksploatacji kopalin, ochrony i kształtowania zasobów wodnych oraz przygranicznego obszaru funkcjonalnego leżąc w jego strefie zewnętrznej.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie Lubelskim na lata 2019–2022

Samorząd Województwa Lubelskiego realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków występując w podwójnej roli: po pierwsze jako właściciel obiektów zabytkowych oraz jako jednostka samorządu terytorialnego poziomu regionalnego odpowiedzialna za wykonywanie zadań o charakterze wojewódzkim w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na poziomie regionu.

Do zadań wynikających z zapisów ustawowych należą przede wszystkim sprawowanie opieki nad zabytkami, do których samorząd województwa posiada tytuł prawny (art. 5 i art. 71 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w związku z art. 6 ust 1 p. 2 ustawy o samorządzie województwa). Choć nie wynika to wprost z przepisu ustawy, to z szerszej zasady prawnej wyrażonej w art. 2 ust 2. ustawy o samorządzie województwa można wyczytać zadanie tworzenia rozwiązań budujących właściwy klimat wokół ochrony dziedzictwa. W tym sensie można przyjąć pogląd, że opieka nad zabytkami sprawowana przez samorząd województwa jako właściciela mienia będącego zabytkami powinna mieć charakter wzorcowy i inspirujący.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą Nr IX/160/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 2 września 2019 r. Głównym celem programu jest wyznaczenie pożądanych kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego.

W części poświęconej opisowi stanu dziedzictwa kulturowego na terenie województwa w dokumencie wymieniono między innymi „Mogilę Szwedzką” w Rejowcu Kolonii, jako przykład częstego zjawiska wtórnego wykorzystanie pierwotnych, licznie występujących grodzisk, np. na obozy wojsk szwedzkich w okresie „Potopu”, stacjonujących nieraz przez długi okres w tzw. leżach zimowych. Zjawisko to zadokumentowano na historycznej kartografii i w archiwalnych dokumentach pisanych, z określeniem: „Okopy”, „Szwedzkie Okopy”, „Mogila Szwedzka”.

W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego znalazły się także rekomendacje utworzenia parków kulturowych, to jest miejsc, które zostały zbadane o dużym potencjale kulturowo-przyrodniczym.. Na terenie Gminy Rejowiec rekomendowane jest utworzenie Parku Kulturowego Rejowiec, obejmującego swoim zasięgiem gminę Rejowiec oraz Parku Kulturowego Stołpie, obejmującego swoim zasięgiem gminy Chełm oraz Rejowiec..

W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 (aktualnie brak jest nowego programu) wyznaczono dwa cele strategiczne: „Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego, jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu” oraz Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny”, które mają być realizowane poprzez konkretne działania w ramach celów operacyjnych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

Cel strategiczny I: Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu	
Cel operacyjny 1	Ochrona zabytków materiałnych i opieka nad zabytkami materiałnymi .
Działanie 1.	Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środowiska naukowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 2.	Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 3.	Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.
Działanie 4.	Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych, powojennych oraz obiektów archeologicznych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środowiska naukowego, podmiotów gospodarczych działających w obszarze kultury, właścicieli i posiadaczy zabytków.
Działanie 5.	Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki.
Adresat działania:	Działanie skierowane do gmin i powiatów oraz właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.
Działanie 6.	Podjęcie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego posiadających zabytki.
Działanie 7.	Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.
Adresat działania:	Działanie skierowane do muzeów i organizacji o charakterze para muzealnym, odbiorców oferty kulturalnej tych instytucji
Cel operacyjny 2	Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

Działanie 1.	Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego.
Działanie 2.	Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, środków masowego przekazu, grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych.
Działanie 3.	Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu.
Działanie 4.	Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, zespołów artystycznych, animatorów i twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 5.	Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, organizacji turystycznych, twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 6.	Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, twórców kultury.

Cel strategiczny II: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny.	
Cel operacyjny 1	Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.
Działanie 1.	Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środków masowego przekazu, szkół, instytucji oświatowych, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego.
Działanie 2.	Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, szkół, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego.
Działanie 3.	Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ich ochrony.
Adresat działania:	Działanie skierowane do instytucji kultury, środowiska naukowego, jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.
Działanie 4.	Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnych i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do ośrodków naukowych i uczelni, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, instytucji oświatowych, organizacji turystycznych, środków masowego przekazu.
Działanie 5.	Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, środowiska naukowego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, szkół, środków masowego przekazu.
Cel operacyjny 2	Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.
Działanie 1.	Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno – ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, instytucji kultury, środowiska naukowego, środków masowego przekazu, organizacji turystycznych.
Działanie 2.	Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środków masowego przekazu, instytucji kultury.
Działanie 3.	Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu.
Działanie 4.	Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno – ekonomicznego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, instytucji kultury, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, środków masowego przekazu, instytucji naukowych.
Działanie 5.	Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, instytucji kultury, organizacji turystycznych, twórców kultury, środków masowego przekazu.
Działanie 6.	Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, podmiotów gospodarczych działających w przestrzeni kultury, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, odbiorców produktów kulturalnych.
Działanie 7.	Tworzenie mechanizmów włączających materialne dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury, w tym promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno – ekonomicznych.
Adresat działania:	Działanie skierowane do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji społecznych zainteresowanych ochroną dziedzictwa kulturowego, administracji rządowej odpowiedzialnej za ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, środki masowego przekazu, instytucji kultury, podmiotów gospodarczych działających w przestrzeni kultury, właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, odbiorców produktów kulturalnych.

4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

4.3.1. Program opieki nad zabytkami powiatu chełmskiego

Do chwili obecnej nie uchwalono Programu, nie istnieje także program za lata ubiegłe.

4.3.2. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu chełmski.

Powiat Chełm posiada aktualny Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych, który został utworzony w 2018 r. i jest co roku aktualizowany. Dokument nie jest on dostępny na stronach internetowych powiatu chełmskiego prezentowane poniżej uwagi dotyczą modelowego planu ochrony zabytków.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na wykonywaniu następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,
- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

4.3.3. Inicjatywy Lokalne o charakterze regionalnym

Lokalna Grupa Działania „Promenada S12”

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Promenada S12” powstało w dniu 10 kwietnia 2008 r. i uzyskało wpis do Krajowego Rejestru Sądowego w dniu 11.08.2008 r. Swoim działaniem obejmuje teren 6 gmin należących do powiatu chełmskiego: Chełm, Sawin, Rejowiec, Rejowiec Fabryczny, Siedliszcze oraz miasto Rejowiec Fabryczny. Obszar działania LGD Promenada S12 łączy wspólne tradycje kulturowe, historyczne i przyrodnicze. Dotychczasowe strategiczne działania LGD PROMENADA S 12 obejmowały następujące obszary tematyczne:

1. Rozwój turystyki krajoznawczej i kulturalnej, zachowanie i promocja folkloru, tradycji regionalnych, upowszechnianie sportu i rekreacji.
2. Rozwój przedsiębiorczości i konkurencyjności przedsiębiorstw, dywersyfikacja źródeł dochodów mieszkańców wsi w celu podnoszenia jakości życia mieszkańców obszaru
3. Działania infrastrukturalne w kierunku odnowy wsi i podnoszenia jakości życia mieszkańców, w tym budowa małej architektury wiejskiej, poprawa dostępu do infrastruktury publicznej.
4. Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa przyrodniczego, w tym podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie OZE

Członkowie LGD „Promenada S12” w celu ubiegania się o dofinansowanie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) opracowali „Lokalną Strategię Rozwoju na lata 2016-2022 dla obszaru Lokalnej Grupy Działania Promenada S12”.

Lokalna Strategia Rozwoju nie obejmuje wszystkich spraw i problemów dotyczących obszaru gmin wchodzących w skład LGD, ale koncentruje się wokół celów i obszarów interwencji wspieranych przez Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 tj.

- wykorzystanie zasobów lokalnych do rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy z uwzględnieniem innowacyjnych rozwiązań oraz ochrony środowiska i klimatu;
- poprawie spójności i poprawie warunków życia mieszkańców, w tym grup defaworyzowanych, zagrożonych wykluczeniem;
- ochronie i promocji dziedzictwa lokalnego.

Obszar LGD charakteryzuje duży potencjał i różnorodność zasobów lokalnych, których efektywne wykorzystanie może stanowić czynnik dynamizujący rozwój. Do najważniejszych należą:

- lokalne produkty rolne – z uwagi na rolniczy charakter, obszar LGD ma bogaty zasób dobrej jakości produktów rolnych takich jak: owoce, warzywa, zboża, oraz produktów pochodzenia zwierzęcego jak wieprzowina, drób, nabiał, a także miód i jego przetwory,

- surowce naturalne – na terenie LGD występują złoża surowców mineralnych budowlanych (kredek, margiel, piasek) i energetycznych (złoża węgla kamiennego). Dodatkowe szanse stwarza możliwość zagospodarowania zrehabilitowanych wyrobisk naziemnych i wykorzystanie terenów poeksploatacyjnych w branży turystycznej i rekreacyjnej np. akweny dla sportów wodnych, kąpieliska, tory moto-crossowe itp.
- produkty lokalne – obszar LGD słynie z tradycji bednarskich i garncarskich, tradycyjne rzemiosło jest kultywowane zarówno w ramach działalności gospodarczej jak i indywidualnie, wytwarzane w sposób tradycyjny użytkowe wyroby bednarskie i garncarskie, potrawy regionalne, tradycyjne receptury wyrobów spożywczych i przetworów,
- walory przyrodnicze i krajobrazowe – rolniczy charakter i brak dużych zakładów przemysłowych pozwolił na zachowanie środowiska naturalnego we względnie niezmienionym stanie. Na obszarze LGD znajdują się dwa obszary chronionego krajobrazu: Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu oraz Pawłowski Obszar Chronionego Krajobrazu, obszar NATURA 2000 – ostoje ptasie oraz ostoje siedliskowe, liczne zbiorniki wodne, pomniki przyrody.
- tereny inwestycyjne – każda z gmin członkowskich posiada liczne tereny inwestycyjne przeznaczone dla przemysłu, produkcji czy zaplecza logistycznego, Tereny wyposażone lub mające dostęp do podstawowej infrastruktury technicznej. Tworzone są specjalne strefy ekonomiczne dla pozyskania inwestorów zewnętrznych.
- korzystne warunki klimatyczne – ze względu na swoje położenie obszar LGD posiada korzystne warunki do rozwoju energii ze źródeł odnawialnych (energetyka słoneczna i wiatrowa), ilość gruntów rolnych i tradycja rolnicza stwarzają realne możliwości rozwoju upraw energetycznych i produkcji energii z odpadów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego.
- korzystne położenie – przygraniczne położenie i przebiegający przez teren LGD ważny, międzynarodowy szlak komunikacyjny E373 może stanowić czynnik sprzyjający rozwojowi przedsiębiorczości;
- dziedzictwo kulturowe - o historii i bogatym dziedzictwie kulturowym świadczą liczne zabytki kultury zlokalizowane na terenie gmin wchodzących w skład LGD. O historii tych ziem świadczą licznie zachowane pałace i zespoły dworsko parkowe, do najbardziej charakterystycznych należą: pałac Ossolińskich w Rejowcu, pałac Woronieckich w Kaniem, zespół pałacowo – parkowy w Srebrzyszczu, zespół dworsko – parkowy w Chojnie Nowym, dwór Morawskich w Rejowcu Fabrycznym. Zabytkami świadczącymi o wielokulturowości tych ziem i tolerancji religijnej są zabytki sakralne – kościoły, zbory, synagogi, kaplice i krzyże przydrożne, mogiły zbiorowe poległych w różnych okresach walki o polskość i wolność ziem obszaru LGD. Liczna, niezagospodarowana, drewniana zabudowa tradycyjna stwarza możliwości do tworzenia izb pamięci, eko-muzeów, skansenów, wiosek tematycznych.

W Lokalnej Strategii Rozwoju nakreślono 3 cele ogólne o charakterze strategicznym i długim horyzoncie realizacji, które korespondowały z priorytetami i celami określonymi dla Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 tj. zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich. Cel nr 3 bezpośrednio odnosi się do wzmocnienia roli dziedzictwa w budowaniu spójności społecznej na obszarze LGD. W jego realizacji zakładano współpracę i wymianę doświadczeń w zakresie ochrony, promocji i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego. Zaplanowano

międzynarodowy projekt współpracy pn. „Nasze korzenie i tradycja - dzisiaj. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego”, z 2 lokalnymi grupami działania: LGD Dolina Giełczwi i LGD z Litwy „LGD „Radviliskio lyderis”. Celem projektu będzie ochrona tradycji i przekazów ustnych jako nośników niematerialnego dziedzictwa kulturowego obszaru partnerskich LSR, które odnoszą się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie

UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Rejowiec zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.

5.1.1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Rejowiec

Na terenie gminy Rejowiec obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, przyjęty uchwałą Nr XXII/111/2004 Rady Gminy Rejowiec z dnia 27 października 2004 r. Obecnie trwa procedura zmiany Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Rejowiec i zostały podjęte dwie uchwały NR XVIII/128/2020 RADY MIEJSKIEJ W REJOWCU z dnia 11 grudnia 2020 roku oraz uchwała NR XIX/137/2020 RADY MIEJSKIEJ W REJOWCU z dnia 30 grudnia 2020 roku o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszarów położonych w obrębach ewidencyjnych: Aleksandria Krzywowska, Zagrody, Rejowiec, Majdan Stary, Kobyle, Wereszcze Duże, Zawadówka, Siedliszczki i Czechów Kąt, Rybie.

W zakresie ochrony dóbr kultury w obowiązującym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla całej Gminy Rejowiec znajdują się przytoczone niżej zapisy, które zacytowano z zachowaniem oryginalnej pisowni dotyczącej nazw miejscowości i funkcji obiektów.

„Rozdział 2

Środowisko kulturowe

§ 4.1. W odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich we wszystkich działaniach planistycznych, projektowych i realizacyjnych. Zasady kształtowania przestrzennego i prowadzenia wszelkich inwestycji, zmiany sposobu zagospodarowania terenu, zmiany sposobu użytkowania obiektów oraz wtórnych podziałów historycznych założeń winny być podporządkowane wnioskowi i decyzjom konserwatorskim;

2. Wszelka działalność inwestycyjna prowadzona przy tych obiektach i w obszarze objętym ochroną konserwatorską wymaga uzyskania zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.

3. Rejestr zabytków obejmuje obiekty:

- 1) Niedziałowice - cmentarzysko starożytne zwane „Mogiłki” - w granicach historycznych, Nr rej. zabytków - A/358;
- 2) Rejowiec:
 - a) kopiec ziemny (mogiła) zw. „Mogiła Szwedzka” - w granicach historycznych, Nr rej. zabytków - A/359,
 - b) kościół rzymskokatolicki p.w. św. Józefa, parkan, starodrzew; czas powstania 1906-1907 - w granicach parkanu, Nr rej. zabytków - CH A/193,
 - c) cerkiew unicka p.w. św. Michała Archanioła, dzwonnica, drzewostan; czas powstania k. XVIII w. - w granicach ogrodzenia cmentarza kościelnego, Nr rej. zabytków A/331 ,
 - d) zespół pałacowo parkowy: pałac z wyposażeniem, oficyna, czworak, pozostałości ogrodzenia, park; czas powstania pocz. XIX w., Nr rej. zabytków A/329,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

- e) dom, tzw. Ratusz (ul. Rynek 1); czas powstania XVIII/XIX w. - w granicach ścian zewnętrznych budowli, Nr rej. zabytków CH A128/34,
- f) układ zieleni parkowej przy Cukrowni; czas powstania k. XIX w. - w granicach parku, Nr rej. zabytków - CH A/126/32.

§ 5.1. Stanowiska archeologiczne zarejestrowane podczas badań archeologicznych przeprowadzonych metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) na terenie gminy Rejowiec. Orientacyjną lokalizację stanowisk oznaczono na rysunku planu.

- 2. W przypadku natrafienia, podczas realizacji inwestycji, na ruchome zabytki archeologiczne w postaci ceramiki, kafli, szkła, przedmiotów krzemiennych, kości ludzkich lub zwierzęcych inwestor zobowiązany jest do natychmiastowego powiadomienia o tym fakcie Wojewódzki Oddział Służby Ochrony Zabytków w Lublinie Delegatura w Chełmie.
- 3. Prace ziemne mogą być objęte nadzorem archeologicznym.
- 4. Realizację inwestycji związanych z kopalniami piasku należy poprzedzić archeologicznymi badaniami ratowniczymi.

§ 6.1. Dobra kultury objęte ewidencją dóbr kultury Gminy Rejowiec podlegają pośredniej ochronie konserwatorskiej. Dopuszcza się zmiany adaptacyjne obiektów po uprzednim uzgodnieniu z Wojewódzkim Oddziałem Służby Ochrony Zabytków w Lublinie Delegatura w Chełmie.

- 2. Ewidencja dóbr kultury obejmuje obiekty architektury i budownictwa:

- 1) Adamów:
 - a) karczma murowana z 2 poł. XIX w., wł. Roman Misiura
 - b) pozostałości zespołu folwarcznego: czworak murowany z lat ok. 1880 - 1900, wł. Józef Kociuba, obora murowana z 1890 r., pozostałości alei kasztanowców z 1890 r.;
- 2) Aleksandria Krzywowska - kościół ewangelicki murowany z lat ok. 1885 - 1895, następnie szkoła, obecnie kaplica;
- 3) Bańkowszczyzna - szkoła drewniana sprzed 1914 r., obecnie świetlica;
- 4) Bieniów:
 - a) dom drewniany z 2 poł. XIX w., Nr 23, wł. Lucyna Okońska,
 - b) dom murowany z ok. 1900 r., Nr 24, wł. Leokadia Majdańska;
- 5) Czechów Kąt:
 - a) krzyż drewniany sprzed 1939 r.,
 - b) dom murowany z 1927 r., Nr 9, wł. Wanda Szczółko.
 - c) domy drewniane: Nr 50 z ok. 1925 r., wł. A. Mazurek, Nr 53a z 1939 r., wł. Aleksander Mazurek;
- 6) Elżbiecin - kapliczka MB murowana, z 1973 r.;
- 7) Hruszów:
 - a) 3 kapliczki murowane: z ok. 1920 r. na skraju wsi, z 1937 r., z 1992 r.;
 - b) pozostałości zespołu dworskiego, wł. Stacja Hodowli Roślin i Nasiennictwa Hruszów: czworak drewniany z 1925 r., stodoła drewniana z 1947 r. przeniesiona z Sawina, magazyn mur. z 1934 r.;
- 8) Kobyle:
 - a) krzyż drewniany z 1981 r.,
 - b) zagroda sprzed 1936 r., Nr 91, wł. Teodozja Niedbała: dom drewniany, obora murowana,
 - c) dom drewniany z 1914 r., Nr 84, wł. Włodzimierz Dubiel;
- 9) Kostnin - pozostałości folwarku: rządcówka drewniana z 1920 r., wł. Czesław Żyłowski, stajnia murowana z 1890 r., przebudowana w 1990 r. - wł. Gospodarstwo Rybackie Rejowiec, obora murowana z 1890 r., spalony dach w 1997 r., brama murowana z 1890 r.;
- 10) Leonów - zagroda Nr 22, wł. A. Baran: dom drewniany z 1904 r., ob. nie użytkowany, obora drewniana z 1920 r.;
- 11) Marysin:
 - a) pomnik Niepodległości z 1932 r., przed szkołą,
 - b) szkoła murowana z 1924 r., ob. dom mieszkalny, wł. UG Rejowiec,
 - c) zagroda murowana z 1938 r. Nr 7, wł. Jerzy Gerbert: obora, piwnica,
 - d) 3 domy drewniane: Nr 18 sprzed 1939 r., wł. Stefania Marek, Nr 50 z ok. 1930 r., wł. Andrzej Dąbrowski, Nr 103 sprzed 1939 r., wł. Stanisława Czuluk;
- 12) Niedziałowice:
 - a) krzyż drewniany z 1906 r.,
 - b) pozostałości zespołu folwarcznego, wł. Kazimierz Rogowski: obora murowana z 1910 r., park z 1826 r.,
 - c) dom drewniany z 1938 r., Nr 34, wł. Zdzisław Pastuszak;
- 13) Niemirów - dom drewniany z lat 1918 - 1919, Nr 4, wł. Józef Oszust;
- 14) Rejowiec:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

- a) Urząd Gminy murowany, z ok. 1920 r., ul. Dąbrowskiego 1,
- b) areszt murowany z ok. 1920 r. ul. Dąbrowskiego, ob. Urząd Gminy,
- c) zespół szkoły, ul. Zwierzyńskiego: szkoła murowana z 1935 r., ob. podstawowa i LO, szkoła murowana z ok. 1900 r. - ob. dom mieszkalny Nr 10, wł. l. Zwierzyńska, budynek gospodarczy murowany, z 1918 r., uż. Wilczyński, brama główna murowana, z 1935
- d) zespół pałacowo - folwarczny:
 - stajnia murowana z ok. 1905 r., ob. lecznica, siedziba Zakładu Usług Komunalnych, wł. UG Rejowiec,
 - pozostałości stajni mur. z ok. 1905 r., ob. magazyn, wł. „Roltex”,
 - pozostałości obory mur. z ok. 1905 r., ob. magazyn, wł. „Roltex”,
 - wozownia murowana z ok. 1905 r.,
 - dom ogrodnika murowany z 2 ćw. XIX wł. Stanisław Maruda
 - kuchnia murowana z 1912 r., wł. A. Terlecki,
 - dom pisarza i kowala murowany z ok. 1900 r., wł. Jolanta Roczon,
 - dom dla służby murowany z 1912 r., wł. Franciszek Kieszowski,
 - czworak drewniany z 1912 r., wł. UG Rejowiec,
 - czworak drewniany z 1912 r., wł. Szajduk.
 - dom stelmacha murowany z ok. 1907 r., wł. UG Rejowiec.
 - stolarnia i kuźnia murowana z lat 1905-1907, ob. dom mieszkalny, wł. UG Rejowiec,
 - magazyn zbożowy murowany z 1905 r., wł. „Roltex”,
 - tartak murowany z 1905 r., wł. Ryszard Szarun,
 - gorzelnia murowana z 1900 r.,
 - magazyn gorzelni murowany z 1905 r.,
 - obora murowana z pocz. XX w., ob. garaż, wł. Spółdzielnia Mieszkaniowa „Kryształ”,
 - piwnica murowana z pocz. XX w., wł. Spółdzielnia Mieszkaniowa „Kryształ”;
- e) ul. Fabryczna:
 - figura MB murowana z 1904 r.,
 - 2 domy murowane: Nr 1 z 1904 w. Stanisław Gersztyn, Nr 3 z 1905 wł. Ryszard Górski;
- f) ul. Kościuszki:
 - 6 domów murowanych: Nr 80 z ok. 1920 r. wł. Jan Buza, Nr 90 z ok. 1924 r. wł. Elżbieta Gimiewicz, Nr 99 z ok. 1920 r. wł. Henryk Lasocki, Nr 101 z ok. 1918 r. wł. Helena Jackowiak, Nr 103 z ok. 1918 r. wł. Zofia parada, Nr 119 z 1920 r. wł. A. Niewiarowska;
 - 9 domów drewnianych: Nr 22 z 1930 r., wł. L. Ciechańska, Nr 49 z ok. 1910 r., wł. Regina Panfil, Nr 53 z 1890 r., wł. Roman Mikulski, Nr 55 z ok. 1916 r., wł. Maria Posłuszyńska, Nr 71 sprzed 1939 r., w. Janina Nawrocka, Nr 88 z ok. 1920 r., wł. Wojciech Mizgalski, Nr 89 z ok. 1914 r., wł. Władysław Popik, Nr 92 z ok. 1925 r., wł. Jarzynowski, Nr 102 z 1930 r., wł. A. Fedoruk;
- g) ul. 3 Maja:
 - dom murowany Nr 1 z 1924 r., wł. Mirosław Machel,
 - murowany zespół domu Nr 3, wł. W. Nawrocka: dom z 1920 r., oficyna z Ok. 1925 r.,
 - dom drewniany Nr 4 z 1920 w. Janina Kalinowska;
- h) ul. Reja - 3 domy drewniane: Nr 13 z ok. 1905 r., wł. A. Czerniakiewicz, Nr 14 sprzed 1939 r., wł. Andrzej Danielczuk, Nr 15 po 1900 r., wł. Feliks Wojtiuk;
- i) ul. Szkolna - 2 domy drewniane: Nr 3 z Ok. 1938 r., wł. Janusz Fornal, Nr ga z k. XIX w., wł. Aniela Kalinowska;
- j) ul. Zwierzyńskiego:
 - 3 domy drewniane: Nr 3 z ok. 1900 r., wł. Paweł Daniluk, Nr 7 z ok. 1900 r., wł. Leokadia Parada, ob. nie użytkowany, Nr 12 z ok. 1900 r., wł. Wacława Kalinowska,
 - szkoła murowana z ok. 1900 r., ob. mieszkalny,
 - budynek gospodarczy murowany z 1912 r.,
 - szkoła murowana z lat 1935-1946, ob. szkoła podstawowa i gimnazjum,
 - figura MB z ok. 1905 r.;
- k) murowany zespół Cukrowni .Rejowiec•:
 - cukrownia z ok. 1898 r.,
 - suszarnia z 1898 r.,
 - magazyn suchych wyśłoków z 1898 r.,
 - magazyn techniczny z ok. 1900 r.,
 - magazyn wyrobów gotowych z ok. 1898 r.,
 - wಾಗownia z ok. 1898 r., - stolarnia po 1900 r.,
 - kotłownia z 1898 r.,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

- łaźnia sprzed 1939 r., ob. sklep,
- dom dyrektora sprzed 1900 r.,
- budynek administracyjno - mieszkalny sprzed 1900 r.,
- magazyn z 1905 r., przebudowany,
- ogrodzenie z 1905 r.,
- stróżówka z ok. 1900 r.,
- dom kierowników z pocz. XX w., ul. Fabryczna 18, wł. Spółdzielnia Mieszkaniowa "Kryształ",
- dom pracowniczy z pocz. XX w., ul. Fabryczna 16, wł. Spółdzielnia Mieszkaniowa „Kryształ”,
- l) zespół młyna z 1936 r., ul. Szkolna 8, wł. Stanisław Wiercioch: młyn murowany, obora drewniana,
- m) piekarnia murowana z ok. 1918 r., Rynek, ob. usługi, wł. UG Rejowiec;
- 15) Rejowiec Kolonia - krzyż metalowy z 1863 r., na mogile powstańców;
- 16) Rybie:
 - a) 3 krzyże drewniane: z 1950, 1960, 1970 r.,
 - b) szkoła drewniana z 1935 r., ob. budynek mieszkalny,
 - c) 6 domów drewnianych: Nr 13 z 1888 r., wł. Aniela Uszko, Nr 33 z 1919 r., wł. Stanisław Rzeźniczek, Nr 57 z 1916 r., wł. Leszek Moń, Nr 58 z 1918 r., wł. Marian Pawlas, Nr 99 z 1916 r., wł. Bronisława Antoniak;
- 17) Stary Majdan - dom drewniany z lat ok 1890- 1900, Nr 35, wł. J. Sałata;
- 18) Wereszcze Duże - dom drewniany poł. XIX w., Nr 103, wł. Adam Sławiński;
- 19) Wereszcze Małe:
 - a) krzyż drewniany z 1946 r.,
 - b) 2 domy drewniane: Nr 3 z 1927 wł. Genowefa Jarosz, Nr 4 sprzed 1937 r., wł. Jan Sadowski;
- 20) Wólka Rejowiecka - 3 domy drewniane: Nr 7 z ok. 1900 r., wł. Władysław Jeleń, Nr 42 z 1910 r., wł. Julian Dubiel, Nr 58 z 1920 r., wł. D. Galijski;
- 21) Zagrody - Żulin:
 - a) zespół cerkwi prawosławnej par. p.w. Opieki MB, ob. kościoła rzymsko - katolickiego par. p.w. NMP Królowej Polski (parafia w Żulinie gm. Łopiennik Górny),
 - b) 2 domy drewniane: Nr 5 sprzed 1939 r., wł. Bogdan Golec, Nr 16 z 1930 r., wł. Janina Rudnik;
- 22) Zawadówka:
 - a) zespół dworca kolejowego: dworzec murowany z lat 1910 - 1912, dom pracowniczy drewniany z ok. 1920 r., ob. Nr 47, 2 komórki murowane sprzed 1914 r.,
 - b) osiedle Zakładów Drzewnych - 15 domów drewnianych:
 - Nr. 17 z 1936 r., tynkowany, wł. S. Ważydrag, W. Mińczuk i Gołębiowski,
 - Nr 18 z 1936 r., tynkowany, wł. P. Poturaj, J. Kolanowski, E. Pawlisiak, E. Oleksiejuk,
 - Nr 19 z 1936 r., tynkowany, wł. E. Wojciechowska, M. Włodarczyk, K. Korszla,
 - Nr 20 z 1936 r., tynkowany, wł. A. Szymanko, M. Tkalski, P. Paterek, Kerabin,
 - Nr 21 z 1936 r., tynkowany, wł. P. Polikowska, S. Muda, S. Steć, B. Obuch,
 - Nr 22 z 1936 r., tynkowany, wł. J. Rybaczek, B. Pylak, Z. Materka, M. Golańsk,
 - Nr 23 z 1936 r., tynkowany, wł. Z. Sobolewska, M. Psuja, M. Klekociuk, S. Kość,
 - Nr 24 z 1936 r., tynkowany, wł. M. Myśliwiec, S. Szostak, K. Krzywina, Sarzyńska,
 - Nr 25 z 1936 r., tynkowany, wł. M. Toborek, Malinowski, J. Tkaczyk, Zwierz,
 - Nr 26 z 1936 r., tynkowany, wł. C. Pastusiak, J. Kaszczuk, E. Świętek, Gąsiorowska,
 - Nr 27 z 1936 r., tynkowany, wł. E. Góra, F. Malinowska, M. Panasiuk, T. Sobol,
 - Nr 28 z 1939 r., tynkowany, wł. T. Ścibak, W. Rybaszek, K. Węgliński, Michno,
 - Nr 33 z lat 1938 - 1939 r., tynkowany, wł. Zakłady Drzewne,
 - Nr 35 z 1936 r., tynkowany, wł. J. Radkowska, Z. Zielonka, P. Krzyś, P. Grzesiuk,
 - Nr 36 sprzed 1939 r., wł. B. Czerenko, Wójtowicz, Grabowiecki, Król,
 - c) 2 domy drewniane z 1920 r.: Nr 49 i 50,
 - d) Zakłady Drzewne z lat 1936 - 1938: suszarnia drewna drewniana, deszczułka i wiata drewniana, kotłownia i warsztat murowany, biuro drewniane sprzed 1936 r., ob. dom mieszkalny Nr 31 tynkowany, świetlica i portiernia drewniane, tynkowane;
- 23) Zyngierówka - 3 krzyże drewniane: z 1920, 1939, 1950 r.
- 3. Cmentarze i mogiły objęte ewidencją dóbr kultury Gminy Rejowiec:
 - 1) Aleksandria Krzywowolska cmentarz ewangelicki z XIX w.,
 - 2) Aleksandria Niedziałowska cmentarz ewangelicki z ok. XX w.,
 - 3) Bańkowszczyzna:
 - a) mogiła jeńca wojennego z XX w. (1939-45),
 - b) cmentarz ewangelicki z 2 poł. XIX w.,
 - 4) Hruszów - cmentarz powstańców 1863 r., XIX w., lata 60,

- 5) Majdan Stary - cmentarz ewangelicki z XIX w.,
- 6) Niedziałkowice - cmentarz wojenny (powstanie listopadowe?) XIX w. lata 30 lub 60,
- 7) Rejowiec Osada:
 - a) cmentarz żydowski XVIII/XIX w.
 - b) cmentarz rzymskokatolicki, XX w. (1918)
 - c) cmentarz powstańców 1863 r., XIX w., lata 60
 - d) cmentarz choleryczny z 1915 r.
- 8) Rybie - cmentarz ewangelicki z k. XIX w.

5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Rejowiec

Uchwałą nr XII/98/2020 Rady Miejskiej w Rejowcu z dnia 14. 02. 2020 r. przyjęto do realizacji Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Rejowiec. Studium to nie jest aktem prawa miejscowego. W Studium określono politykę przestrzenną gminy, wynikającą między innymi ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej oraz z występowania obiektów i obszarów chronionych na podstawie przepisów odrębnych.

W punkcie II. Studium: Ocena stanu środowiska, zagrożeń i stan powierzchni ziemi wymieniono wszystkie obiekty zabytkowe objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków i wykaz ten jest tożsamy z prezentowanym w niniejszym Programie Opieki nad zabytkami Gminy Rejowiec. Należy zwrócić uwagę, że prezentowany w studium wykaz różni się od wykazu obiektów wymienionych w obowiązującym planie zagospodarowania przestrzennego. Istnieje więc potrzeba uaktualnienia listy zawartej w miejscowym planie zagospodarowania zawierającej dużą liczbę budynków mieszkalnych „chałup”, z których niewiele przetrwało do chwili obecnej.

Zgodnie z obowiązującymi obecnie standardami konserwatorskimi odstąpiono od stosowania określenia „Strefa Obserwacji Archeologicznej” i w odniesieniu do zabytków archeologicznych stosuje się zapisy odnoszące się do indywidualnie objętych ochroną stanowisk archeologicznych określanych jako nieruchome zabytki archeologiczne.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

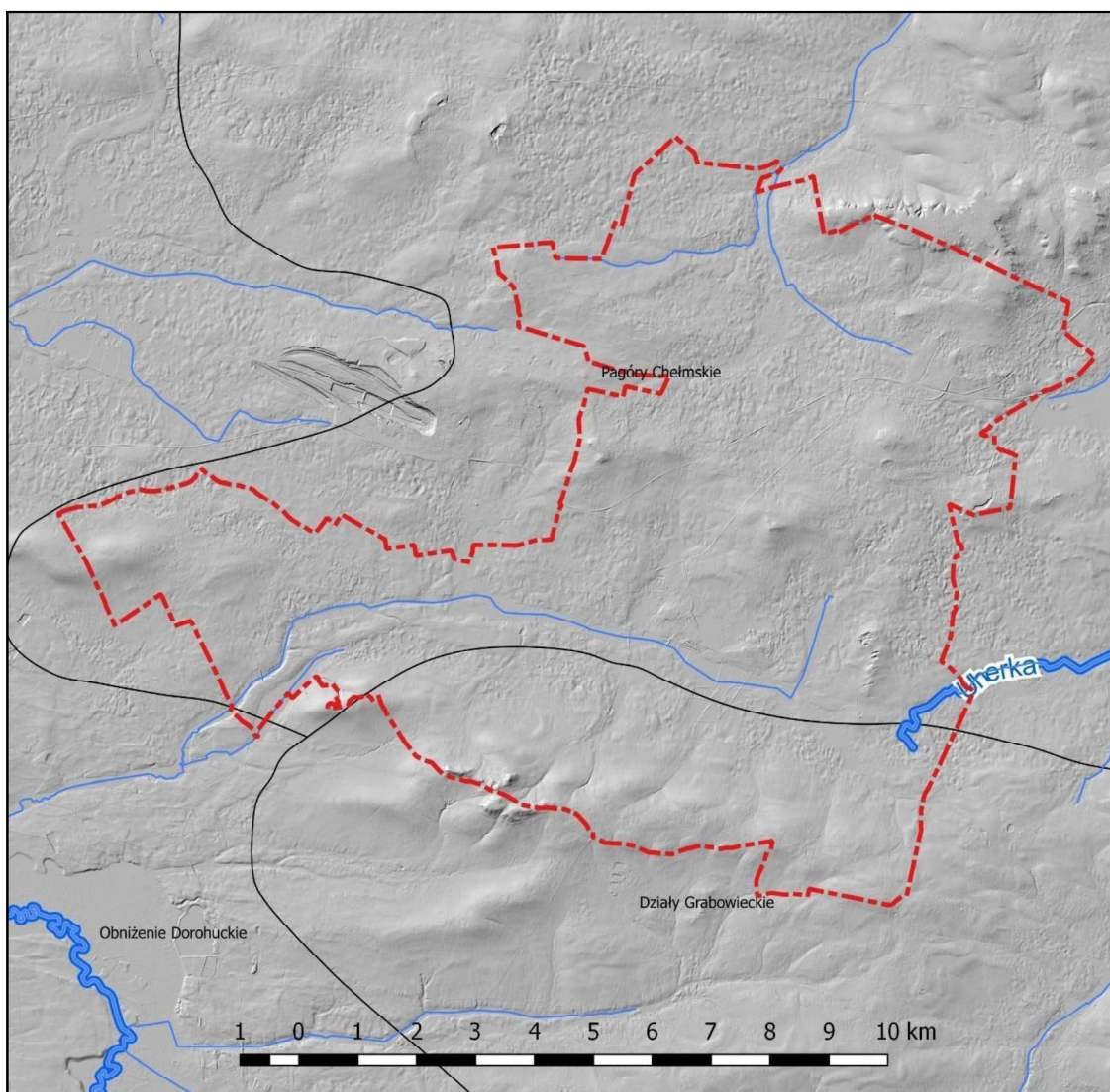
5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy Rejowiec

Gmina Rejowiec jest położona we wschodniej części województwa lubelskiego, w powiecie chełmskim. Od północy graniczy z gminą Rejowiec Fabryczny, od wschodu z gminą Chełm, od południa z gminą Siennica Różana i gminą Krasnystaw w powiecie krasnostawskim, od zachodu z gminą Łopiennik w powiecie krasnostawskim. Rolę centrum w Gminie pełni Rejowiec, który od 1 stycznia 2017 r. został ponownie miastem.

Pod względem fizycznogeograficznym (według J. Kondrackiego) Gmina leży na granicy Polesia Wołyńskiego oraz Wyżyny Lubelskiej, z granicą wzdłuż doliny Rejki. Zdecydowanie największa część powierzchni gminy leży na obszarze mezoregionu Pagórów Chełmskich należącego do Polesia Wołyńskiego a jedynie południowo-wschodnia część obszaru gminy leży na obszarze mezoregionu Działów Grabowieckich należącego do Wyżyny Lubelskiej.

Polesie Wołyńskie stanowi jednostkę przejściową pomiędzy właściwym Polesiem a wyżynami Lubelską i Wołyńską. Charakterystyczną cechą rzeźby tego regionu są wznoszące się wśród równin dosyć wysokie garby, zbudowane z miękkich margli kredowych i odporniejszych na denudację trzeciorzędowych piaskowców. Mezoregion Pagórów Chełmskich nie tworzy zwartej wyżyny, zbudowany jest z warstw górnokredowych nakrytych czapami trzeciorzędowych piasków tworząc charakterystyczne ostańcowe pagóry, sięgające wysokości do 274 m n.p.m. Obniżenia pomiędzy wzgórzami wypełniają tereny równinne zasypane piaskami akumulacji fluwio-glacialnej, rzecznej i jeziornej z licznymi zagłębieniami krasowymi, łącząc się z przyległymi od południowego zachodu. Podłoże geologiczne Pagórów Chełmskich stanowią przede wszystkim opoki, opoki margliste, margle, wapienie margliste, kreda pizująca oraz

Gmina Rejowiec na tle podziału na mezoregiony (wg. Kondrackiego)

piaskowce o miąższości od 200 m. w okolicach Chełma do 270 m. w okolicach Rejowca. Pokłady kredy, stanowiące podłoże geologiczne, są bardzo dobrym surowcem do produkcji cementu, co spowodowało powstanie dużej cementowni w pobliskim Rejowcu Fabrycznym.

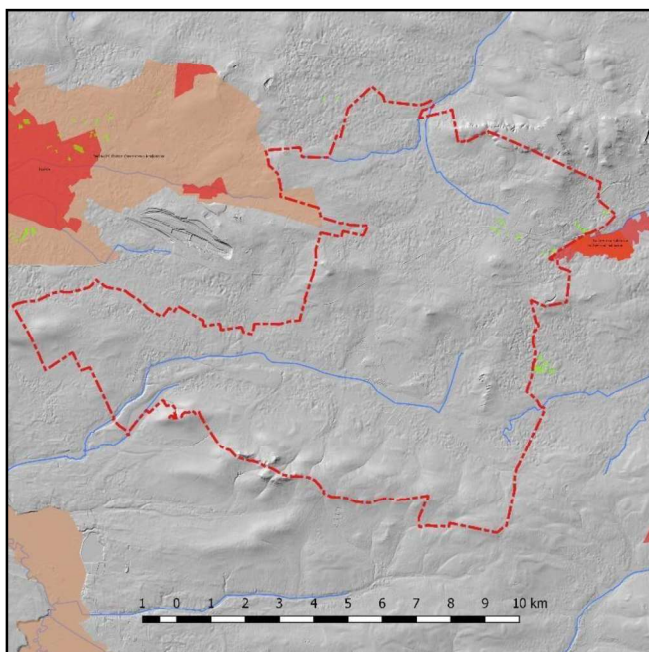

Działy Grabowieckie stanowią najwyższą część Wyżyny Lubelskiej, z terenami wyniesionymi na wysokości od 190 do 310 m n.p.m. W większości teren pokrywają lessy leżące na skałach górnej kredy, z okresu trzeciorzędu. Na terenie tym spotyka się suche doliny, przechodzące w charakterystyczne parowy i wąwozy, nazywane „debrami”. Tereny te pokrywają gleby gliniaste, mieszane z obficie wyorywanym kamieniem wapiennym. Mezoregion ten leży na rubieży strefy lasów mieszanych, z udziałem buka i jaworu oraz strefy leśno-stepowej ze świetlistymi dąbrowami.

Przez teren Gminy przebiega wododział, dzieląc obszar na zlewnię Wieprza i Bugu. Tereny odwadniają Rejka będąca dopływem Wieprza oraz Garka uchodząca do Uherki. Doliny wymienionych cieków o równoleżnikowym przebiegu nadają wyżynie wygląd wydłużonych działów między dolinnych. Dolina Rejki tworzy naturalny korytarz, sprzyjający wymianie powietrza. Koryta wymienionych cieków wskutek działalności człowieka zatraciły swój pierwotny charakter a głównymi przejawami antropopresji są stawy oraz rowy melioracyjne.

Pod względem klimatycznym tereny gminy Rejowiec charakteryzują się klimatem kontynentalnym, zaliczanym do Lubelsko-chełmskiej dziedziny klimatycznej województwa lubelskiego, z największą w kraju liczbą dni pogodnych o najmniejszym zachmurzeniu, długim latem oraz długą i chłodną zimą. Z uwagi na dość urozmaiconą rzeźbę terenu klimat wykazuje lokalne zróżnicowanie, wykazując najkorzystniejsze warunki na terenach wyniesionych, poza dolinami. Na terenie gminy występują korzystne warunki glebowe: na wyżej położonych terenach występują gleby rędziny, niżej bagienne i pseudobielicowe, co sprzyjało w pradziejach oraz czasach historycznych osadnictwu grup ludzkich.

Na terenie Gminy Rejowiec praktycznie brak jest obszarów prawnie chronionej przyrody. Jedynie bardzo mała część terenu gminy w obrębie Aleksandrii Krzywowskiej należy do utworzonego w 1983 r. Pawłowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Oddziela on dwa zagłębia przemysłowe: położone na północy Lubelskie Zagłębie Węglowe od leżącego na

Obszary chronione na terenie Gminy Rejowiec

południu cementowego zagłębia z Rejowcem Fabrycznym a jego głównym zadaniem jest łagodzenie i zapobieganie niekorzystnym wpływom środowiska wywieranych przez przemysł na środowisko przyrodnicze. Poza wymienionym obszarem na terenie Gminy występują pojedyncze pomniki przyrody, użytki ekologiczne, to jest obszar bagien w okolicach Zawadówki oraz ostoja bociana czarnego w Siedliszczkach. Lasy na terenie Gminy Rejowiec zajmują nieco ponad 26% powierzchni, co jest nieco poniżej średniej krajowej wynoszącej niecałe 30%. Niestety lasy rozmieszczone są nierównomiernie i nie stanowią zwartego kompleksu.

5.2.2. Zarys dziejów obszaru gminy

Osadnictwo w Gminie Rejowiec od pradziejów do średniowiecza

Tereny gminy Rejowiec dzięki urozmaiconej rzeźbie terenu, korzystnym dla rolnictwa warunkom glebowym a także dzięki sprzyjającym warunkom klimatycznym były atrakcyjne dla osadnictwa grup ludzkich od pradziejów do czasów nam współczesnych. Potwierdzeniem tego są liczne stanowiska archeologiczne odkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w latach 1984, 1985, 1990 i 1992 w ramach projektu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). W ramach I etapu AZP przebadano prawie całą gminę, co pozwoliło na ujawnienie 296 stanowisk, w zdecydowanej większości nowo odkrytych.

Nowo odkryte stanowiska archeologiczne datowane są od paleolitu schyłkowego poprzez mezolit, neolit, epokę brązu, okres lateński, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze do czasów nowożytnych, poświadczając fakt ciągłego zasiedlenia tych terenów od pradziejów do czasów nam współczesnych. Występujący na stanowiskach archeologicznych materiał zabytkowy (ceramika, narzędzia i półwytwory z krzemienia, narzędzia kamienne) reprezentuje większość kultur archeologicznych występujących na Lubelszczyźnie ze szczególnym nasileniem materiału zabytkowego datowanego na wczesną epokę brązu, neolit i wczesne średniowiecze. Badania powierzchniowe potwierdziły więc metrykę średniowieczną z zachowaną ciągłością osadniczą dla wielu miejscowości.

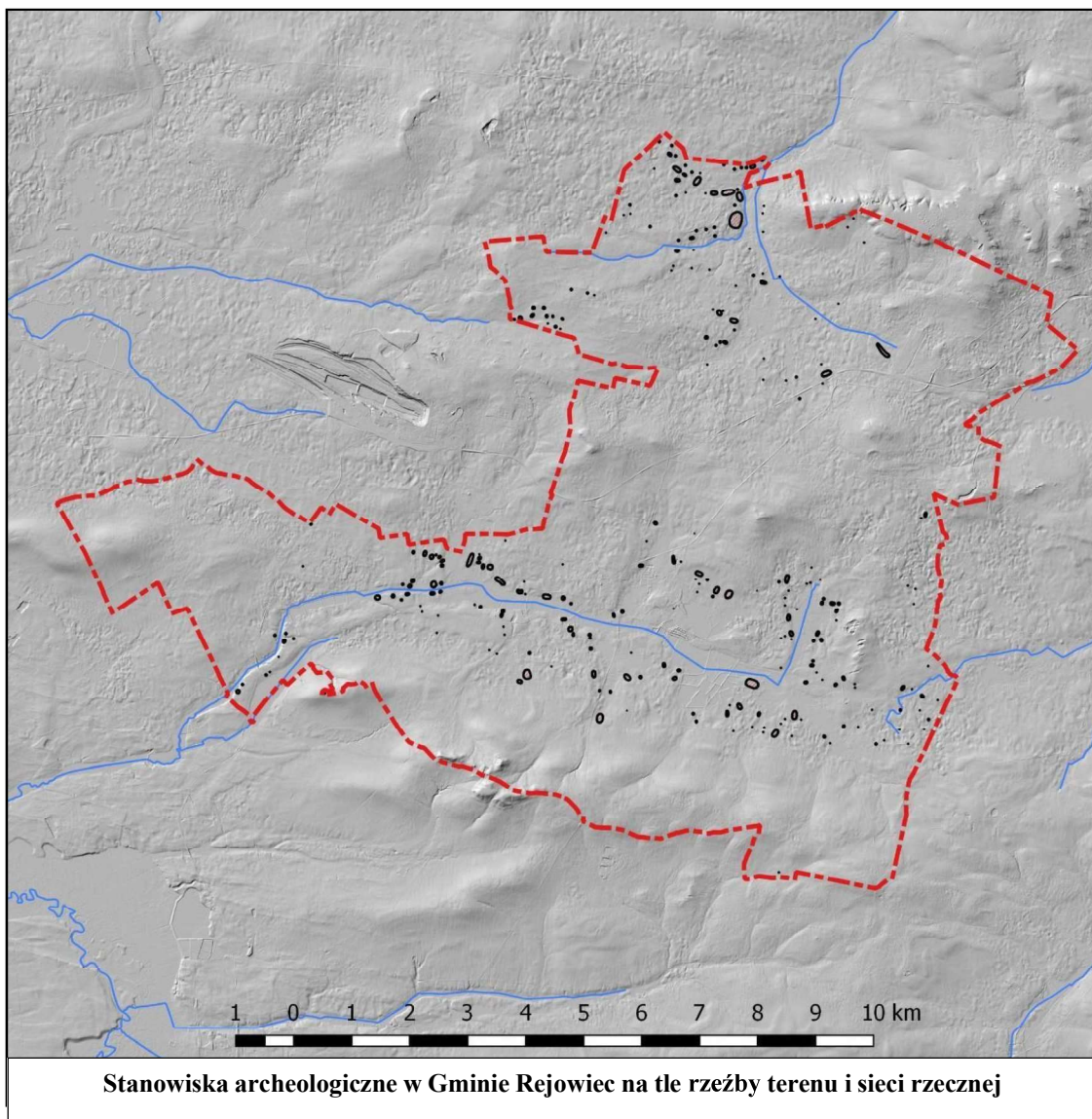
Na wyszczególnionych w tabeli 3, 296 stanowiskach archeologicznych wyróżniono 396 zespołów zabytkowych (na części stanowisk reprezentowane były znaleziska przynależne do więcej niż jednej jednostki chronologiczno-kulturowej), grupujących się w 40 jednostkach taksonomicznych, z których najliczniejszą grupę prawie 100 znalezisk stanowią datowane na epokę brązu. Wśród nich najliczniejsze są znaleziska datowane na wczesne i starsze okresy epoki brązu (od ok. 2200 pnie – 1300 pnie) - 78 zespołów. W grupie znalezisk z tego okresu najliczniej reprezentowane, bo aż wśród 60 znalezisk, reprezentowane były materiały ogólnie określane jako „wczesno brązowe”, bez podanej przynależności kulturowej, następnie znaleziska łączone z kulturą trzciniecką (9 zespołów), strzyżowską (8 zespołów) i mierzanowicką (1 zespół). Z późniejszych okresów epoki brązu i okresu halsztackiego pochodzą liczne stanowiska kultury lużyckiej – 21 zespołów.

Następną najbardziej liczną grupę znalezisk stanowią zabytki z okresu neolitu i eneolitu (ok. 5400 pnie – ok. 2200 pnie) - 71 zespołów a wśród nich 1 zespół należący do cyklu kultur wstęgowych, reprezentujący wczesny neolit na ziemiach polskich związany z migracjami grup ludzkich z terenów południowej Europy na tereny Polski. Najliczniej reprezentowane są znaleziska związane z Kulturą Ceramiki Sznurowej (KCSz) – 20 zespołów, Kulturą Pucharów Lejkowatych (KPL) - 13 zespołów, Kultury Amfor Kulistych (KAK) – 7 zespołów oraz Kultury Lubelsko Wołyńskiej Ceramiki Malowanej (KLWCM) – 2 zespoły, która należy do dość słabo rozpoznanych.

Trzecią grupę znalezisk najliczniej reprezentowanych na terenie gminy Rejowiec stanowią znaleziska z okresu wczesnego średniowiecza, czyli z wieków VI-XIII - 63 zespoły. Większość zespołów datowanych na wczesne średniowiecze (45 zespołów) uzyskało dokładne datowanie a pozostałe 18 zespołów reprezentowały materiały datowane ogólnie jako „wczesne średniowiecze”, bez dokładniejszego rozwarstwienia chronologicznego. Z najwcześniejszych faz wczesnego średniowiecza, to jest z wieków VI-VII wyróżniono jak do tej pory 1 zespół a z okresu do X w. łącznie 16 zespołów - z okresu kształtowania się wczesnych państw państwowych.

Bardzo ciekawie prezentują się liczne znaleziska z najwcześniejszych okresów pradziejów ziem polskich, to jest z okresu schyłkowego paleolitu (ok. 15 000 pne) z którego pochodzi 6 zespołów oraz z mezolitu (ok. 8 300 pne - 5400 pne) wyróżnione na 14 stanowiskach z terenu gminy, co jest grupą niezwykle liczną na tle pozostałych ziem Lubelszczyzny a nawet ziem polskich.

Kolejną grupę, mniej liczną, stanowią niezwykle cenne znaleziska 18 zespołów z okresu wpływów rzymskich. W grupie tej, niestety w zdecydowanej większości określanej jako „okres wpływów rzymskich” wydzielono pojedyncze znaleziska ludności kultur przeworskiej.

Z terenu gminy praktycznie brak jest znalezisk z okresu nowożytnego, to jest od wieku XVI. W czasie kiedy przeprowadzano większość badań terenowych instrukcja badań Archeologicznego Zdjęcia Polski nie uwzględniała wyznaczania stanowisk z okresu staropolskiego i nowożytnych – do XIX wieku. Poprzez analogie do terenów sąsiadujących należy

się spodziewać, że w II etapie Archeologicznego Zdjęcia Polski znaleziska z tego okresu będą stanowiły najliczniejszą grupę.

Jak zwykle w przypadku materiału zebranego z powierzchni stanowisk bardzo liczną grupę stanowią znaleziska określane przez archeologów jako: „pradzieje” - 46 zespołów oraz „nieokreślone” – 50 zespołów. Na znaleziska te składają się materiały, których nie da się przyporządkować konkretnym kulturom archeologicznym, czy też okresom pradziejowym. Spowodowane jest to małą liczebnością materiału zabytkowego, z reguły bardzo rozdrobnionego materiału ceramicznego, mało charakterystycznych znalezisk jak np. odłupki krzemienne, które były w użyciu przez cały okres pradziejów, lub fragmentów przedmiotów o niemożliwej do określenia funkcji a tym samym „nieczułych” na ich datowanie. Liczną grupę stanowią także znaleziska, które są także dość szeroko datowane na „epokę kamienia-epokę brązu” (aż 46 zespołów), „neolit-brąz” (10 zespołów). Są to przede wszystkim znaleziska zabytków krzemiennych, niemożliwych do przypisania do konkretnego okresu. Ma to niewątpliwie związek z rejonami eksploatacji i wstępnej obróbki miejscowego surowca krzemienia, określanego jako surowiec rejowiecki, z centrami jego eksploatacji w pradziejach w rejonach Aleksandrii Krzywowskiej, Rybia, Hruszowa, Wólki Rejowieckiej. Duża liczebność materiału krzemienia w znaleziskach z terenu Gminy jest pochodną przede wszystkim jego dużej trwałości, doskonałej łupliwości, łatwej obróbki oraz powszechnej dostępności na tej części Pagórów Chelmskich, czyniąc ten region Lubelszczyzny niezwykle atrakcyjnym dla społeczności zasiedlających te tereny na przestrzeni co najmniej 70 tysięcy lat.

Z przedstawionej powyżej analizy materiału zabytkowego, odkrytego podczas badań powierzchniowych należy wysnuć wniosek, że tereny gminy Rejowiec były intensywnie zasiedlone w pradziejach. Ciągłość osadniczą od neolitu, poprzez epokę brązu do wczesnego średniowiecza zaobserwowano między innymi na stanowisku w Wólce Rejowieckiej. Od czasów najdawniejszych osadnictwo grup ludzkich koncentrowało się wzdłuż cieków wodnych: Rejki, Garki i ich dopływów, użytkując żyzne gleby.

Dzięki licznym znaleziskom z okresów pradziejowych z terenu gminy Rejowiec, możliwe jest przedstawienie zarysu pradziejów gminy Rejowiec. W próbie tej posiłkować się możemy dodatkowo licznymi znaleziskami zabytków archeologicznych na pozostałych ziemiach Lubelszczyzny czy też Polski, dzięki którym archeolodzy w miarę dobrze rozpoznali i opisali procesy osadnicze zachodzące w pradziejach.

Paleolit – starsza epoka kamienia

Najstarsze ślady pobytu człowieka na terenach dzisiejszej gminy Rejowiec pochodzą z okresu paleolitu, to jest starszej epoki kamienia, a dokładnie z najmłodszej chronologicznie jego fazy: paleolitu schyłkowego, który datowany jest na ziemiach polskich na okres od około 15 000 lat temu. Jest to okres po ustąpieniu z terenów Europy ostatniego lodowca i ponownego wkroczenia na tereny Nizy Europejskiego osadnictwa człowieka. Stanowiska związane z tym okresem wydzielane są jedynie na podstawie narzędzi i półproduktów służących do wytwarzania narzędzi z krzemienia. Jak do tej pory stanowiska związane z grupami ludzkimi z tego okresu odkryto na gruntach Siedliszczek, Wereszczy Dużych, Aleksandrii Niedziałowskiej, Bieniewa Niemirowa oraz Rejowca. Znalezisko z Rejowca zostało przypisane ludności kultury świderskiej. W okresie tym bardzo nieliczne grupy ludzkie prowadziły koczowniczy tryb życia, przemieszczając się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu pożywienia. Zakładano krótkotrwałe obozowiska i po wyczerpaniu się zasobów pożywienia migrowano na sąsiadujące tereny.

Mezolit – środkowa epoka kamienia

Okres mezolitu na ziemiach polskich datuje się na czas od około 8300 do około 4000 lat p.n.e. . Jest to okres ocieplenia klimatu, w którym panowały sprzyjające warunki dla osadnictwa. Tereny w okolicach Wieprza i jego dopływów, z licznymi piaszczystymi pagórkami, były typowymi miejscami obozowisk mezolitycznych myśliwych i rybaków. Jedynymi pozostałościami po ludności mezolitycznej są materiały krzemienne, głównie są to odpadki powstałe podczas wytwarzania narzędzi krzemiennych lub napraw narzędzi krzemiennych. Nielicznie znajdowane gotowe wyroby krzemienne to najczęściej zbrojniki strzał, z reguły takie, które zostały porzucone lub zniszczone w trakcie użytkowania.

Ludność w okresie mezolitu reprezentowała typ gospodarki zbieracko-łowieckiej, co wymuszało przemieszczanie się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu terenów obfitujących w pożywienie, często podążając za stadami zwierząt, na które polowano. Charakter gospodarki przyswajającej „dobrą” natury rzutował z pewnością na strukturę społeczną, model osadniczy grup ludzkich. Nie dysponujemy z terenów Lubelszczyzny żadnymi danymi dotyczącymi konstrukcji domostw czy też wielkości i rozplanowania obozowisk. Zapewne nie odbiegały one od obiektów znanych z innych obszarów ziem polskich, gdzie stwierdzono istnienie dwóch modeli obozowisk, jedno- lub kilkuszalasowego, zamieszkiwanego przez pojedynczą rodzinę lub grupę 2-3 rodzinną. Owalne lub prostokątne szalasy, niekiedy wkopane w ziemię, z jednym lub dwoma wewnątrz ogniskami, budowano w oparciu o konstrukcje żerdziowe przykryte skórami zwierzęcymi, które dodatkowo obciążano na zewnątrz licznymi kamieniami.

Ślady pobytu grup ludzkich z okresu mezolitu na terenie gminy Rejowiec odkryto na stanowiskach: w Aleksandrii Niedziałowskiej, Bieniowie Niemirowie, Maryninie, Niedziałowicach Drugich, Niedziałowicach Pierwszych, Rybiu, Siedliszczkach, Wólce Rejowieckiej, Zyngierówce Felczynie. Znaleździśko z okresu mezolitu nie umożliwia przypisanie do konkretnej kultury archeologicznej.

Neolit – młodsza epoka kamienna

Najstarszymi kolonizatorami ziem wchodzących w skład Gminy Rejowiec była ludność pochodzenia południowego tzw. kręgu kultur naddunajskich. Reprezentowana jest ona głównie przez **kulturę ceramiki wstęgowej rytej (KCWR)**. Jej nazwa pochodzi od kulistej formy naczyń glinianych zdobionych ornamentem rytym w postaci wstęg spiralnych i innych wątków geometrycznych. Przedstawiciele tej kultury przywędrowali na obszar dzisiejszej Polski przed ok. 5600 p.n.e. KCWR trwała do ok. 4900 p.n.e. Była to pierwsza w pełni neolityczna kultura na polskich ziemiach. Ludność tej kultury przemieszczała się na południu Polski stosunkowo szybko (3 km na rok), posuwając się wzdłuż linii Wisły i Warty .

Ludność tej kultury zajmowała najlepsze gleby nadające się pod uprawę, przede wszystkim urodzajne gleby lessowe południowej strefy obecnych ziem polskich - tu odkryto najstarsze osady tej kultury, lokalizowane na brzegach dolin rzecznych. Osadnictwo było nietrwale, po wyeksploatowaniu ziemi przenoszono się na nowe tereny. Osady były zasiedlane przez około 15 lat, po czym przenoszono się w nowe miejsca. Do starych siedzib powracano nie wcześniej niż po 45-60 latach. Podstawową jednostką osadniczą był dom-gospodarstwo. Kilka takich domów składało się na osadę, w której mogło mieszkać od 100 do 200 osób przez kilka pokoleń. Wielkość osady mogła dochodzić do 30 ha. Domy miały pokaźne rozmiary. Zbudowane na planie prostokąta, ich długość sięgała 40 m, a szerokość 6-7 m. Konstrukcja budowli opierała się na dębowych słupach wkopanych w ziemię, a przestrzeń między nimi była wypełniona plecionką,

uszczelnioną gliną. Całość wraz z dachem podtrzymywał rząd słupów biegnący przez środek domostwa. Pierwsze osady miały charakter otwarty, pozbawiony jakichkolwiek umocnień. Dopiero w późnej fazie rozwojowej zaczęły się pojawiać osady obronne, zwłaszcza w zachodniej strefie tej kultury. Być może pojawienie się tych prostych fortyfikacji należy łączyć z niepokojami w tym okresie, choć istnieją teorie, które interpretują te umocnienia poprzez powstanie nowej ideologii, kładącej silny nacisk na identyfikację z określonym terytorium. Osiedla zakładane były na żyznych terasach rzecznych. Na ich skraju zakładano pola otoczone krzewiastymi zaroślami. Uprawiano na nich różnego rodzaju zboża jak: pszenicę płaskurkę, samopszę, orkisz, pszenicę zbitokłosą, jęczmień, proso, groch, soczewicę i mak. Zbierano dzikie jabłka, orzechy, poziomki, czereśnie. Oprócz uprawy zbóż hodowano bydło, owce lub kozy. W późniejszym okresie rozpowszechniła się gospodarka żarowa. Polegała ona na karczowaniu lasu i wypalaniu go. Żywny popiół zapewniał wystarczająco wysokie plony przez kilka lat. Następnie grupa postępowiała tak samo z innym fragmentem lasu.

Na terenie gminy Rejowiec stanowisko związane z ludnością reprezentującą przybyszów z południa, odkryto w Rybiu.

Najstarszymi kolonizatorami, z którymi wiąże się wprowadzenie gospodarki wytwórczej (rolnictwo, hodowla) na terenach należących obecnie do gminy Rejowiec jest ludność **kultury pucharów lejkowatych (KPL)**, która reprezentowała już zawansowane rolnictwo i hodowlę udomowionych zwierząt. Nazwa - kultura pucharów lejkowatych - pochodzi od charakterystycznych form naczyń glinianych, których część wylewowa była ukształtowana w formie zbliżonej do lejka. Ludność tej kultury zajmuje szczególną rolę w pradziejach ziem polskich, ponieważ zintensyfikowali oni na masową skalę rolnictwo. Wylesiano ogromne obszary by prowadzić na ich uprawy i hodowlę. Wprowadziła też orkę sprzężajną. Jest to najczęściej występująca kultura archeologiczna wczesnej fazy neolitu. Trwała ona na naszych ziemiach od około 3900 lat p.n.e. do około 1900 lat p.n.e. Ludność tej kultury wytwarzała zawansowane narzędzia krzemienne np. sierpy, siekiery kamienne, motyki rogowe, topory kamienne i rogowe. Wysoko zawansowane było tkactwo o czym świadczą liczne znaleziska ciężarków tkackich. Ponadto zajmowała się wydobywaniem i obróbką na masową skalę krzemienia do wyrobu potrzebnych narzędzi. Z kulturą tą wiążą się też pierwsze w Polsce znaleziska drobnych przedmiotów metalowych – głównie miedzianych.

Z terenu Gminy Rejowiec mamy potwierdzonych 15 stanowisk tej kultury z: Adamowa, Kobyla, Marynina, Niedziałowic Drugich, Rejowca, Rybia, Wólki Rejowieckiej i Zyngierówki Felczyna.

Kultura lubelsko-wołyńska (nazywana też kulturą lubelsko-wołyńskiej ceramiki malowanej, kulturą ceramiki wstęgowej malowanej)

Kultura ta należy do najslabiej poznanych kultur neolitycznych w Polsce i dwa znaleziska na terenie gminy Rejowiec należy potraktować jako bardzo cenne. Stanowiska z zabytkami kultury lubelsko-wołyńskiej odkryto na stanowiskach: w Hruszczowie i Rybiu.

Osadnictwo ludności kultury lubelsko-wołyńskiej skupia się na lessach, w bezpośrednim sąsiedztwie rzek i strumieni. Najbardziej zwarte zespoły osadnicze występują w dorzeczu Bugu i na skraju Wyżyny Wołyńskiej. Znane z pozostałych ziem Lubelszczyzny osady miały średnicę rzędu 100–200 m. Otaczano je rowami o trójkątnym lub trapezowatym przekroju oraz palisadą; umocnieniami służącymi prawdopodobnie ochronie bydła. Wewnątrz osad znajdowały się niewielkie jamy, zazwyczaj owalne, niekiedy z paleniskiem w środku. Jamy miały zazwyczaj ponad metr średnicy i nie więcej niż metr głębokości. Nie odkryto jak do tej pory śladów naziemnych konstrukcji mieszkalnych.

Zabytki ludności tej kultury datuje się na pierwszą połowę trzeciego tysiąclecia p.n.e. i ludność tej kultury pojawia się po najstarszym osadnictwie ludności kultury pucharów lejkowatych, a zanikają na rzecz ludności kultury amfor kulistych ok. roku 2500 p.n.e.

Kultura amfor kulistych

Chronologicznie kolejną grupą ludności neolitycznej, licznie reprezentowanej na terenie gminy Rejowiec bo na 7 stanowiskach archeologicznych, jest ludność reprezentująca kulturę amfor kulistych. Także w przypadku nazwy tej kultury, została ona zaczerpnięta od charakterystycznej formy naczyń wytwarzanych i użytkowanych przez jej ludność. Badacze przyjmują, że kultura ta powstała na podłożu kultury pucharów lejkowatych. Nasza wiedza o ludności tej kultury pochodzi przede wszystkim z nielicznych znalezisk grobów, w których wyposażeniu znajdowano gładzone krzemienne siekiery z krzemienia pasiastego. Groby ludności tej kultury z reguły występują na wyniosłościach, bardzo często są to pojedyncze groby, bardzo rzadko więcej niż trzy. Zmarli chowani byli w pozycji skurzonej, podczas gdy ludność kultury pucharów lejkowatych grzebała swoich zmarłych w pozycji wyprostowanej. Ponieważ zdarzało się, że wraz z ludźmi grzebano także bydło i inne zwierzęta domowe, wysnuto wniosek, że hodowla odgrywała dużą rolę u ludności tej kultury.

Stanowiska związane z pobytem ludności tej kultury rozpoznano jak do tej pory w: Niedziałowicach Pierwszych, Rejowcu, Rybiu, Siedliszczkach, Wereszczach Dużych i Zagrodach.

Kultura ceramiki sznurowej (KCSz)

Okres neolitu zamyka na opisywanym obszarze kultura ceramiki sznurowej. Nazwa pochodzi od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń glinianych odciskami sznura. Posługiwała się już przedmiotami i ozdobami metalowymi (miedź, brąz, srebro i nawet złoto). Społeczność o charakterze, jak się przypuszcza, koczowniczym – pasterskim. Rozpowszechniona szeroko w Europie środkowej i wschodniej. Liczna w Polsce południowej i wschodniej. Okres jej występowania to w przybliżeniu 2800 – 1900 pne. Ludność reprezentująca tą kulturę wypełniła terytoria opuszczane przez społeczności KPL.

Na terenie gminy Rejowiec jest to najliczniej reprezentowana kultura neolityczna – zabytki tej kultury zostały stwierdzone na 20 stanowiskach w: Aleksandrii Niedziałowskiej, Kobylu, Marynin, Niedziałowicach Drugich, Niedziałowicach Pierwszych, Rejowcu, Rejowcu Kolonii, Rybiu, Wereszczach Dużych, Wólce Rejowieckiej.

Epoka brązu

Znaleziska z epoki brązu na terenie gminy Rejowiec należą do najliczniejszych. Na ślady najwcześniejszych osadników związanych z ludnością **kultury mierzanowickiej** z wczesnego okresu epoki brązu natrafiono w Siedliszczkach. Podobnie jak w przypadku wymienionych do tej pory kultur, dla opisanego gospodarki, osadnictwa czy obrządku pogrzebowego pomocne nam są dane z innych terenów Polski, gdzie przebadano metodą wykopaliskową stanowiska archeologiczne tej kultury. Wiemy, że ludność tej kultury zamieszkiwała z reguły małe osiedla i sezonowe obozowiska, a do celów mieszkalnych nie gardzono także jaskiniami. Swoich zmarłych grzebano w obrządku szkieletowym, w owalnych lub prostokątnych jamach grobowych a nawet trumnach czy owiniętych w matę lub plecionkę z cienkich patyków. Mężczyźni układani byli na prawym a kobiety na lewym boku, a do grobów wkładano fajansowe kolie, narzędzia kościane i krzemienne, broń – przede wszystkim krzemienne grociki strzał, nieliczne wyroby metalowe i miedziane ozdoby. Ludność kultury mierzanowickiej zajmowała się głównie hodowlą

zwierząt: kóz, owiec i bydła rogatego. Nadal duże znaczenie, podobnie jak to miało miejsce w okresach poprzedzających, miała produkcja narzędzi krzemiennych. Kolejną kulturą z okresu wczesnej epoki brązu na terenie gminy Rejowiec jest **kultura strzyżowska**, która występowała w pierwszej połowie II tysiąclecia p.n.e. we wschodniej części Wyżyny Lubelskiej. Charakteryzowała się małymi, otwartymi osadami i krótkotrwałymi obozowiskami, przeważnie na wzniesionych obszarach lessowych, lub cyplach wysokich teras rzecznych. Budownictwo składało się głównie z drewnianych naziemnych budowli zrębowych, ze ścianami oklejonymi gliną, ziemianek, szałasów i spichlerzy do przechowywania zboża. Czasami wewnątrz domostw znajdowały się paleniska. Gospodarka opierała się na hodowli bydła, kóz, owiec, trzody chlewnej, koni, gęsi i psów. Praktykowano także łowiectwo, rybołówstwo i zbieractwo. Dość dobrze rozwinięty był także handel, o czym świadczą dość liczne importy. Pochówki, o obrządku szkieletowym, praktykowano na terenie osad i na cmentarzyskach. Ciała układano najczęściej na wznak, w groby płaskie, jamowe, owalne i prostokątne, czasami z kamienną obudową. Zmarłego wyposażano w ozdoby z muszli, fajansu lub miedzi, a także w wyroby krzemienne, kościane i ceramiczne. Jako tzw. kultura późnosnurowa wnosi wkład w następującą po niej kulturę trzciniecką. Jej stanowiska stwierdzono w Niedziałowicach Drugich, Niedziałowicach Pierwszych, Rybiu, Siedliszczkach i Wereszczach Małych.

Kolejną kulturą z wczesnego okresu epoki brązu, liczniej występującą na terenach gminy Rejowiec, reprezentują znaleziska związane z **kulturą trzciniecką** (około 1900 -1000 p.n.e). Znaleziska przypisane ludności tej kultury zostały zarejestrowane w Aleksandrii Niedziałowskiej, Bieniowie Niemirowie, Majdanie Starym, Wereszczach Dużych, Wólce Rejowieckiej i Zyngierówce Felczynie. Ludność tej kultury posiadała umiejętność wytopu metali, w szczególności brązu i wytwarzała z niego zarówno narzędzia, broń jak i ozdoby. Nie odstąpiła jednak od wytwórczości krzemieniarskiej i właściwie przez cały okres jej trwania posługiwała się wyrobami krzemiennymi. Ludność tej kultury prowadziła raczej osiadły tryb życia trudniąc się głównie rolnictwem, to jest uprawą roli oraz głównie hodowlą. Nie gardzono także tradycyjnymi sposobami zdobywania pożywienia, to jest łowiectwem i zbieractwem. W odróżnieniu od ludności kultury mierzanowickiej w obrządku pogrzebowym ludności kultury trzcinieckiej obok grobów szkieletowych, wśród których nie stosowano zasad ułożenia w grobie, stosowano ciałopalenie. Spalone kości składano bądź to bezpośrednio do jam ziemnych (groby ciałopalne jamowe) jak i do popielnic. Niektórzy badacze utożsamiali ją z ludnością prasłowiańską co nie jest jednoznaczne i do dziś toczą się spory o jej przynależność etniczną.

Licznie na terenie gminy Rejowiec reprezentowane są stanowiska ludności **kultury lużyckiej**. Znaleziska zabytków przypisywanych ludności tej kultury powszechnie występują na terenie Polski i Europy i datowane są od epoki brązu do epoki żelaza. Mieszczą się więc w dość rozległym przedziale chronologiczno-kulturowym, zarówno w środkowej jak i młodszej epoce brązu do epoki żelaza (od 1700-1500 p.n.e, faza środkowa do 700-400 p.n.e, faza późna sięgająca do epoki żelaza - tzw. Halsztat D). Należy do tzw. Kręgu kultur pól popielnicowych do którego zaliczana jest głównie ze względu na formę pochówków ciałopalnych, w których zwęglone szczątki umieszczano w urnach i zakopywano w ziemi. Na cmentarzyskach znajdowane są liczne urny, często z bogatym wyposażeniem. Ludność tej kultury opanowała w wysokim stopniu umiejętność wytopu metali kolorowych, a w późnej fazie swojego rozwoju, także żelaza. Charakteryzowała się bogatym zdobnictwem wytwarzanych przedmiotów i naczyń. Zamieszkiwała zamknięte osady, nierzadko mające charakter obronny oraz budowała trudno dostępne warownie. Z terenu Polski znane są grodziska tej kultury. Na terenie gminy Rejowiec na ślady osad ludności tej kultury natrafiono w Bieniowie Niemirowie, Hruszczowie, Kobylu,

Leonowie, Majdanie Starym, Maryninie, Rejowcu, Rybiu, Siedliszczkach, Wólce Rejowieckiej i Zyngierówce Felczynie. Rozróżnienie na osady i ślady osadnictwa związane jest jedynie z frekwencją materiału zabytkowego, i w przypadku większej liczby artefaktów znalezisko określa się jako „osadę”, co oczywiście nie zawsze musi odzwierciedlać długotrwałość lub krótkotrwałość zasiedlania danego miejsca.

Okres lateński

Wśród stanowisk zarejestrowanych na podstawie znalezionych na powierzchni materiałów zabytkowych na terenie gminy Rejowiec znalazły się znaleziska datowane na **Okres lateński** – okres w pradziejach Europy Środkowej i Zachodniej trwający od 400 p.n.e. do początku naszej ery. W tym czasie Europa znajdowała się pod kulturowymi wpływami stylu lateńskiego wywodzącymi się z obszarów zamieszkałych przez Celtów. Również do kręgu związanego z tzw. zespołem kultur pól popielnicowych należą występujące na terenie gminy Rejowiec stanowiska ludności **kultury pomorskiej**, znane na naszym terenie głównie z grobów popielnicowych znajdujących nie rzadko pod „kloszami” z dużych naczyń glinianych. Na obszarze swojego występowania występuje obrządek ciałopalny. Jego charakterystycznym elementem, są popielnice, na których umieszczano, w górnej części naczynia, schematyczne przedstawienie twarzy ludzkiej, symbolizującej zmarłego, czasem z dodatkowymi scenami rodzajowymi lub wyobrażeniami przedmiotów codziennego użytku i uzbrojenia (miecze, oszczepy, tarcze) umieszczanymi na brzusku. Popielnice przykryte były pokrywkami niekiedy stylizowanymi na nakrycie głowy. Dodatkowo czasami nakładano na nie naszyjniki lub napierśniki, a plastyczne przedstawienia uszu zdobiono kołczykami. Zwyczaj dekorowania popielnic symbolicznymi twarzami ludzkimi zanikł w IV w p.n.e. Popielnice (zazwyczaj 5-6, maksymalnie do 30 sztuk) z popiołami zmarłych ustawiano w prostokątnych skrzyniach z kamiennych płyt, stąd też inna nazwa tej kultury – kultura grobów skrzynkowych. Ubogie wyposażenie grobowe stanowią ozdoby oraz narzędzia, bardzo rzadko broń. Stanowiska związane ze śladami osadnictwa tej kultury zarejestrowano na terenie Rybia.

Okres Wpływów Rzymskich i Wędrówek Ludów .

Z terenu gminy Rejowiec pochodzi 18 znalezisk z tego okresu, zamykającego się w przedziale czasowym III wieku pne do V wieku naszej ery i reprezentowanego głównie przez stanowiska **kultury przeworskiej** (5 stanowiska na terenie gminy). Znamy niewiele osad ludności kultury przeworskiej, zaś wiedzę czerpano głównie z badań obiektów sepulkralnych, to jest cmentarzysk. Geneza tej kultury jest nie jednoznaczna. Powstała prawdopodobnie na bazie kultury pomorskiej okresu lateńskiego. Tworzyły ją plemiona zaliczane przez starożytnych autorów do, między innymi ludów germańskich. Dla terenów Polskich mieli to być Wandalowie. Nie brak jednak teorii o miejscowym - autochtonicznym pochodzeniu ludności, pozostającej pod wpływem starożytnego Rzymu i ludów migrujących przez jego prowincje. Liczni badacze sugerują że, ludność zamieszkująca w tym czasie tereny w dorzeczu Wisły mogła stanowić element protosłowiański. Znaleziska przedmiotów kultury materialnej manifestują się elementami uzbrojenia, są to miecze, „umba” tarcz, noże, groty włóczni i strzał, oraz bogatym zdobnictwem przedmiotów metalowych, zarówno z metali szlachetnych, jak i brązu, miedzi. Są to głównie różnego rodzaju zapinki (fibule), guzy, pierścienie itp. Często spotykane są rzymskie denary zarówno z okresu Republiki jak i cesarstwa. Stanowiska ze znaleziskami tej kultury jak do tej pory odkryto w Bieniowie Niemirowie, Kobylu, Rejowcu i Zyngierówce Felczynie.

Wczesne średniowiecze i średniowiecze

Okres ten jest nierozzerwalnie związany z żywiołem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej. Najstarsze znaleziska z terenu gminy Rejowiec pochodzą z Kobyla, gdzie na stanowisku z okresu wczesnego średniowiecza rozpoznano ceramikę datowaną na VI-VII w., pozostałe stanowiska z późniejszych wieków wczesnego średniowiecza odkryto praktycznie w każdej miejscowości na terenie gminy. Jak wspomniano we wstępie tego rozdziału, stanowiska z tego okresu należą do licznie reprezentowanych na terenie gminy. W okresie tym dominowały osady otwarte w formie mniejszych lub rozległych osad, niekiedy wzmocnionych ostrokołem.

Ślady archeologiczne w postaci fragmentów ceramiki związane z późniejszym osadnictwem po XV w. są jak do tej pory bardzo nieliczne, co jest związane z metodologią wykonywania badań AZP w tamtym okresie. Stanowiska te są związane z rycerskimi nadaniami, które z czasem przechodzą w większe jednostki tworzące majątki szlacheckie zaliczane do okresu Staropolskiego. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisanymi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie. Dla porządku poniższe informacje dotyczące najstarszych wzmianek o miejscowościach w gminie podajemy w porządku alfabetycznym.

Adamów	jako <i>Adamów</i> w 1900 (Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. XV);
Aleksandria	
Krzywowolska	jako <i>Aleksandrówka</i> w 1883 r. (Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. VII), jako <i>Aleksandrówka krzywowska</i> (Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich t. XV); jako <i>Aleksandria Krzywowska</i> w 1921 r. (Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924 t. IV);
Aleksandria	
Niedziałowska	jako <i>Aleksnadrya</i> w 1886 (Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. VII), jako <i>Aleksandrówka niedziałowska</i> w 1900 (Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich t. XV); jako <i>Aleksandria Niedziałowska</i> w 1921 r. (Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924 t. IV);
Bańkowszczyzna	jako <i>Bańkowszczyzna</i> w 1921 (Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924 t. IV);
Bieniów, Niemirów	jako <i>ku Bieniowu</i> w 1749 (Akty wydawajemyje Kommissieju wysocajse carezdennoju dlja rabora drenich aktow w Wilne, t. I-XXXV, Wilna 1865-1910 r.);
Elźbiecin	po raz pierwszy jako <i>Elźbiecin</i> w 1839 r. (Topograficzna Karta Królestwa Polskiego, 1839),
Hruszów	jako <i>Hruszow</i> w 1443 (Zbiór dokumentów małopolskich, t. I-VII, wyd. 1962-1970), jako <i>Ruszow</i> w 1786 (Mappa Szczegulna Województwa Lubelskiego zrządzona z innych mapp miejscowych tak dawniej i swiezo odrysowanych tudzież goscincowych i nieątpliwych wiadomości wszystko według reguł geograficznych i obserwacyi astronomicznych przez ... Karola de Perthesa - 1786); jako <i>Gruszów</i> w 1921 (Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924 t. IV);
Kobyle	jako <i>Cobilie</i> w 1443, jako <i>Kobile</i> w 1564, jako <i>Kobyle</i> w 1796;

Leonów	jako <i>Leonów majdan</i> w 1884 (Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. V);
Marynin	jako <i>Marynin</i> w 1885 (Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. VI),
Marysin	jako <i>Marysin</i> w 1885 (Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. VI),;
Niedziałowice	jako <i>Nyedzałowicze</i> w 1481, jako <i>Niedziałkowice</i> w 1952, jako <i>Niedziałowice Pierwsze i Drugie</i> w 1970,
Rejowiec	jako <i>Reiowiec</i> w 1564 (A. Pawiński, Polska XVI w. wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Małopolska, t. III-IV, Źródła Dziejowe, t. XIV-XV, Warszawa 1886)
Rejowiec Kolonia	Rejowiec Fabryczny i Rejowiec Kolonia po raz pierwszy w 1970 r.
Rybie	jako <i>Rybie alias Wirzhowni</i> w 1564 (A. Pawiński, Polska XVI w. wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Małopolska, t. III-IV, Źródła Dziejowe, t. XIV-XV, Warszawa 1886); jako <i>Rybie</i> w 1889 (Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. X);
Siedliszczki	jako <i>Siedliszczki</i> w 1827 (Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności, t. I-II, Warszaw 1827);
Wereszcze Duże i Wereszcze Małe	jako <i>Sawczin</i> w 1553, jako <i>Sawczin alias Werescze</i> w 1564 (A. Pawiński, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Małopolska, t. III-IV, Źródła Dziejowe, t. XIV-XV, Warszawa 1886); jako <i>Weresze m. i Weresze w.</i> w 1786 (Mappa Szczegulna Województwa Lubelskiego zrządzona z innych mapp miejscowych tak dawniej i świezo odrysowanych tudzież goscincowych i nieątpliwych wiadomości wszystko według reguł geograficznych i obserwacji astronomicznych przez ... Karola de Perthesa - 1786); jako Weresze wielkie i małe w 1827 (Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności, t. I-II, Warszaw 1827) oraz w 1970 jako Wereszcze Duże i Małe (Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych, Warszawa 1953-1972);
Wólka Rejowiecka	jako <i>Wulka Rejowiecka</i> w 1796 (Geograficzno-statystycznie opisanie parafii Królestwa Polskiego w 1796 przez K. Pertheesa Geografa Króla St. Augusta, t. I w Bibliotece w Kijowie);
Zawadówka	jako <i>Zawodówka</i> w 1967 (Spis miejscowości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa 1967);
Zawadówka	jako <i>Zagrody</i> w 1921 (Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1924 t. IV);
Zyngierówka	jako <i>Zyngorówka maydan</i> w 1827 (Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności, t. I-II, Warszaw 1827).

Historia osadnictwa zaobserwowana w źródłach pisanych dotyczących osad w gminie Rejowiec powiela się także w przypadku pozostałych terenów województwa lubelskiego. Brak jest źródeł historycznych zwłaszcza do końca XIV w. ale pośrednio historycy wysuwają przypuszczenia, że w II i III ćwierci XIV w. szczególnie dotkliwe były zniszczenia spowodowane walkami z Litwą o opanowanie Rusi południowo-zachodniej. Doskonale źródło do poznania najwcześniejszych dziejów Polski, jakim jest Liber beneficiorum Jana Długosza (powstałe w latach 1470 – 1480), w którym podawano dane dotyczące świętopietrza (denar od łebka dla

papieża – stąd świętopietrze) w odniesieniu do każdej osady, ma w przypadku Lubelszczyzny największe braki.

Wczesne średniowiecze i średniowiecze to okres burzliwych wydarzeń a historia ziem w tym okresie wiąże się ściśle z tak zwanymi Grodami Czerwieńskimi. Historycy uważają, że do X w. tereny te były pod władzą państwa wielkomorawskiego lub Czechów. Następnie teren ten przeszedł we władania Mieszka I. Według letopisu Nestora, w 981 r. Grody Czerwieńskie opanował książę kijowski Włodzimierz a w 1018 r. zdobył je Bolesław Chrobry, ale już w 1031 r. przyłączył je do Rusi Jarosław Mądry, i w ten sposób weszły one w skład silnego Księstwa Halicko-Włodzimierskiego. Ziemie te to tereny pogranicza, na którym dwa kształtujące się państwa feudalne Polski i Rusi toczyły walkę. W 1240 r. tereny ziemi chełmskiej zostały dodatkowo spustoszone najazdem tatarskim. W okresie przynależności terytorialnej do Rusi Halickiej daje się zauważyć wzrost znaczenia Ziemi Chełmskiej. Ma to związek z okresem rządów Daniela Romanowicza. Książę ten, wobec zagrożenia ze strony Tatarów i bojarstwa, wiązał się politycznie, kulturalnie i gospodarczo z Krakowem, a stolicą swojego księstwa w latach 1237-1264 uczynił Chełm. Około roku 1240 przeniósł do Chełma biskupstwo wschodnie ufundowane przez siebie w roku 1220, którego siedzibą pierwotnie był Uhrusk. Rozwój Chełma, jako stolicy książęcej osłabł z chwilą śmierci księcia Daniela w roku 1264 a rolę Chełma jako centralnego grodu przejął Bełz. Okręg chełmski określa się mianem księstwa chełmskiego, a po śmierci Daniela dzielnicą władali jego synowi, aż do wygaśnięcia dynastii w XIV w. Na tron księstwa halicko-włodzimierskiego wstąpił książę czerski Bolesław Trojdenowicz, a po jego śmierci w 1340 r. o sukcesję wystąpił Kazimierz Wielki, ale po wyprawie z 1344 r. księstwo zostało zajęte przez Lubartę, księcia łuckiego. Roszczenia do tronu książęcego na Rusi wysuwali także Litwini, którzy już w roku 1340 pod wodzą księcia Luberta Giedyminowicza opanowali Ziemię Chełmską, Wołyń i Ziemię Bełską. Ludwik Węgierski próbował, bez rezultatu, podbić księstwo i do 1366 r. księstwem chełmsko-bełskim zarządzał książę litewski Jerzy Narymuntowicz. Po zwycięskiej wyprawie wojsk polskich w 1366 księstwo to stało się lennem Polski a w 1378 królowa Jadwiga połączyła te ziemie z Polską, na trwałe – do rozbiorów w XVIII w. Losy Ziemi Chełmskiej na przestrzeni dziejów były nierozzerwalnie związane ze stosunkami, jakie panowały między państwem polskim a jego wschodnimi sąsiadami. Ziemia Chełmska jak i całe pogranicze polsko-ruskie było areną rozgrywek politycznych i rywalizacji zbrojnej.

Chełm był miastem królewskim, należącym do województwa ruskiego. Tworzył ośrodek administracyjny Ziemi Chełmskiej, w której skład wchodziły powiat chełmski i krasnostawski. Posiadał urząd kasztelański, podwojewódzki, urzędy ziemskie i grodzkie. Odbывały się w nim sejmiki, które wybierały dwóch posłów. Bezpośrednią kontrolę sprawowali starosta i burgrabia jako jego zastępca. Na czele miasta stał wójt mianowany przez króla.

Rozwój gospodarczy Ziemia Chełmska zawdzięczała szlakom kupieckim, które przezeń przebiegały na przełomie XII i XIII przez ziemie wschodnie, w tym ziemie dzisiejszej gminy Rejowiec ciągnął się szlak, który łączył handel arabski z Europą Zachodnią. Jego znaczenie jeszcze bardziej wzrosło po zniszczeniach mongolskich.

Natomiast w wieku XV znaczenia nabrał szlak kupiecki Wrocław – Lublin – Lwów, który konkurował ze starszą, niegdyś monopolistyczną, drogą handlową Wrocław – Kraków – Lwów. Szlak omijający stołeczny Kraków na korzyść bardziej na wschód położonego Lublina, również miał charakter europejskiej drogi kulturowej. W 1450 r. oraz 1454 r. król polski Kazimierz Jagiellończyk wystawił dokumenty, w których zezwolił kupcom jeździć z Rusi do Wrocławia. Wskazał w nich trasę pomiędzy Śląskiem a Lwowem obowiązującą mieszczan lubelskich: Bolesławiec – Wieluń – Brzeźnica – Radomsko – Przedbórz – Żarnów – Opoczno – Skrzynno –

Radom – Zwoleń – Kazimierz – Lublin – Krasnystaw – Hrubieszów. W 1455 r. polecił urzędnikom respektować swobodę podróżowania nią wobec wszystkich kupców. Dokumenty te zapoczątkowały międzynarodową karierę nowego szlaku handlowego, łączącego najważniejsze ośrodki Śląska (wówczas w Królestwie Czeskim) oraz Rusi (w granicach Królestwa Polskiego). Trakt Wrocław – Lublin – Lwów wykorzystywali kupcy do prowadzenia handlu: sukniem, wołami, woskiem, futrami. Na otwarciu drogi radomsko-lubelskiej, która umożliwiała omijanie uciążliwego składu w Krakowie, zyskali przede wszystkim mieszcianie lubelscy. Dzięki dogodnemu położeniu miasta oraz przywilejom królewskim, stali się pośrednikami w wielkim handlu, zwłaszcza podczas jarmarków. Do beneficjentów szlaku należeli również kupcy z Wrocławia, utrzymujący żywe kontakty z Europą zachodnią, jak również kupcy ze Lwowa, uczestniczący w handlu wschodnim. Trakt łączący Wrocław i Lwów za pośrednictwem Lublina odgrywał międzynarodową rolę i umożliwiał wymianę kulturową pomiędzy cywilizacją łacińską i bizantyńską, a więc Zachodem i Wschodem Europy.

W 1596 r. w Brześciu między częścią biskupów prawosławnych Rzeczypospolitej a Kościołem katolickim doszło do unii kościelnej. W wyniku Unii Brzeskiej powstał Kościół unicki, stanowiący część Kościoła katolickiego, podporządkowanego zwierzchnictwu papieża. Wśród części biskupstw prawosławnych, które przystąpiły do unii brzeskiej, było także biskupstwo chełmskie z biskupem Dymitrem Zbirujskim. Chełm odtąd stał się ważnym ośrodkiem kościoła greckokatolickiego.

W 1547 r. na mocy przywileju króla Zygmunta Augusta z dnia 4 maja 1547 r. Mikołaj Rej z Topoli (Nagłowic) na gruntach swej wsi Kobyle lokuje na prawie magdeburskim miasto „które od swego imienia nazwał Rejowcem” dając mu 10 lat wolnizny i ustanawiając dwa jarmarki. Po lokacji, po 1561 r. Mikołaj Rej, który był kalwinem wznosił zbór dla swego wyznania i zbór ten wzmiankowany jest pod datą 1569 r. Prawdopodobnie w tym czasie Rejowie budują pierwszą drewnianą cerkiew greko-katolicką dla miejscowych Rusinów pod wezwaniem św. Jerzego, i która jest wzmiankowana pod datą 1619 r. i która istniała ponad 100 lat i uległa zniszczeniu około 1720 r.

Powstanie Chmielnickiego w 1648 r. kończy okres prosperity Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a rozpoczyna kilkudziesięcioletni okres wojen z Kozakami, Tatarami, Rosjanami Szwedami, Węgrami i Turkami, w czasie których zarówno Korona jak i Litwa poniosły duże straty ludnościowe i materialne. W XVII w. zanotowano w Polsce jedynie 32 dni pokoju. W 1655 r. doszło do najazdu Kozaków z Moskalami, w 1656 przez ziemie te przemaszerowały wojska Karola X Gustawa w pogoni za Stefanem Czarnieckim a w 1657 r. ziemie te zostały spustoszone przez wojska węgierskiego księcia Rakoczego. Także w następnych latach ziemie powiatu chełmskiego nie zaznały spokoju: w 1672 były miejscem koncentracji wojsk hetmana Jana Sobieskiego w jego wyprawie na Tatarów. Do ponownego wyniszczenia tych ziem doszło podczas III wojny północnej (1700-1721) oraz pod koniec wieku XVIII podczas insurekcji kościuszkowskiej.

Z roku 1720 r. znany jest dokument ówczesnego właściciela Rejowca Seweryna Rzewuskiego, wojewody podolskiego, który wydaje dokument erekcyjny dla nowej cerkwi potwierdzając wcześniejsze uposażenia i nadając nowe grunty. Nie jest pewnym, czy dokument dotyczył erekcji nowej cerkwi, czy remontu starej i dostosowaniem jej do wymogów zlatynizowanej cerkwi greko-katolickiej dokonanej na Synodzie Zamojskim w 1720 r. Pod koniec XVIII w. cerkiew jest w złym stanie technicznym o czym świadczy inwentarz z 1789 r. opisujący jej stan. W 1796 r. stara drewniana cerkiew została rozebrana a w jej miejscu rozpoczęto budowę nowej, murowanej świątyni. Inicjatorem budowy nowej cerkwi był Wiktoryn Zaleski, starosta

barecki. Budowę ukończył nowy właściciel dóbr Jerzy Czechliński, ostatni wojewoda podlaski. Budowę zakończono prawdopodobnie przed 1802 r.

Po trzecim rozbiorze region chełmski znalazł się pod władzą Austrii, a następnie Rosji. W czasach zaborów mieszkańcy ziemi chełmskiej uczestniczyli w walce o zachowanie odrębności oraz odzyskanie niepodległości. W 1837 r. po klęsce powstania listopadowego województwa przemianowano na gubernię a powiaty na okręgi (cyrkule). Po upadku powstania listopadowego Rosja na terenie zaboru rozpoczyna stopniową likwidację obrządku greko-katolickiego i na początku lat 40-tych XIX w. na terenie zaboru rosyjskiego funkcjonuje tylko jedna diecezja greko-katolicka – Diecezja Chełmska a na jego biskupa Felicjana Szumborskiego rosyjska administracja wywiera wpływ aby jak najbardziej zbliżyć obrządek greko-katolicki do prawosławnego. Biskup Szumborski wydał zgodę na budowę w cerkwiach ikonostasów oraz ustępstwa w kwestiach liturgii. Ikonostas został w cerkwi wykonany prawdopodobnie już po przejściu biskupa chełmskiego Marcelego Popiela na prawosławie po 1875r. a wraz z budową ikonostasu zlikwidowano ołtarze boczne. Zapewne po zamontowaniu ikonostasu zaczęto budować murowaną dzwonnice, którą ukończono w 1900 r.

Równie dramatyczny wymiar miały walki w okresie powstania styczniowego, które w okolicach Chełma przybrały szczególnie intensywny charakter. Po powstaniu styczniowym władze carskie przystąpiły do akcji rusyfikacyjnej, która na terenie Ziemi Chełmskiej miała szczególnie duże nasilenie. Nastąpiły krwawe prześladowania unitów, zakończone kasatą unii w 1875 roku. Rejowiec utracił prawa miejskie w 1867 r., ale miejscowość rozwijała się nadal. W 1827 r. Rejowiec liczył 100 domów i 603 mieszkańców, w 1859 r. 99 domów i 1159 mieszkańców (w tym 802 żydów), w 1888 r. 121 domów i 1408 mieszkańców (w tym 1060 żydów). Osada zajmowała wówczas obszar 321 morgów, Wólka Rejowiecka 632 morgi a Kobyle 389 morg. Przeprowadzenie w pobliżu linii kolejowej na trasie Lublin – Chełm w zasadniczy sposób wpłynęło na rozwój osady, w dalszej kolejności olbrzymi wpływ na rozwój terenów obecnej gminy miało wybudowanie w Rejowcu cukrowni i gorzelni przez Józefa Budnego, którą uruchomiono w 1898 r.

W 1912 r. powołano gubernię chełmską, obejmującą swym zasięgiem część dawnej Ziemi Chełmskiej. Oderwanie Chełmszczyzny wywołało olbrzymie oburzenie we wszystkich ziemiach polskich.

Podczas I wojny światowej w 1915 roku na terenie tym toczyły się walki z udziałem wielu tysięcy żołnierzy trzech armii. Latem 1915 roku armie niemiecka i austro-węgierska ruszyły w pościg za armią rosyjską, na obszarze odpowiadającym dzisiejszemu województwu lubelskiemu doszło do ogromnych zniszczeń, wywołanych zarówno działaniami wojennymi, jak i celowym podpalaniem wsi i miasteczek przez cofającą się armię rosyjską – cofająca się armia rosyjska podpaliła w 1915 r. Rejowiec. 2-3 sierpnia 1915 r. miała miejsce bitwa wojsk rosyjskich z austriackimi po której wybuchła epidemia cholery wśród wojsk rosyjskich i uciekinierów, której ofiary zostały pochowane między innymi na cmentarzu cholerycznym założonym na gruntach Rejowca. Według danych statystycznych największe straty po I wojnie światowej na terenie odpowiadającym dzisiejszemu województwu lubelskiemu zewidencjonowano w powiecie chełmskim – 41,9%. Poważnemu zniszczeniu uległa Cukrownia w Rejowcu, jednak podczas jej odbudowy przeprowadzono modernizację zakładu wyposażając go w nowoczesne urządzenia technologiczne.

Zawarcie 9 marca 1918 r. separatystycznego pokoju w Brześciu Litewskim, między państwami centralnymi (Niemcy, Austro-Węgry i ich sojusznicy) a Ukraińską Republiką Ludową, na mocy którego cały Wołyń, Chełmszczyznę i Podlasie odstąpiono Ukrainie, chociaż

na tych terenach zamieszkiwało jedynie 23,1% Ukraińców spotkało się z olbrzymim sprzeciwem nie tylko społeczności lokalnej ale wywołało gorący sprzeciw na wszystkich ziemiach polskich. Ostatecznie do ratyfikacji traktatu nie doszło, na co wpływ miało nie tyle zgodne potępienie tego aktu przez opinię publiczną, co niewywiązywanie się ukraińskiego rządu Pawła Skoropadskiego ze zobowiązań zbożowych oraz zbliżająca się klęska Niemiec i Austro-Węgier. 2 listopada 1918 r. oddziały Polskiej Organizacji Wojskowej pod dowództwem rotmistrza Gustawa Orlicz-Dreszera zajęły Chełm i rozbroiły załogę austriacką.

Krótko po odzyskaniu niepodległości, w 1920 r. pojawiło się nowe, śmiertelne zagrożenie ze strony sowieckich wojsk I Konnej Armii Budionnego, której wcześniej nie udało się zdobyć Lwowa. Budionny w połowie sierpnia skierował wszystkie siły na ziemię krasnostawską, aby zdobyć miasto. Krasnostaw był oblężony, a na jego terenie rozgrywały się ciężkie walki. Przełomową dla bezpieczeństwa miasta okazała się bitwa pod Komarowem 31 sierpnia, w wyniku której armia Budionnego wycofała się na wschód.

Chełmszczyzna w latach 1918-1939 należała w województwie lubelskim do regionów najbardziej zróżnicowanych pod względem narodowościowym. W 1934 r. w powiecie chełmskim ludność narodowości polskiej stanowiła 54,5%, ukraińska 23,1%, żydowska 14,1% i ludność niemiecka 6,3%. Ludność narodowości niemieckiej stanowili potomkowie dawnych kolonistów, którzy osiedlili się na terenach Chełmszczyzny w latach 1815-1915, ze szczególnym nasileniem kolonizacji w drugiej połowie XIX w. Koloniści ci od samego początku stanowili zwarte skupiska i zachowywali odrębność kulturową, język niemiecki, własne tradycje oraz religię. Większość ludności niemieckiej należała do kościoła augsbursko-ewangelickiego-luterańskiego, a niektórzy do kościoła reformowanego-kalwińskiego. Rolą czynnika utrwalającego odrębność narodową odgrywały również tzw. kantory - szkoły religijne, w których uczono czytania i pisania. Zwarty charakter osadnictwa pozwalał na prowadzenie odmiennego stylu życia i bytowania w ramach własnego środowiska, w obrębie którego zawierano małżeństwa i podtrzymywano życie rodzinne, towarzyskie i religijne. Koloniści niemieccy w różny sposób ulegali polonizacji, najszybciej tam gdzie przebywali pojedynczo lub stanowili niewielką liczebną grupę proces ten następował szybciej i już do 1900 r. większość takich grup uległa asymilacji. Najwolniej procesy te przebiegały między innymi na terenie powiatu chełmskiego, gdzie zamieszkiwała największa liczba ludności niemieckiej, a odsetek ludności niemieckiej dochodził nawet do połowy. Na terenie Gminy Rejowiec ludność niemiecka zamieszkiwała w Rejowcu, Rybiem, Kobylem, Aleksandrii Krzywowskiej. Dopiero po koniec lat 30-tych w trakcie badań tej grupy narodowościowej ustalono, że w grupie powszechnie nazywanej „kolonistami niemieckimi” były osoby pochodzenia holenderskiego oraz Kaszubi.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. tereny gminy Rejowiec weszły w skład powiatu Chełmskiego, który należał do województwa lubelskiego. Z powodu dużych zasobów rolniczych regionu i struktury ekonomicznej powiat wraz z Lubelszczyzną zostały włączone do Centralnego Okręgu Przemysłowego, który został podzielony na trzy strefy a powiat Chełmski znalazł się w lubelskiej strefie B – aprowizacyjnej.

We wrześniu 1939 r. toczyły się walki z Niemiec najeżdżcą, 2 września samoloty niemieckie zbombardowały stację kolejową w Rejowcu oraz most w Dorohusku. Pod Malinówką, na terenie obecnej gminy Sawin doszło do jednej ze zwycięskich bitew z niemieckim najeżdżcą w kampanii wrześniowej. Tereny gminy Rejowiec dostał się pod okupację niemiecką, chociaż według pierwotnej wersji paktu Ribbentrop - Mołotow, tak jak całe województwo lubelskie miał się znaleźć w sowieckiej strefie wpływów, pomimo, że 25 września 1939 r. do Chełma wkroczyły wojska sowieckie gorąco witane przez ludność żydowską oraz ukraińską. Sowieci wycofali się z

tych terenów już na początku października 1939 r. a na ich miejsce wkroczyły wojska niemieckie. Powiat chełmski niemal przez cały okres trwania wojny stanowił miejsce działania polskich ugrupowań partyzanckich i ruchu oporu. 17 kwietnia 1944 roku odbyła się bitwa o Wojsławice. Było to największe starcie partyzantów z Niemcami i ich kolaborantami w powiecie chełmskim. Niemcy próbowali spacyfikować Wojsławice. Natrafili na placówki AK-BCh które powstrzymały atak dając czas na ewakuację miejscowości. Po wjeździe Niemców do Wojsławic nastąpił atak sił partyzanckich. Ze względu na użycie przez hitlerowców artylerii i broni pancernej pod osłoną nocy partyzanci wycofali się z pola boju. Niemcy nie zrealizowali planów pacyfikacji Wojsławic, ponieśli spore straty. Na zorganizowanie powtórnej ekspedycji zabrakło już im czasu.

Latem 1944 roku Nikita Chruszczow dokonał nieudanej próby przyłączenia Podlasia, ziemi chełmskiej i Nadsania do Ukrainy. We wrześniu podpisano porozumienie lubelskie, na mocy którego rozpoczęły się przesiedlenia do ZSRR Ukraińców mieszkających m.in. w powiecie chełmskim. Podobne rozporządzenie dotyczyło powrotu do Polski wszystkich Polaków i Żydów, którzy mieszkali w Polsce przed wybuchem wojny.

5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.

Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamenty pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwarę;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Dziedzictwo niematerialne na terenie gminy zostało zachowane i kultywowane jest głównie poprzez zachowanie obrzędowości zwyczajów dorocznych, tradycji związanych ze świętami kościelnymi, zachowanie obrzędowości ludowej oraz silną tradycję patriotyczną, najczęściej manifestowaną poprzez oprawę religijno-patriotyczną świąt państwowych a także świąt

kościelnych. Obrzędowość kościelna to także dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne. Najważniejszym widowiskiem jakie pojawia się już od 26 lat jest Regionalny Przegląd Piosenki i Przyśpiewki Ludowej. Corocznie przegląd przyciąga około 40 zespołów śpiewających i kapel ludowych, a wraz ze zgromadzoną widownią GOK gości podczas wydarzenia ponad 400 osób. Przegląd ma na celu propagowanie regionalnego folkloru, tradycji ludowych, spotkania pokoleń i wymianę doświadczeń między jego uczestnikami. Kolejnym ważniejszym wydarzeniem organizowanym już od 1998 roku są Międzynarodowe Warsztaty Plastyczne, które gromadzą artystów z terenu całej Polski oraz spoza jej granic, a wykonane przez nich prace trafiają do najważniejszych obiektów na terenie gminy Rejowiec. Na warsztatach powstają prace odnoszące się do historii regionu, jego położenia, tradycji, atrakcji turystycznych oraz miejsc pamięci i kultu.

Na terenie Gminy Rejowiec działa 12 Kół Gospodyń Wiejskich z których KGW w Bańkowszczyźnie, KGW w Hruszowie, KGW Kobylanki w Kobylem zostały nominowane do tytułu Koło Gospodyń Wiejskich Roku w akcji Mistrzowie Agro – największym plebiscycie wiejskim i rolniczym w Polsce prowadzonym w województwie lubelskim przez "Kurier Lubelski" oraz ogólnopolski serwis i magazyn „Strefa Agro”. Oprócz wymienionych Kół Gospodyń Wiejskich działają w Rybiu, Wólce Rejowieckiej, Zagrodach (KGW Zagrodzianki)

Przy Gminnym Ośrodku Kultury w Rejowcu działa Kapela „Sami Swoi”, która reprezentuje Rejowiec w wielu przeglądach i konkursach. Muzycy z kapeli propagują regionalny folklor, muzykę i przyśpiewki. Muzycy kapeli zdobywają nagrody i wyróżnienia na przeglądach piosenek i przyśpiewek ludowych. Także przy GOK działa Ludowy Zespół Teatralny „Grunt”, który bazując na tradycyjnym folklorze odgrywa inscenizacje uroczystości okolicznościowych.

Różnorodność historyczno-kulturowa obszaru gminy ma odzwierciedlenie w kultywowaniu tradycji i zwyczajów. Przejawia się to poprzez, między innymi, rozwijanie lokalnego rękodziela, dbałość o zabytki sakralne i świeckie oraz imprezy promujące produkty lokalne. Produkt, który wśród mieszkańców jest najbardziej rozpoznawalny i kojarzony z gminą Rejowiec powinien być zgłoszony na Krajową Listę Produktów Tradycyjnych w Ministerstwie Rolnictwa. Krajową Listę Produktów Tradycyjnych utworzono na mocy ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych. Jednym z głównych celów powstania tej listy jest promocja i rozpowszechnianie informacji o produktach wytwarzanych tradycyjnymi, historycznie ugruntowanymi metodami na terenie kraju, po to, aby następnie móc je skuteczniej promować także za granicą.

Równie ważnym elementem spójności obszaru są wspólne doświadczenia historyczne, świadczące o zaangażowaniu mieszkańców w walkę o odzyskanie niepodległości. Gmina Rejowiec posiada także bogaty kalendarz imprez cyklicznych, w których uczestniczy nie tylko społeczność lokalna a wśród nich należy wymienić:

- Przegląd Piosenki i Przyśpiewki ludowej – w styczniu 2020 r. odbyła się już 26 edycja;
- Powiatowy Przegląd Zespołów Kolędniczych – impreza cykliczna, odbywająca się w okresie bożonarodzeniowym;
- Koncerty kolęd – wykonywany przez Orkiestrę Dętą w kościołach katolickich w Gminie;
- Konkurs „Bombka bożonarodzeniowa” – w grudniu, konkurs rękodzielniczy;
- Gminno-Parafialne Święto Plonów – Dożynki Gminne, odbywające się w sierpniu, z konkursami na najlepszy wieniec dożynkowy, na najlepsze wypieki (chleb, ciasto);

- Wystawa fotograficzna „Rejowiec, fotografie nieznane” - prezentacja archiwalnych zdjęć Rejowca, jego mieszkańców, budynków i wydarzeń. Zbiory pochodzą z archiwum GOK oraz ze zbiorów prywatnych;
- Ogólnopolski Konkurs na Wiersz Klasyczny im. Mariana Janusza Kawalki o Statuetkę Białego Kruka – organizowane przez Burmistrza Rejowca, Gminny Ośrodek Kultury w Rejowcu oraz Wydawnictwo „Tawa”;
- Sylwester Miejski – wydarzenie plenerowe w parku przy Pałacu Zalewskich;
- Orszak Trzech Króli – wydarzenie plenerowe z udziałem młodzieży szkolnej, władz Urzędu Miejskiego i pracowników GOK-u;
- Wielki Finał WOŚP – wydarzenie plenerowe,
- Dzień pieczonego ziemniaka

Towarzystwo Regionalne Rejowiec.

Towarzystwo Regionalne Rejowiec zostało założone w 2000 roku, skupia miłośników tradycji i historii. Cele działania Towarzystwa to:

1. Upowszechnianie wiedzy historycznej.
2. Rozwój duchowy i społeczny.
3. Prowadzenie badań historycznych i etnograficznych.
4. Pielęgnowanie miejscowych tradycji.
5. Ochrona przyrody.
6. Podnoszenie poziomu kulturalnego i estetycznego środowiska.

Członkowie Towarzystwa włączają się w organizowanie gminnych przedsięwzięć np. udział w Dożynkach Gminnych, świętach państwowych, strojeniach kościoła, oznakowaniu Rejowca za pomocą tablic informacyjnych itp. Niewątpliwą zasługą Towarzystwa Regionalnego Rejowiec jest organizacja kwesty, z której datki w całości są przeznaczone na renowacje zabytkowych grobów na cmentarzu parafialnym.

5.2.3. Infrastruktura kultury oraz oświatowa na terenie Gminy Rejowiec

Gminny Ośrodek Kultury w Rejowcu

GOK realizuje zadania w dziedzinie wychowania, edukacji i upowszechniania kultury. Jednym z celów GOK jest również pozyskiwanie i przygotowanie środowiska do aktywnego uczestnictwa w kulturze. W GOK prowadzone są:

- Zajęcia rękodzielnicze – zdobienie przedmiotów tradycyjnymi jak i współczesnymi technikami, wyrabianie ozdób okolicznościowych, tworzenie aranżacji artystycznych. Zajęcia te skierowane są dla dzieci i młodzieży.
- Warsztaty recytatorskie – lekcje dykcji i artykulacji, prawidłowego oddechu, oraz prezentacji scenicznej. Zajęcia skierowane są dla dzieci i młodzieży.
- Koło hafciarskie „Iglą Malowane” – ręczne wyrabianie haftów na materiale tradycyjnymi technikami. Zajęcia dla młodzieży i dorosłych.
- Zajęcia wokalne i nauka gry na gitarze – zajęcia skierowane do dzieci i młodzieży.
- Orkiestra Dęta – w 2019 r. Orkiestra obchodziła 100 lecie powstania. Nauka gry na instrumentach dętych, koncertowanie. Zajęcia skierowane do wszystkich grup wiekowych.
- Zajęcia plastyczne – Mieszane techniki plastyczne, nauka malowania, rysunku i rzeźby. Oferta skierowana jest do dzieci i młodzieży.

- Kapela „Sami Swoi” – która reprezentuje Rejowiec w wielu przeglądach i konkursach. Muzycy z kapeli propagują regionalny folklor, muzykę i przyśpiewki. Oprócz tego Kapela oferuje naukę gry na instrumentach. Zajęcia skierowane do wszystkich grup wiekowych.
- Zajęcia fitness: Pilates. Zajęcia sportowe dla wszystkich grup wiekowych.
- Zumba. Zajęcia sportowo-taneczne dla wszystkich grup wiekowych.

W 2019 roku GOK stał się również współorganizatorem Powiatowego Festiwalu Zespołów Śpiewaczych i Śpiewaków Ludowych, podczas którego wyłoniono reprezentantów powiatu do konkursu w Kazimierzu Dolnym. W czerwcu 2019 r. GOK współorganizował również 100-lecie Orkiestry Dętej,

Przy Gminnym Ośrodku Kultury w Rejowcu działa Towarzystwo Regionalne Rejowiec. GOK współorganizował i uczestniczył w cyklicznych imprezach, które wymieniono w rozdziale powyżej („Dziedzictwo niematerialne”) a wśród pozostałych działań Ośrodka należałoby wymienić:

1. wydawanie Gazety Samorządowej „Oksza”;
2. Wycieczka po Rejowcu „Śladami Reja” – zdjęcia i opracowanie
3. Kalendarz na 2021 – zdjęcia i opracowanie
4. Udział w prowadzeniu aplikacji mobilnej Local News
5. Prowadzenie strony Facebook (<https://www.facebook.com/gok.rejowiec1>)
6. Pisanie projektów dla KGW, zgłoszenia konkursowe dla KGW
7. Pisanie projektów dla GOK.

Sieć jednostek oświatowych w Gminie Rejowiec stanowią 3 placówki: Szkoła Podstawowa im. Mikołaja Reja w Rejowcu, Gminne Przedszkole w Rejowcu oraz Szkoła Podstawowa im. 4 Brygady Pancerniej Wojska Polskiego w Zawadówce, placówka niepubliczna prowadzona przez Fundację „Teresianum” w Lublinie.

Obiekty na terenie miejscowości gminy, w których mieściły się placówki szkolne podlegają zmianie przeznaczenia na usługi.

Gminna Biblioteka Publiczna w Rejowcu

Placówka podejmuje działania w zakresie gromadzenia, opracowania, selekcji, przechowywania i udostępniania zbiorów, jak również działania skierowane do dzieci i młodzieży, mając na celu promocję czytelnictwa i bibliotek oraz rozbudzenie zamiłowania do czytania. W GBP organizowane są także wystawy, jak na przykład „Rocznica urodzin Mikołaja Reja”, Wystawa dorobku literackiego Jarosława Iwaszkiewicza, Światowy Dzień Poezji – przy okazji wystawy promowano twórców regionalnych, Wystawa Polskie tradycje i zwyczaje świąteczne.

Sieć świetlic wiejskich

Wiejskie świetlice jako miejsca spotkań, miejsca organizowania przeróżnych imprez kulturalnych, sportowych a także edukacyjnych przez lokalną społeczność mają ugruntowaną obecność w przestrzeni wsi Gminy Rejowiec. Stanowią one także siedziby Kół Gospodyń Wiejskich, których na terenie gminy w 2020 r. było 9. Znaczna część funduszy sołeckich przeznaczana jest na ich modernizację i wyposażanie.

„Izba Regionalna” (Chałupa Skansen) w Rejowcu.

Powstała w XIX w. chałupie, która była własnością kolonistów niemieckich. W 1998 z inicjatywy i staraniem właściciela, została zorganizowana Izba Regionalna mieszcząca się w chałupie, w której są eksponowane stare sprzęty, narzędzia, mebla, obrazy, stroje ludowe, książki, fotografie i dokumenty. Obok chaty znajduje się kuźnia z wyposażeniem.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), formami ochrony zabytków są:

- ✓ wpis do rejestru zabytków;
- ✓ uznanie za pomnik historii;
- ✓ utworzenie parku kulturowego;
- ✓ ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Rejowiec funkcjonują wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego – obecnie trwają prace nad

Prowadzenie jakichkolwiek działań, prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w obiekcie zabytkowym, jak i na obszarach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia konserwatorskiego zgodnie z art. 36 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.).

Art. 36. 1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) *prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 2) *wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;*
- 3) *prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;*
- 4) *prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;*
- 5) *prowadzenie badań archeologicznych;*
- 6) *przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 7) *trwale przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;*
- 8) *dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;*
- 9) *zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;*
- 10) *umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 997) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;*
- 11) *podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru; z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;*
- 12) *poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.*

sporządzeniem nowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa wymienia kolejno: prowadzenie robót budowlanych w otoczeniu zabytku, prowadzenie badań konserwatorskich i architektonicznych. Należy uzyskać zgodę konserwatora również na przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwale przeniesienie zabytku ruchomego, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego oraz zmianę jego przeznaczenia i sposobu korzystania z tego zabytku, a także na umieszczanie urządzeń technicznych i reklamowych oraz podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. W przypadku archeologii niezbędne jest uzyskanie pozwolenia na badania archeologiczne oraz na poszukiwania prowadzone przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Pozwolenie WKZ ma formę decyzji administracyjnej, tak więc w toku postępowania mają zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

Tryb wydawania pozwoleń reguluje *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków*. Rozporządzenie to precyzuje zakres wniosku i załączników dla każdego typu działań przy zabytku.

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Rejowiec znajduje się siedem zespołów zabytków i zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

Wszystkie zostały wymienione w tabeli nr 1 poniżej. Są to tym samym najcenniejsze element krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegający ścisłej ochronie konserwatorskiej, wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tabela nr 1: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w Gminie Rejowiec

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES, NAZWA I NR OBRĘB, NR DZIAŁKI
1.	NIEDZIAŁOWICE I [właściwa nazwa: NIEDZIAŁOWICE PIERWSZE]	„cmentarzysko tzw. „Mogilki”” nr rej.: C/49	ul. Wiktoryna Zaleskiego; Przemysłowa 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: nr 600/24, 626, 628, 649/1, 649/2, 683/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 600/24, 626, 628, 649/1, 649/2, 683/2
2.	REJOWIEC	„zespół pałacowo-parkowy: pałac z wyposażeniem, oficyna, czworak, pozostałość ogrodzenia z bramą, park” nr rej.: A/329	ul. Wiktoryna Zaleskiego; Przemysłowa 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: nr 600/24, 626, 628, 649/1, 649/2, 683/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 600/24, 626, 628, 649/1, 649/2, 683/2
3.	REJOWIEC	„dom, w gran. ścian zewn.” nr rej.: A/1150	ul. Rynek nr 2, 3A, 3B, 4 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: 343 (nr 2), 342/1 (nr 3A), 342/2 (nr 3B i 4) obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 343, 342/1, 342/2
4.	REJOWIEC	„układ zieleni parkowej przy Cukrowni (w gran. parku)” nr rej.: A/1148	ul. Fabryczna 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: 948 cz. dz. 947, 945, 944/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 948 cz. dz. 947, 945, 944/2
5.	REJOWIEC ul Rynek 1 [nieprawidłowy adres w rejestrze zabytków]	„d. cerkiew unicka pw. św. Michała Archaniola, dzwonnica, drzewostan w gran. ogrodzenia cmentarza kościelnego” nr rej.: A/331	ul. Henryka Dąbrowskiego nr 1A 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 225/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 225/2

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

6.	REJOWIEC ul Kościuszki 68 <i>[obecny numer to 66]</i>	<i>„kościół rzymskokat. pw. św. Józefa BM, żeliwny parkan, starodrzew w gran. parkanu - na działce wskazanej w dec., wg zał. planu i karty ewidencyjnej” nr rej.: A/165</i>	ul. Tadeusza Kościuszki nr 66 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 201/1 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014.201/1
7.	REJOWIEC KOLONIA	<i>„kopiec ziemny (mogiła) tzw. „Mogiła Szwedzka”” nr rej.: C/50</i>	Rejowiec-Kolonia 22-360 Rejowiec-Kolonia na działce geodez.: nr 18 obręb: REJOWIEC KOLONIA ID: 060315_5.0015.18
8.	ZAGRODY dawniej Żulin	<i>„kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Matki Bożej Królowej Polski, w gran. Ścian zewnętrznych, wraz z gruntem pod obiektem budowlanym oraz otoczenie zabytku w gran. działki wskazanej w dec., wg zał. mapy” nr rej.: A/1620</i>	Zagrody nr 2 22-360 Zagrody na działce geodez.: nr 292 obręb: ZAGRODY ID: 060315_5.0022.292
9.	ZAGRODY (w decyzji: Żulin, na skraju lasu zw. Podwale)	<i>„wał ziemny (pozostałość historycznych umocnień ziemnych dawnego dworu), w granicach wg opisu w decyzji” nr rej.: C/54</i>	Zagrody 22-360 Zagrody na działce geodez.: nr 352 obręb: ZAGRODY ID: 060315_5.0022.352

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Z przyczyn bezpieczeństwa zgromadzonych zabytków w programie opieki nad zabytkami nie podaje się szczegółów dotyczących zabytków ruchomych.

5.3.3. Zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ewidencja prowadzona jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2018 r. poz. 2067). Stanowi ona zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa, sporządzanych zgodnie z przepisami Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 56).

Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda właściciela zabytku nie jest potrzebna w wypadku kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych.

W wojewódzkiej ewidencji zabytków powinny się znaleźć wszystkie zabytki znajdujące się na terenie objętym zakresem właściwości danego wojewódzkiego konserwatora zabytków. To istotnie odróżnia wojewódzką ewidencję zabytków od rejestru zabytków. Wpis do rejestru zabytków wywołuje skutki prawne w postaci objęcia danego obiektu ochroną prawną, pozwalającą na ingerencję państwa w konstytucyjnie chronione prawo własności. Rejestr opiera się na zasadzie wyboru, która oznacza, że historyczny obiekt proponowany do indywidualnej ochrony konserwatorskiej poprzez wpis do rejestru zabytków w celu jego zachowania powinien mieć

wartości wyższe wobec innych obiektów tego samego typu i ponadprzeciętne. Dzięki wojewódzkiej ewidencji zabytków, która odzwierciedlać powinna cały zasób zabytkowy na danym terenie, można umiejscowić dany obiekt we właściwym miejscu w hierarchii wartości obiektów historycznych. Skutkiem wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków, prowadzonej niezależnie od rejestru przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest obowiązek informacyjny. Zgodnie z art. 28 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5 nin. ustawy, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2. Zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3. Zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4. Zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Listę obiektów zabytkowych ujętych w prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie przedstawiono w tabeli nr 2. Wszystkie obiekty zabytkowe ujęte w ewidencji wojewódzkiej posiadają karty ewidencyjne zabytku nieruchomego.

5.3.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dokumenty te zostały szczegółowo omówione w rozdziale poświęconym relacji gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. *Dz. U. z 2020 r. poz. 282*). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ust. 1 i 1 a u.o.z.o.z.). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886) określają zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego. Znowelizowane w 2019 roku rozporządzenie nakłada na wojewódzkich konserwatorów zabytków obowiązek poinformowania o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty - wojewódzki konserwator zabytków zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, a także wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o włączeniu karty ewidencyjnej, wraz z odpowiednio potwierdzoną kopią takiej karty. Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty ewidencyjnej zabytku, o sporządzeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty ewidencyjnej zabytku, o włączeniu nowej karty ewidencyjnej zabytku do wojewódzkiej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty ewidencyjnej zabytku z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Kolejnym etapem obowiązku informacyjnego jest obowiązek powstający na etapie wykonywania gminnej ewidencji zabytków. O zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty, wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem na gminy, które zamierzają prowadzić gminną ewidencję zabytków, obowiązek informacyjny o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty, wójt (burmistrz, prezydent miasta) zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości, która przestała być zabytkiem. Zawiadomienia o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku będącego historycznym układem urbanistycznym lub ruralistycznym, historycznym zespołem budowlanym, terenem, na którym znajduje się znaczna ilość zabytków archeologicznych lub nieruchomością o nieuregulowanym stanie prawnym do gminnej ewidencji zabytków, o włączeniu tej karty, o sporządzeniu nowej karty adresowej takiego zabytku, o zamiarze wyłączenia karty adresowej takiego zabytku z gminnej ewidencji zabytków lub o wyłączeniu tej karty dokonuje się w drodze obwieszczenia umieszczonego na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków

nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i innych dokumentach planistycznych - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków;
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków;
- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W art. 24 ustawy o ochronie zabytków opiece nad zabytkami (*Dz. U. z 2022 r. poz. 840*) ustawodawca nałożył na Ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określenie, w drodze rozporządzenia, przesłanek, od których spełnienia jest uzależnione wyłączenie kart ewidencyjnych i adresowych z ewidencji. Wobec niezrealizowania tego obowiązku należy domniemywać, że wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie, których został włączony do ewidencji albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków decyduje wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – **w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków**. W przypadku wyłączenia zabytku z gminnej ewidencji zabytków na wójcie spoczywa obowiązek poinformowania właściciela lub posiadacza zabytku, zgodnie z Rozporządzeniem z dnia 10 września 2019 r. (t.j. *Dz. U. z 2021 r. poz. 56*)

Gmina Rejowiec posiada Gminną Ewidencję Zabytków, przyjętą Zarządzeniem Burmistrza Rejowca w 2021 r.

5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Rejowiec

Gminna Ewidencja Zabytków jest dokumentem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

Tabela nr 2: Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Rejowiec – w zestawieniu ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków. Stanowiska archeologiczne zostały ujęte w tabeli nr 3.

	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES, NAZWA I NR OBRĘB, NR DZIAŁKI	DATOW.
1.	ADAMÓW	Czworak, ob. dom mieszkalny	Adamów nr 36 i 37 22-360 Adamów na działce geodez.: nr 65 obręb: ADAMÓW KOLONIA ID: 060315_5.0001.65	1890-1910
2.	ALEKSANDRIA KRZYWOWOLSKA	Kościół ewangelicki i szkoła, następnie szkoła, ob. kaplica	Aleksandria Krzywowska nr 11a 22-360 Aleksandria Krzywowska na działce geodez.: nr 109/3 obręb: ALEKSANDRIA KRZYWOWOLSKA ID: 060315_5.0002.109/3	1885-1895
3.	ALEKSANDRIA KRZYWOWOLSKA	Cmentarz ewangelicki	22-360 Aleksandria Krzywowska na działce geodez.: nr 109/7 obręb: ALEKSANDRIA KRZYWOWOLSKA ID: 060315_5.0002.109/7	1860 r.
4.	ALEKSANDRIA NIEDZIAŁOWSKA	Cmentarz ewangelicki	22-360 Aleksandria Niedziałowska na działce geodez.: nr 61 obręb: ALEKSANDRIA NIEDZIAŁOWSKA ID: 060315_5.0003.61	XIX w.
5.	BAŃKOWSZCZYZNA	Cmentarz ewangelicki	22-360 Bańkowszczyzna na działce geodez.: nr 99 obręb: BANKOWSZCZYZNA ID: 060315_5.0004.99	2 poł. XIX w.
6.	HRUSZÓW	Kopiec ziemny – mogiła powstańcza z 1863 r. Cmentarz ewangelicki, ob. komunalny	22-360 Hruszów na działce geodez.: nr 358 obręb: HRUSZÓW ID: 060315_5.0008.358	ok. poł. XIX w., po 1945 r.
7.	HRUSZÓW	Kapliczka z tablicą ku czci pomordowanych w pacyfikacjach niemieckich w 1944 r.	22-360 Hruszów na działce geodez.: nr 168 obręb: HRUSZÓW ID: 060315_5.0008.168	1946 r.
8.	KOBYLE W Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków jako Kostunin	Budynek gumienno w zespole folwarczny, ob. dom mieszkalny	Kobyle nr 119b i 119c 22-360 Kobyle na działce geodez.: nr 1062/1 obręb: KOBYLE ID: 060315_5.0009.1062/1	ok. 1920-1925
9.	KOBYLE W Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków jako Kostunin	Stajnia w zespole folwarcznym, ob. budynek gospodarczy	22-360 Kobyle na działce geodez.: nr 919/4 obręb: KOBYLE ID: 060315_5.0009.919/4	ok. 1880-1910
10.	LEONÓW	Chałupa	Leonów nr 20 22-360 Leonów na działce geodez.: nr 187 obręb: LEONÓW ID: 060315_5.0010.187	koniec XVIII w.
11.	MAJDAN STARY	Cmentarz ewangelicki	Majdan Stary 22-360 Stary Majdan na działce geodez.: nr 290 obręb: MAJDAN STARY ID: 060315_5.0018.290	XIX w.
13.	MARYNIN	Pomnik poświęcony pomordowanym przez Niemców w latach 1939-1945	22-360 Marynin na działce geodez.: nr 352/1 obręb: MARYNIN ID: 060315_5.0011.352/1	1985 r.
14.	NIEDZIAŁOWICE DRUGIE	Ogród podworski	22-360 Niedziałowice Drugie na działce geodez.: nr 169/2 obręb: NIEDZIAŁOWICE DRUGIE ID: 060315_5.0025.169/2	1 poł. XIX w.
15.	NIEDZIAŁOWICE DRUGIE W Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków jako Bańkowszczyzna	Mogiła jeńca wojennego Bolesław NN	22-360 Niedziałowice Drugie na działce geodez.: nr 269/1 obręb: NIEDZIAŁOWICE DRUGIE ID: 060315_5.0025.269/1	lata II wojny światowej
16.	NIEDZIAŁOWICE PIERWSZE	Cmentarzysko tzw. „Mogiłki” – historyczny cmentarz grzebalny greckokatolicki	22-360 Niedziałowice Pierwsze na działce geodez.: nr 281 obręb: NIEDZIAŁOWICE PIERWSZE ID: 060315_5.0013.2810	XVIII w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

17.	REJOWIEC	Zespół pałacowo-parkowy	ul. Wiktoryna Zaleskiego; Przemysłowa 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: nr 600/24, 626, 628, 649/1, 649/2, 683/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 600/24, 626, 628, 649/1, 649/2, 683/2	2 poł. XIX w.
18.	REJOWIEC	Pałac w zespole	ul. Wiktoryna Zaleskiego nr 1 22-360 Rejowiec na działce geodez.: nr 626 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 626	ok. poł. XIX w.
19.	REJOWIEC	Park w zespole	ul. Wiktoryna Zaleskiego; Przemysłowa 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: nr 600/24, 626, 628, 649/1, 649/2, 683/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 600/24, 626, 628, 649/1, 649/2, 683/2	pocz. XIX w.
20.	REJOWIEC	Oficyna w zespole pałacowo-parkowym	ul. Przemysłowa nr 2 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: nr 626 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 626	XVIII w.
21.	REJOWIEC	Czworak w zespole pałacowo-parkowym	ul. Przemysłowa nr 3 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: nr 600/24 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 600/24	1 poł. XIX w.
22.	REJOWIEC	Pozostałości ogrodzenia z bramą w zespole pałacowo-parkowym	ul. Przemysłowa 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: nr 626 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 626	poł. XIX w.
23.	REJOWIEC	Układ zieleni parkowej przy Cukrowni	ul. Fabryczna 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: 948 cz. dz. 947, 945, 944/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 948 cz. dz. 947, 945, 944/2	ok. 1905 r.
24.	REJOWIEC	Ratusz, ob. dom mieszkalny	ul. Rynek nr 2, 3A, 3B, 4 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: 343 (nr 2), 342/1 (nr 3A), 342/2 (nr 3B i 4) obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 343, 342/1, 342/2	k. XVIII w.
25.	REJOWIEC	Cerkiew parafialna grecko-katolicka p.w. św. Michała Archaniola	ul. Henryka Dąbrowskiego nr 1A 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 225/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 225/2	1796 i 1830.
26.	REJOWIEC	Dzwonnica przy cerkwi parafialnej grecko-katolickiej p.w. św. Michała Archaniola	ul. Henryka Dąbrowskiego nr 1A 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 225/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 225/2	ok. 1900 r.
27.	REJOWIEC	Kościół rzymskokatolicki p.w. św. Józefa BM	ul. Tadeusza Kościuszki nr 66 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 201/1 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 201/1	1906-1907
28.	REJOWIEC	Starodrzew w zespole kościoła p.w. św. Józefa BM	ul. Tadeusza Kościuszki 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 201/1 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 201/1	pocz. XX w.
29.	REJOWIEC	Żeliwny parkan w zespole kościoła p.w. św. Józefa BM	ul. Tadeusza Kościuszki 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 201/1 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 201/1	1908 r.
30.	REJOWIEC	Plebania w zespole kościoła p.w. św. Józefa BM	ul. Tadeusza Kościuszki nr 68A 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 201/9 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 201/9	1906 r.
31.	REJOWIEC	Zespół folwarczny z cukrownią	22-360 Rejowiec na działkach geodez.: według szkicu obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. patrz szkic	XVIII w., poł. XIX w., 1894-1944 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

32.	REJOWIEC	Stajnie cugowe (9), następnie lecznica dla zwierząt w zespole folwarcznym	ul. Przemysłowa nr 5 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 648 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 648	1905 r.
33.	REJOWIEC	Kuźnia i stelmarnia (10) w zespole folwarcznym	ul. Przemysłowa nr 6 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 913/3 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 913/3	1905 r.
34.	REJOWIEC	Spichlerz (14) w zespole folwarcznym	ul. Fabryczna nr 15 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 954 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 954	1905 r.
35.	REJOWIEC	Gorzelnia (17) w zespole folwarcznym	ul. Przemysłowa nr 11 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 644/4 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 644/4	1900 r.
36.	REJOWIEC	Piwnice dworskie (23) w zespole folwarcznym	ul. Przemysłowa 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 999/4 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 999/4	lata 20-te XX w.
37.	REJOWIEC	Czworak (25) w zespole folwarcznym	ul. Przemysłowa nr 12 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 1001/3 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 1001/3	1912 r.
38.	REJOWIEC	Ośmiorak (26) w zespole folwarcznym	ul. Przemysłowa nr 13 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 1001/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 1001/2	1910 – 1920 r.
39.	REJOWIEC	Ośmiorak (27) w zespole folwarcznym	ul. Przemysłowa nr 14 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 999/2 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 999/2	1910 r.
40.	REJOWIEC	Dom dyrektora cukrowni (34) w zespole cukrowni	ul. Przemysłowa 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 945 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 945	1896, 1942 r.
41.	REJOWIEC	magazyn techniczny (42) w zespole cukrowni	ul. Przemysłowa 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 910/10 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 910/10	1896 r.
42.	REJOWIEC	Suszarńia wyśódków (45) w zespole cukrowni	ul. Przemysłowa 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 910/18 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 910/18	1944 r.
43.	REJOWIEC	Dom mieszkalny nr 12 (47) w zespole folwarcznym i cukrowni	ul. Fabryczna nr 12 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 952 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 952	1896 r.
44.	REJOWIEC	Dom mieszkalny nr 10 (48) w zespole folwarcznym i cukrowni	ul. Fabryczna nr 10 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 974 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 974	1896 r.
45.	REJOWIEC	Cmentarz żydowski	22-360 Rejowiec na działce geodez.: 133 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 133	XVIII/XIX w.
46.	REJOWIEC	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki	ul. Henryka Dąbrowskiego 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: 204, 205, 206, obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 204, 205, 206	1918 r.
47.	REJOWIEC	Zbiorowe mogiły żołnierzy z kampanii wrześniowej na cmentarzu parafialnym	ul. Henryka Dąbrowskiego 22-360 Rejowiec Nazwa grobu: B/VIII/58 (Sektor B, część VIII, numer 58) na działce geodez.: 205 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014. 205	1939r.
48.	REJOWIEC	Mogiła Franciszka Kosiora na cmentarzu parafialnym	ul. Henryka Dąbrowskiego 22-360 Rejowiec	1945 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

			Nazwa grobu: C/XI/175 (Sektor C, część XI, numer 175) na działce geodez.: 205 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014.205	
49.	REJOWIEC	Cmentarz zakaźny - choleryczny	22-360 Rejowiec na działce geodez.: 137 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014.137	1915 r.
50.	REJOWIEC	Budynek Urzędu Gminy, ob. przedszkole	ul. Henryka Dąbrowskiego nr 1 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 296/16 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014.296/16	lata 20-te XX w.
51.	REJOWIEC	Więzienie, następnie budynek Urzędu Gminy, ob. przedszkole	ul. Henryka Dąbrowskiego nr 2 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 296/16 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014.296/16	1 dekada XX w.
52.	REJOWIEC	Dom mieszkalny (chałupa)	ul. Tadeusza Kościuszki nr 53 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: 457/1 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014.457/1	ok. 1890-1900 r.
53.	REJOWIEC	Dom mieszkalny	ul. Tadeusza Kościuszki nr 122 22-360 Rejowiec na działkach geodez.: 538, 539 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014.538, 539	k. XIX w.
54.	REJOWIEC	Pomnik poświęcony czci ofiar wojny i okupacji	ul. Henryka Dąbrowskiego / Tadeusza Kościuszki 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 296/16 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014.296/16	1949, lata 70-te XX w.
55.	REJOWIEC	Tablica pamiątkowa poświęcona pomordowanym nauczycielom	Szkoła Podstawowa im. Mikołaja Reja w Rejowcu ul. Stanisława Zwierzynskiego 8A 22-360 Rejowiec na działce geodez.: 270/4 obręb: REJOWIEC ID: 060315_5.0014.270/4	2 poł. XX w.
56.	REJOWIEC-KOLONIA	Kurhan, tzw. „Mogila Szwedzka”	Rejowiec-Kolonia 22-360 Rejowiec-Kolonia na działce geodez.: nr 18 obręb: REJOWIEC KOLONIA ID: 060315_5.0015.18	wczesne śred. 22 poł. XX w.
57.	RYBIE	Cmentarz ewangelicki	Rybie 22-360 Rybie na działce geodez.: nr 215 obręb: RYBIE ID: 060315_5.0016.215	k. XIX w.
58.	RYBIE	Dom mieszkalny (chałupa)	Rybie nr 13 22-360 Rybie na działce geodez.: nr 222 obręb: RYBIE ID: 060315_5.0016.222	ok. 1880-1900 r.
59.	WÓŁKA REJOWIECKA	Dom mieszkalny (chałupa)	Wółka Rejowiecka nr 58 22-360 Wółka Rejowiecka na działce geodez.: nr 223/13 obręb: WÓŁKA REJOWIECKA ID: 060315_5.0021.223/13	1920 r.
60.	ZAGRODY	Cerkiew prawosławna p.w. Opieki Matki Boskiej, ob. kościół rzymskokatolicki p.w. M.B. Królowej Polski	Zagrody nr 2 22-360 Zagrody na działce geodez.: nr 292 obręb: ZAGRODY ID: 060315_5.0022.292	1905-1907 r.
61.	ZAGRODY	Wał ziemny (pozostałość historycznych umocnień ziemnych dawnego dworu)	Zagrody 22-360 Zagrody na działce geodez.: nr 352 obręb: ZAGRODY ID: 060315_5.0022.352	średniowiecze
62.	ZYNGIERÓWKA	Dom mieszkalny (chałupa)	Zyngierówka nr 1 22-360 Zyngierówka na działce geodez.: nr 671 obręb: ZYNGIERÓWKA FELCZYN ID: 060315_5.0024.671	1920 r.

5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Rejowiec

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. Są to więc pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Zabytki archeologiczne stanowią szczególną grupę zabytków, ponieważ są to obiekty rozproszone i występują także z dala od terenów współcześnie zamieszkałych. Zgodnie z prawem każdy obiekt archeologiczny, niezależnie od własności gruntu, na którym został odnaleziony, jest własnością państwa. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje zabytki archeologiczne za źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

Podstawą do ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest prowadzony od 1978 r. ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Program ten systematyzuje zasób wiedzy o terenie poprzez terenową prospekcję archeologiczną z uwzględnieniem informacji o wcześniejszych badaniach, zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach naukowo badawczych oraz publikacjach naukowych i popularno-naukowych. Dokumentacja AZP, na którą składają się karty ewidencyjne reprezentujące ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania kraju. Do zbioru włączane są nowe karty ewidencyjne, które zgodnie z nowym rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Dz. U. 2019 poz. 1886) noszą nazwy „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego śródlądowego”; „Karta ewidencyjna zabytku archeologicznego podwodnego morskiego”. Karty ewidencyjne zabytków archeologicznych są włączane w zasób wojewódzkiej ewidencji zabytków i dokumentacja stanowisk archeologicznych w ewidencji wojewódzkiej jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie i musi być odzwierciedlana w prowadzonych przez gminy Gminnych Ewidencjach Zabytków.

Prowadzona przez Gminy ewidencja zabytków archeologicznych ma za zadanie informowanie o obecności w danym miejscu nieruchomego zabytku archeologicznego. Zgodnie z przepisami prawa, każdy kto zamierza realizować roboty ziemne na terenie, gdzie znajdują się zabytki archeologiczne, prowadzić roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub ewidencji zabytków objętym ochroną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, planuje zmiany charakteru dotychczasowego przeznaczenia terenu, które mogą doprowadzić do przekształcenia lub uszkodzenia zabytku archeologicznego (stanowiska archeologicznego), jest zobowiązany przeprowadzić (czyli sfinansować) badania archeologiczne w zakresie ustalonym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Badania archeologiczne prowadzone na stanowiskach mogą mieć charakter inwazyjny (niszczący) oraz badania nieinwazyjne z wykorzystaniem metod geofizycznych, teledetekcyjnych. Obie metody badań dają możliwość poznania poszczególnych stanowisk, zabytków czy problemów związanych z szeroko rozumianą przeszłością, w tym zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia zniszczeniem lub uszkodzeniem substancji zabytkowej (nawarstwień, obiektów, materiałów i ich kontekstów).

Obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych reguluje art. 31 ustawy o ochronie zabytków, w myśl którego osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która

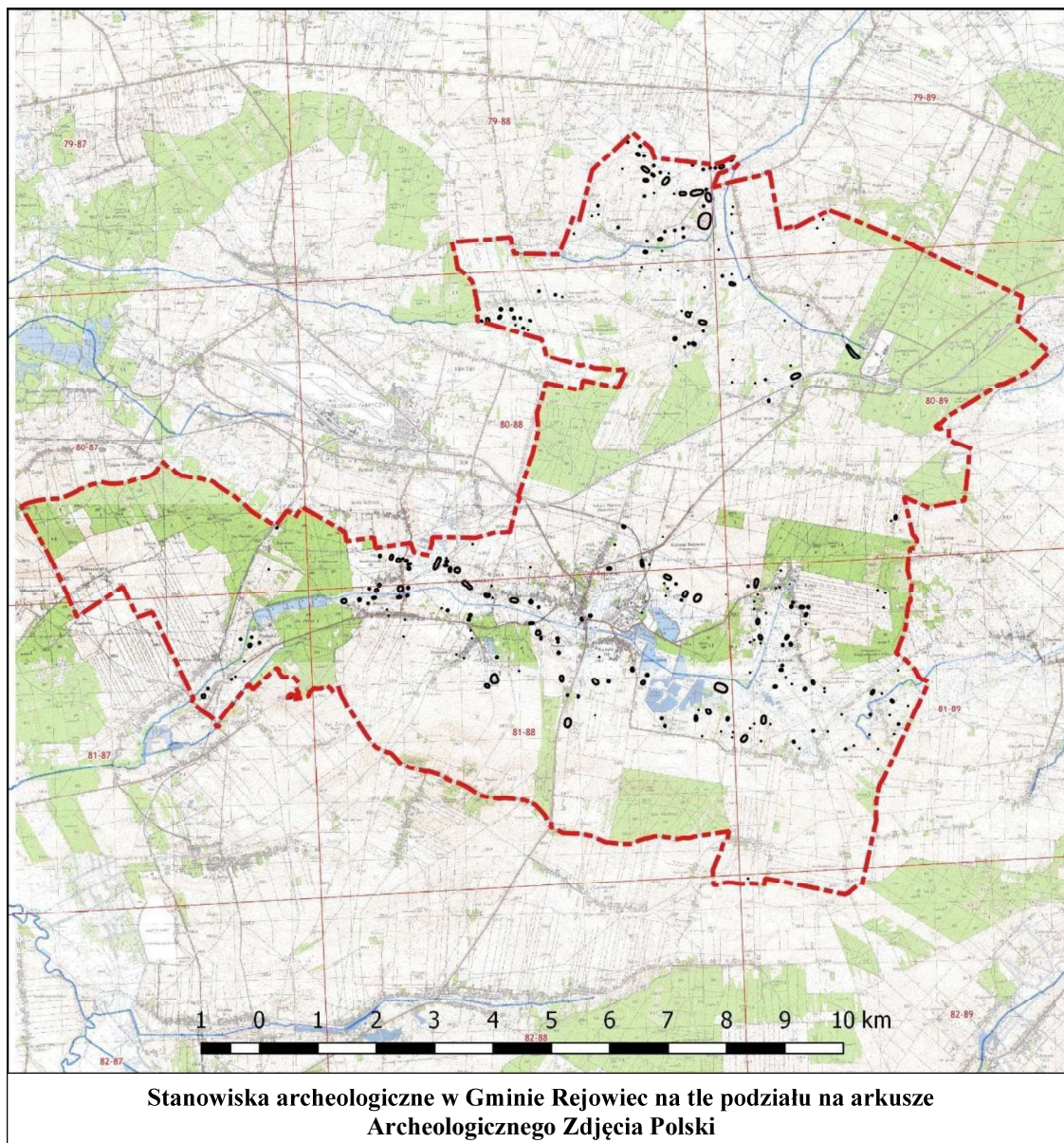
zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zgodnie zaś z art. 31 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. Zatem obowiązek przeprowadzenia prac archeologicznych istnieje tylko wówczas, kiedy występuje ryzyko przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego i o ile przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

Na terenie gminy Rejowiec znajduje się 296 stanowisk archeologicznych, które zostały ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków prowadzonej przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie Delegatura w Chelmie. Wszystkie stanowiska ujęte w GEZ Gminy Rejowiec zostały zweryfikowane pod kątem zgodności z aktualnymi danymi adresowymi, to jest aktualną nazwą miejscowości. Prezentowane w tabeli nr 3 lista 296 stanowisk zawiera wszystkie stanowiska występujące w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków łącznie z 34 stanowiskami znanymi z relacji archiwalnych, czyli wcześniejszych odkryć, które podczas badań Archeologicznego Zdjęcia Polski nie zostały zlokalizowane w terenie.

Prawie wszystkie stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Rejowiec są to stanowiska nowoodkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Archeologiczne Zdjęcie Polski to ogólnopolski program badawczo-ewidencyjny opracowany w Ośrodku Dokumentacji Zabytków i wdrożony do realizacji w 1978 r. Jego celem jest rozpoznanie, metodą badań powierzchniowych i poprzez kwerendę źródłową, stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz budowa archiwum informacji o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą. Na potrzeby realizacji programu obszar kraju podzielono na tzw. arkusze i tereny gminy Rejowiec znajdują się na następujących arkuszach AZP – w nawiasach podano rok, w którym przeprowadzono badania AZP: 79-88 (1986 r.), 79-89 (1992 r.), 80-87 (1990 r.), 80-88 (1990 r.), 80-89 (1992 r.), 81-87 (1984 r.), 81-88 (1985) oraz 81-89 (1984 r.). Na obszarze 81-87 znajduje się stanowisko Zagrody 81-87/9 (w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków jako „Żulin 81-87/9-1”): które zostało wpisane do rejestru zabytków jako wał ziemny, pozostałość historycznych umocnień ziemnych dawnego dworu. Obiekt ten w kształcie regularnego czworoboku zbliżonego do kwadratu, otoczonego wałem zajmuje część potężnego wzgórza o wysokości 240 m npm. Na stanowisku tym w 1980 r. zostały przeprowadzone sondażowe badania wykopaliskowe, które nie przyniosły jednoznacznego datowania obiektu, ale przy okazji których odkryto kilka grobów, prawdopodobnie żołnierzy z I wojny światowej. Teren stanowiska jest silnie zniszczony poprzez eksploatację kamienia wapiennego używanego do budownictwa. Z kolei na obszarze AZP nr 80-88, w okolicach wsi Aleksandria Krzywowska oraz Majdanu-Stajne (część Rejowca Fabrycznego) zlokalizowane liczne punkty wstępnej obróbki miejscowego surowca krzemienno (tzw. krzemień rejowiecki), szeroko używanego w pradziejach, ale jak się wydaje ze szczególnym nasileniem we wczesnych fazach epoki brązu. Na terenie Gminy Rejowiec dość licznie występują także kurhany, tworzące własne formy krajobrazowe, które były przedmiotem zainteresowania Stanisława Skibińskiego, regionalisty, który je skatalogował, i które w latach 80-tych XX w. były przedmiotem badań weryfikacyjnych przez archeologów.

Dokumentacje z badań AZP na wymienionych obszarach zawierają rzetelną kwerendę materiałów archiwalnych, a materiał kartograficzny w nich zawarty odpowiada standardom dokumentacji AZP tworzonemu w danym okresie i jest całkowicie wystarczająca dla dokładnej lokalizacji poszczególnych punktów osadniczych.

Jak wspomniano w efekcie wymienionych badań na terenie gminy ujawniono 296 stanowisk archeologicznych, co jest dużą liczbą i można skonkludować, że teren gminy jest bardzo intensywnie nasycony znaleziskami archeologicznymi poświadczając atrakcyjność tych terenów dla osadnictwa grup ludzkich od czasów najdawniejszych. Odkryte stanowiska dostarczały najczęściej małego materiału zabytkowego, który w większości przypadków pozwalał na datowanie w ramach okresów archeologii Polski a także często przypisanie konkretnym kulturom archeologicznym. Najliczniej na stanowiska archeologiczne na terenie

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

gminy występował materiał zabytkowy datowany na wczesne fazy epoki brązu, neolit oraz wczesne średniowiecze. Bardzo nielicznie reprezentowany jest materiał zabytkowy z okresu nowożytnego, po XV w. ale ma to związek nie z luką osadniczą na terenie Gminy lecz metodologią prowadzonych badań powierzchniowych AZP, która na etapie wykonywania badań na terenie gminy nie wymagała dokumentowania tego typu znalezisk.

Tabela 3: Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków. Kolorem żółtym wyróżniono stanowiska, których lokalizacja nie została potwierdzona podczas badań Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP)

	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. na ob.	Nr st. w miejsc.	Funkcja	Chronologia
1.	Adamów	80-88	3	1	ślad osadnictwa	neolit
2.	Adamów	80-88	4	2	ślad osadnictwa	nieokreślone
3.	Aleksandria Krzywowska	79-88	35	1	osada?	pradzieje
4.	Aleksandria Krzywowska	79-88	36	2	osada?	pradzieje
5.	Aleksandria Krzywowska	79-88	37	3	ślad osadnictwa	pradzieje
6.	Aleksandria Krzywowska	80-88	115	4	osada	pradzieje
7.	Aleksandria Krzywowska	80-88	116	5	osada	neolit?
8.	Aleksandria Krzywowska	80-88	117	6	osada	neolit?
9.	Aleksandria Krzywowska	80-88	118	7	osada?	wczesny okres epoki brązu
10.	Aleksandria Krzywowska	80-88	119	8	osada?	wczesny okres epoki brązu?
11.	Aleksandria Krzywowska	80-88	120	9	osada?	pradzieje
12.	Aleksandria Krzywowska	80-88	121	10	osada?	pradzieje
13.	Aleksandria Krzywowska	80-88	122	11	osada?	pradzieje
14.	Aleksandria Krzywowska	80-88	131	12	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	pradzieje wczesne średniowiecze
15.	Aleksandria Krzywowska	80-88	132	13	osada?	pradzieje
16.	Aleksandria Krzywowska	80-88	133	14	ślad osadnictwa	pradzieje
17.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	6	1	kopiec graniczny?	nowożytność
18.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	10	2	ślad osadnictwa	nieokreślony
19.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	11	3	ślad osadnictwa	nieokreślony
20.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	16	4	osada? osada?	neolit (KCSz) wczesny okres epoki brązu
21.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	17	5	huta szkła	I poł. XIX w.
22.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	18	6	ślad osadnictwa	mezolit?
23.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	23	7	ślad osadnictwa	nieokreślony
24.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	24	8	ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
25.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	29	9	ślad osadnictwa	epoka brązu
26.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	30	10	osada?	neolit
27.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	31	11	ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
28.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	32	12	ślad osadnictwa osada?	mezolit późny neolit
29.	Aleksandria Niedziałowska	81-89	33	13	ślad osadnictwa	nieokreślony
30.	Aleksandria Niedziałowska	81-88	61	14	osada	paleolit schyłkowy?
31.	Aleksandria Niedziałowska (w WEZ jako Rybie)	81-88	69	(24)*	ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
32.	Bańkowszczyzna	81-88	59	1	ślad osadnictwa	nieokreślony
33.	Bieniów Niemirów	79-88	57	1	osada? ślad osadnictwa ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
34.	Bieniów Niemirów	79-88	58	2	ślad osadnictwa osada	wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze do X w.
35.	Bieniów Niemirów	79-88	59	3	osada? ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu okres wpływów rzymskich
36.	Bieniów Niemirów	79-88	66	4	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu okres wpływów rzymskich
37.	Bieniów Niemirów	79-88	67	5	osada?	pradzieje
38.	Bieniów Niemirów	79-88	70	6	ślad osadnictwa osada?	wczesny okres epoki brązu okres wpływów rzymskich
39.	Bieniów Niemirów	79-88	85	7	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	pradzieje okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze do X w.
40.	Bieniów Niemirów	79-88	86	8	osada osada osada	II okres epoki brązu epoka brązu wczesne średniowiecze XII-XIII w.
41.	Bieniów Niemirów	79-88	87	9	osada	wczesne średniowiecze do X w.
42.	Bieniów Niemirów	79-88	88	10	osada?	okres wpływów rzymskich

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

					osada?	wczesne średniowiecze po X w.
43.	Bieniów Niemirów	79-88	89	11	osada? ślad osadnictwa osada?	wczesny okres epoki brązu epoka brązu wczesne średniowiecze po X w.
44.	Bieniów Niemirów	79-88	90	12	osada?	okres wpływów rzymskich
45.	Bieniów Niemirów	79-88	91	13	ślad osadnictwa	epoka brązu
46.	Bieniów Niemirów	79-88	92	14	osada	okres wpływów rzymskich
47.	Bieniów Niemirów	79-88	99	15	osada?	wczesny okres epoki brązu
48.	Bieniów Niemirów	79-88	100	16	ślad osadnictwa	epoka brązu
49.	Bieniów Niemirów	79-88	101	17	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze nowożytność
50.	Bieniów Niemirów	79-88	102	18	osada?	wczesne średniowiecze do X w.
51.	Bieniów Niemirów	79-88	103	19	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze do X w.
52.	Bieniów Niemirów	79-88	104	20	osada? ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze XII-XIII w.
53.	Bieniów Niemirów	79-88	109	21	ślad osadnictwa osada?	mezolit II okres epoki brązu
54.	Bieniów Niemirów (w WEZ jako Niemirow)	79-88	25	(1)*	osada?	paleolit schyłkowy
55.	Bieniów Niemirów (w WEZ jako Niemirow)	79-88	26	(2)*	osada?	pradzieje
56.	Bieniów Niemirów (w WEZ jako Niemirow)	79-88	27	(3)*	ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
57.	Bieniów Niemirów (w WEZ jako Niemirow)	79-88	28	(4)*	ślad osadnictwa	pradzieje
58.	Bieniów Niemirów (w WEZ jako Stolpie)	79-88	12	(12)*	osada? osada?	wczesny okres epoki brązu okres wpływów rzymskich B
59.	Bieniów Niemirów (w WEZ jako Stolpie)	79-88	13	(13)*	osada? osada? osada?	wczesny okres epoki brązu epoka brązu wczesne średniowiecze do X w.
60.	Hruszów	81-88	18	2	kopiec (mogila powstancza)	po 1864
61.	Hruszów	81-88	84	3	ślad osadnictwa	neolit
62.	Hruszów	81-88	85	4	ślad osadnictwa	neolit
63.	Hruszów	81-88	86	5	ślad osadnictwa	nieokreślony
64.	Hruszów	81-88	87	6	ślad osadnictwa	nieokreślony
65.	Hruszów	81-88	89	8	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze po X w.
66.	Hruszów	81-88	90	9	osada	wczesne średniowiecze po X w.
67.	Hruszów	81-88	91	10	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada	neolit wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze XII-XIII w.
68.	Hruszów	81-88	92	11	osada	wczesny okres epoki brązu
69.	Hruszów	81-88	33	12	ślad osadnictwa osada? ślad osadnictwa	neolit wczesny okres epoki brązu kultura łuzicka?
70.	Hruszów	81-88	34	13	ślad osadnictwa	pradzieje
71.	Hruszów (w WEZ jako Marynin)	80-88	32	(7)*	ślad osadnictwa	pradzieje
72.	Kobyle	81-88	1	1	cment. kurhanowe?	nieokreślona
73.	Kobyle	81-88	2	2	ślad osadnictwa	nieokreślony
74.	Kobyle	81-88	5	3	ślad osadnictwa	neolit
75.	Kobyle	81-88	88	4	kopiec ziemny (kurhan?)	nieokreślony
76.	Kobyle	81-88	43	5	ślad osadnictwa	neolit (KCSz)
77.	Kobyle	81-88	27	6	osada?	nieokreślone
78.	Kobyle	81-88	28	7	ślad osadnictwa	nieokreślony
79.	Kobyle	81-88	29	8	osada	wczesne średniowiecze VII-poł. X w.
80.	Kobyle	81-88	30	9	osada ślad osadnictwa	nieokreślony wczesne średniowiecze do X w.
81.	Kobyle	81-88	31	10	osada	wczesne średniowiecze X-XI w.
82.	Kobyle	81-88	32	11	ślad osadnictwa	epoka brązu
83.	Kobyle	81-88	33	12	ślad osadnictwa	nieokreślony
84.	Kobyle	81-88	35	13	ślad osadnictwa	nieokreślony
85.	Kobyle	81-88	36	14	osada? osada	eneolit okres wpływów rzymskich B2 neolit
86.	Kobyle	81-88	37	15	ślad osadnictwa	
87.	Kobyle	81-88	38	16	ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
88.	Kobyle	81-88	39	17	osada? osada?	wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze do X w.
89.	Kobyle	81-88	40	18	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze
90.	Kobyle	81-88	41	19	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze
91.	Kobyle	81-88	42	20	ślad osadnictwa osada?	neolit (KCSz?) wczesne średniowiecze VI?-VII? w.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

92.	Leonów	79-88	21	1	ślad osadnictwa	k. lużycka
93.	Leonów	79-88	22	2	osada?	wczesne średniowiecze
94.	Leonów	79-88	23	3	ślad osadnictwa osada?	wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze po X w.
95.	Leonów	79-88	24	4	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze
96.	Majdan Stary	79-88	29	1	ślad osadnictwa	pradzieje
97.	Majdan Stary	79-88	30	2	ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
98.	Majdan Stary	79-88	31	3	ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
99.	Majdan Stary	79-88	32	4	ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
100.	Majdan Stary	80-88	106	5	osada?	neolit?
101.	Majdan Stary	80-88	107	6	osada?	neolit
102.	Majdan Stary	80-88	108	7	osada	wczesny okres epoki brązu
103.	Majdan Stary	80-88	109	8	ślad osadnictwa	pradzieje
104.	Majdan Stary	80-88	110	9	ślad osadnictwa osada	pradzieje wczesne średniowiecze ok. X w.
105.	Majdan Stary	80-88	111	10	ślad osadnictwa	neolit
106.	Majdan Stary	80-88	112	11	ślad osadnictwa osada?	lużycka wczesne średniowiecze ok. X w.
107.	Majdan Stary	80-88	113	12	ślad osadnictwa	neolit?
108.	Majdan Stary	80-88	114	13	osada?	pradzieje
109.	Marynin	81-88	3	1	osada?	mezolit
110.	Marynin	81-88	93	2	ślad osadnictwa	eneolit
111.	Marynin	80-88	38	3	ślad osadnictwa	mezolit?
112.	Marynin	80-88	27	4	ślad osadnictwa	pradzieje
113.	Marynin	80-88	28	5	ślad osadnictwa	epoka brązu
114.	Marynin	80-88	29	6	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	pradzieje neolit
115.	Marynin	80-87	8	8	osada?	wczesny okres epoki brązu?
116.	Marynin	80-87	9	9	osada?	wczesny okres epoki brązu?
117.	Marynin	80-87	10	10	osada?	neolit
118.	Marysin	80-88	16	1	ślad osadnictwa	neolit
119.	Marysin	80-88	17	2	ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
120.	Marysin	80-88	18	3	ślad osadnictwa	neolit
121.	Marysin	80-89	83	4	ślad osadnictwa	pradzieje
122.	Marysin	80-89	84	5	osada	pradzieje
123.	Niedziałowice Drugie	81-88	46	7	osada?	eneolit
124.	Niedziałowice Drugie	81-88	47	8	ślad osadnictwa	nieokreślony
125.	Niedziałowice Drugie	81-88	49	10	ślad osadnictwa	nieokreślony
126.	Niedziałowice Drugie	81-88	50	11	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	mezolit neolit
127.	Niedziałowice Drugie	81-88	51	12	ślad osadnictwa	nieokreślony
128.	Niedziałowice Drugie	81-88	52	13	ślad osadnictwa osada osada?	mezolit KPL eneolit
129.	Niedziałowice Drugie	81-88	53	14	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze do X w.
130.	Niedziałowice Drugie	81-88	54	15	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	nieokreślony wczesne średniowiecze do X w.
131.	Niedziałowice Drugie	81-88	55	16	ślad osadnictwa	neolit
132.	Niedziałowice Drugie	81-88	56	17	ślad osadnictwa	nieokreślony
133.	Niedziałowice Drugie	81-88	57	18	ślad osadnictwa osada	wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze IX-X w.
134.	Niedziałowice Drugie	81-88	58	19	ślad osadnictwa	nieokreślony
135.	Niedziałowice Pierwsze	81-89	3	1	kurhan	średniowiecze ?
136.	Niedziałowice Pierwsze	81-89	8	2	ślad osadnictwa	mezolit
137.	Niedziałowice Pierwsze	81-89	14	3	ślad osadnictwa	średniowiecze
138.	Niedziałowice Pierwsze	81-89	15	4	ślad osadnictwa	neolit
139.	Niedziałowice Pierwsze	81-89	19	5	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	nieokreślony wczesne średniowiecze – po X w.
140.	Niedziałowice Pierwsze	81-88	60	6	osada ślad osadnictwa	mezolit wczesne średniowiecze
141.	Rejowiec	81-88	6	2	ślad osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
142.	Rejowiec	81-88	7	3	ślad osadnictwa	neolit
143.	Rejowiec	81-88	8	4	ślad osadnictwa	nieokreślony
144.	Rejowiec	81-88	9	5	ślad osadnictwa	neolit
145.	Rejowiec	81-88	44	6	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa	neolit eneolit neolit
146.	Rejowiec	81-88	45	7	osada? ślad osadnictwa osada? osada	paleolit schyłkowy neolit neolit wczesny okres epoki brązu
147.	Rejowiec	81-88	81	8	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	nieokreślony wczesny okres epoki brązu

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

					śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze XII-XIII w.
148.	Rejowiec	81-88	82	9	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślony neolit wczesny okres epoki brązu III okres epoki brązu
149.	Rejowiec	80-88	5	10	śląd osadnictwa	neolit
150.	Rejowiec	80-88	6	11	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
151.	Rejowiec	80-88	7	12	śląd osadnictwa	neolit
152.	Rejowiec	80-88	8	13	śląd osadnictwa	nieokreślony
153.	Rejowiec	80-88	62	14	osada? śląd osadnictwa	pradzieje wczesne średniowiecze XIII w.
154.	Rejowiec	80-88	63	15	śląd osadnictwa osada?	neolit (KCSz) łużycka
155.	Rejowiec	80-88	64	16	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich
156.	Rejowiec	80-88	95	17	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze po X w.
157.	Rejowiec	80-88	105	18	osada?	wczesne średniowiecze
158.	Rejowiec	80-88	156	19	śląd osadnictwa	łużycka
159.	Rejowiec (w WEZ jako Niedziałowice)	81-88	48	(9)*	śląd osadnictwa	neolit
160.	Rejowiec Kolonia	80-88	1	1	kurhan	nieokreślony
161.	Rejowiec Kolonia	80-88	72	1	śląd osadnictwa osada	pradzieje wczesne średniowiecze XII-XIII w.
162.	Rejowiec Kolonia	80-88	73	2	śląd osadnictwa osada?	wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze XII-XIII w.
163.	Rejowiec Kolonia	80-88	74	3	osada?	wczesne średniowiecze o X w.
164.	Rejowiec Kolonia	80-88	75	4	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
165.	Rejowiec Kolonia	80-88	76	5	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
166.	Rejowiec Kolonia	80-88	77	6	osada? osada	neolit (KCSz) wczesne średniowiecze ok. X w.
167.	Rejowiec Kolonia	80-88	78	7	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
168.	Rejowiec Kolonia	80-88	157	8	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich
169.	Rybie	80-88	19	1	śląd osadnictwa osada	neolit - epoka brązu nieokreślona
170.	Rybie	80-88	20	2	śląd osadnictwa	neolit - epoka brązu
171.	Rybie	80-88	21	3	osada	neolit (cykl wstęgowy)
172.	Rybie	80-88	22	4	osada	neolit
173.	Rybie	81-88	12	5	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
174.	Rybie	81-88	13	6	śląd osadnictwa	neolit /wczesny okres epoki brązu
175.	Rybie	81-88	15	7	śląd osadnictwa	neolit /wczesny okres epoki brązu
176.	Rybie	81-88	16	8	śląd osadnictwa	neolit
177.	Rybie	81-88	17	9	śląd osadnictwa	nieokreślony
178.	Rybie	81-88	19	10	śląd osadnictwa	neolit -epoka brązu
179.	Rybie	81-88	20	11	śląd osadnictwa	neolit -epoka brązu
180.	Rybie	81-88	21	12	śląd osadnictwa	neolit?
181.	Rybie	81-88	22	13	śląd osadnictwa	neolit -epoka brązu
182.	Rybie	81-88	24	14	osada	neolit
183.	Rybie	81-88	62	15	śląd osadnictwa	nieokreślona
184.	Rybie	81-88	63	16	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	nieokreślony okres wpływów rzymskich D? wczesne średniowiecze
185.	Rybie	81-88	64	17	śląd osadnictwa osada?	nieokreślony wczesne średniowiecze VIII-IX w.
186.	Rybie	81-88	25	18	osada? śląd osadnictwa	mezolit eneolit
187.	Rybie	81-88	26	19	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
188.	Rybie	81-88	65	20	osada?	nieokreślony
189.	Rybie	81-88	66	21	śląd osadnictwa	nieokreślony
190.	Rybie	81-88	67	22	osada?	wczesny okres epoki brązu
191.	Rybie	81-88	68	23	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
192.	Rybie	81-88	70	25	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit neolit okres lateński okres wpływów rzymskich
193.	Rybie	81-88	71	26	osada	neolit
194.	Rybie	81-88	72	27	osada osada	nieokreślony wczesne średniowiecze IX-X w.
195.	Rybie	81-88	73	28	śląd osadnictwa	nieokreślone
196.	Rybie	81-88	74	29	osada	neolit
197.	Rybie	81-88	75	30	osada	wczesny okres epoki brązu
198.	Rybie	81-88	76	31	śląd osadnictwa	neolit
199.	Rybie	81-88	77	32	śląd osadnictwa	nieokreślony
200.	Rybie	81-88	78	33	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

201.	Rybie	81-88	79	34	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres lateński nieokreślony
202.	Rybie	81-88	80	35	śląd osadnictwa	neolit
203.	Rybie	80-88	23	36	śląd osadnictwa	neolit - epoka brązu
204.	Rybie	80-88	24	37	śląd osadnictwa	neolit - epoka brązu
205.	Rybie	80-88	25	38	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
206.	Rybie	80-88	26	39	śląd osadnictwa	nieokreślone
207.	Rybie	80-88	65	40	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze IX-X w. wczesne średniowiecze XII-XIII w.
208.	Rybie	80-88	66	41	osada? osada? osada? śląd osadnictwa	strzyżowska łuzicka wczesne średniowiecze XII-XIII w. nowożytność
209.	Rybie	80-88	67	42	śląd osadnictwa	pradzieje
210.	Rybie	80-88	68	43	osada?	pradzieje
211.	Rybie	80-88	69	44	śląd osadnictwa	eneolit
212.	Rybie	80-88	70	45	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślony wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze XII-XIII w.
213.	Rybie	80-88	71	46	osada?	neolit
214.	Rybie	80-88	146	47	osada?	wczesny okres epoki brązu
215.	Rybie	80-88	81	48	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
216.	Rybie	80-88	82	49	śląd osadnictwa	pradzieje
217.	Rybie	81-89	12	1	śląd osadnictwa	nieokreślony
218.	Siedliszczki	80-88	30	1	osada?	wczesne średniowiecze XIII w.
219.	Siedliszczki	80-88	31	2	osada?	wczesne średniowiecze XII-XIII w.
220.	Siedliszczki	80-88	35	3	śląd osadnictwa	pradzieje
221.	Siedliszczki	80-88	36	4	osada?	wczesne średniowiecze ok. X w.
222.	Siedliszczki	80-88	37	5	osada	wcz. średniowiecze od X do XIII w.
223.	Siedliszczki	80-88	43	6	osada	pradzieje
224.	Siedliszczki	80-88	44	7	osada? śląd osadnictwa	pradzieje mezolit
225.	Siedliszczki	80-88	45	8	osada	pradzieje
226.	Siedliszczki	80-88	46	9	osada?	wczesny okres epoki brązu
227.	Siedliszczki	80-88	47	10	osada? - pradzieje	pradzieje
228.	Siedliszczki	80-88	48	11	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	pradzieje wcz. ok. epoki brązu (strzyżowska) wcz. ok. epoki brązu (mierzanowicka) łuzicka
229.	Siedliszczki	80-88	49	12	osada	pradzieje
230.	Siedliszczki	80-88	50	13	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit neolit-epoka brązu
231.	Siedliszczki	80-88	14	14	osada?	pradzieje
232.	Wereszcze Duże	79-88	11	2	śląd osadnictwa	paleolit?
233.	Wereszcze Duże	80-88	97	3	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu wczesne średniowiecze
234.	Wereszcze Duże	80-88	100	4	osada	neolit
235.	Wereszcze Duże	80-88	101	5	śląd osadnictwa	neolit
236.	Wereszcze Duże	80-88	102	6	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze ok. X w.
237.	Wereszcze Duże	79-89	54	7	śląd osadnictwa	epoka kamienia-epoka brązu
238.	Wereszcze Duże	79-89	55	8	śląd osadnictwa	epoka kamienia-epoka brązu
239.	Wereszcze Duże	79-89	56	9	śląd osadnictwa	epoka kamienia-epoka brązu
240.	Wereszcze Duże	80-89	57	10	śląd osadnictwa	schyłkowy paleolit
241.	Wereszcze Małe	80-88	96	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu? wczesne średniowiecze
242.	Wereszcze Małe	80-88	98	2	osada?	neolit?
243.	Wereszcze Małe	80-88	99	3	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
244.	Wereszcze Małe	80-88	103	4	śląd osadnictwa	neolit
245.	Wereszcze Małe	80-88	104	5	śląd osadnictwa	średniowiecze
246.	Wólka Rejowiecka	81-88	83	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit neolit
247.	Wólka Rejowiecka	80-88	56	2	osada?	neolit - epoka brązu
248.	Wólka Rejowiecka	80-88	57	3	osada	wczesny okres epoki brązu
249.	Wólka Rejowiecka	80-88	58	4	osada	wczesny okres epoki brązu
250.	Wólka Rejowiecka	80-88	59	5	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu?
251.	Wólka Rejowiecka	80-88	60	6	osada?	wczesny okres epoki brązu?
252.	Wólka Rejowiecka	80-88	61	7	śląd osadnictwa	mezolit?
253.	Wólka Rejowiecka	80-88	83	8	śląd osadnictwa	pradzieje
254.	Wólka Rejowiecka	80-88	84	9	śląd osadnictwa	pradzieje
255.	Wólka Rejowiecka	80-88	85	10	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
256.	Wólka Rejowiecka	80-88	86	11	osada? śląd osadnictwa osada?	mezolit? wczesny okres epoki brązu łuzicka

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

					śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
257.	Wólka Rejowiecka	80-88	87	12	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślona neolit? łużycka wczesne średniowiecze
258.	Wólka Rejowiecka	80-88	88	13	osada? śląd osadnictwa	KCSz? łużycka
259.	Wólka Rejowiecka	80-88	89	14	śląd osadnictwa osada? śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu? pradzieje średniowiecze
260.	Wólka Rejowiecka	80-88	90	15	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit wczesny okres epoki brązu średniowiecze XV w.
261.	Wólka Rejowiecka	80-88	91	16	osada	wczesny okres epoki brązu
262.	Wólka Rejowiecka	80-88	92	17	śląd osadnictwa	pradzieje
263.	Wólka Rejowiecka	80-88	158	18	kurhan	nieokreślony
264.	Wólka Rejowiecka (w WEZ jako Hruszów)	81-88	10	(1)*	osada	wczesny okres epoki brązu
265.	Wólka Rejowiecka (w WEZ jako Hruszów)	81-88	34	(7)*	śląd osadnictwa	neolit
266.	Zagrody (w WEZ jako Zagrody)	81-87	9	(1)*	grodzisko	średniowiecze
267.	Zagrody	81-87	39	1	śląd osadnictwa	średniowiecze
268.	Zagrody	81-87	40	2	osada?	wczesne średniowiecze
269.	Zagrody	81-87	41	3	?	nieokreślony
270.	Zagrody	81-87	42	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	nieokreślony okres wpływów rzymskich
271.	Zagrody	81-87	43	5	śląd osadnictwa	nieokreślony
272.	Zagrody	80-87	34	6	osada?	wczesny okres epoki brązu
273.	Zagrody	80-87	35	7	śląd osadnictwa	pradzieje
274.	Zagrody (w WEZ jako Podleby)	81-87	44	(1)*	osada?	wczesny okres epoki brązu
275.	Zagrody (w WEZ jako Podleby)	81-87	45	(2)*	osada?	neolit
276.	Zagrody (w WEZ jako Podleby)	81-87	46	(3)*	śląd osadnictwa	nieokreślony
277.	Zagrody (w WEZ jako Czechów-Kąt)	81-87	47	(1)*	śląd osadnictwa	nieokreślony
278.	Zawadówka (w WEZ jako Wereszcze Duże)	80-89	1	(1)*	cmentarzysko kurhanowe	cmentarzysko kurhanowe
279.	Zyngierówka Felczyn	79-88	33	1	śląd osadnictwa	pradzieje
280.	Zyngierówka Felczyn	79-88	34	2	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
281.	Zyngierówka Felczyn	79-88	40	3	śląd osadnictwa	pradzieje
282.	Zyngierówka Felczyn	79-88	68	4	osada? osada? osada?	wczesny okres epoki brązu epoka brązu wczesne średniowiecze po X w.
283.	Zyngierówka Felczyn	79-88	71	5	śląd osadnictwa osada?	wczesny okres epoki brązu okres wpływów rzymskich B
284.	Zyngierówka Felczyn	79-88	72	6	osada? śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu okres wpływów rzymskich średniowiecze
285.	Zyngierówka Felczyn	79-88	73	7	śląd osadnictwa osada? osada?	mezolit? neolit wczesny okres epoki brązu
286.	Zyngierówka Felczyn	79-88	74	8	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu epoka brązu
287.	Zyngierówka Felczyn	79-88	84	9	osada?	wczesny okres epoki brązu
288.	Zyngierówka Felczyn	79-88	93	10	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
289.	Zyngierówka Felczyn	79-88	94	11	śląd osadnictwa osada?	epoka brązu wczesne średniowiecze do X w.
290.	Zyngierówka Felczyn	79-88	95	12	śląd osadnictwa	pradzieje
291.	Zyngierówka Felczyn	79-88	96	13	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
292.	Zyngierówka Felczyn	79-88	97	14	osada?	wczesne średniowiecze X-XI w.
293.	Zyngierówka Felczyn	79-88	98	15	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit? średniowiecze
294.	Zyngierówka Felczyn	79-88	105	16	osada?	wczesny okres epoki brązu
295.	Zyngierówka Felczyn	79-88	106	17	śląd osadnictwa	wczesny okres epoki brązu
296.	Zyngierówka Felczyn	79-88	108	18	osada?	II okres epoki brązu

(..)* - numer stanowiska w obrębie miejscowości powinien zostać zmieniony, ponieważ stanowisko w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków zaewidencjonowane jest pod niewłaściwą nazwą miejscowości

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Niewątpliwie do najcenniejszych zabytków na terenie Gminy **Rejowiec** należą obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków.

Zespół pałacowo-parkowy Rejowiec: pałac z wyposażeniem, oficyna, czworak pozostałość grodzienia z bramą, park

Zespół pałacowo-parkowy wpisany do rejestru zabytków pod nr A-329.

Rejowiec został założony na obszarze wsi Kobyle, której pierwszym znanym ze źródeł właścicielem był kasztelan chełmski Wańko z Pustotwi, który osiedlił się na tych terenach w XV w. Na początku XVI w. właścicielką była małżeństwo Jana i Bogumiła Zawiężyna małżeństwo Kościanów, której córka w 1531 r. wyszła za mąż za Mikołaja Reja z Nagłowic wnosząc w wiano wsie Kobyle, Rubie (później Rybie) i Stajne oraz dzierżawy królewskie: Tuligłowy, Białkę i Wielobycz w krasnostawskim oraz Plisków pod Rakolupami. Na części gruntów wsi Kobyle Mikołaj Rej założył w 1547 r. na mocy przywileju lokacyjnego Zygmunta I miasto Rejowiec na prawie magdeburskim z dwoma corocznymi jarmarkami i wolnością podatkową na 10 lat. Dobra Rejowieckie dziedziczyli jego potomkowie za wyjątkiem okresu 1623-1632, w którym wskutek zadłużenia majątek przejęli Orzechowscy. Po tym okresie majątek wrócił do rodziny Rejów: Marka a następnie jego syna Bogusława, który sprzedał część dóbr chełmskim pijarom i zmarł

bezpomnie w 1638 r. W 1714 r. właścicielem jest hetman polny koronny Stanisław Rzewuski, następnie jego synowie Seweryn i Wacław. Kolejnymi właścicielami są Wiktroyn i Anna Zalescy. Zalewski wybudował pałac na zrębach starego dworu, oficynę budynki dworski i folwarczne. Spadkobiercą została Marianna z Zaleskich Ossolińska, córka brata Wiktoryna Zaleskiego, oraz jej dzieci. W latach 1815-1832 właścicielami dóbr byli Konstancja i Tomasz Łubieńscy, w 1832 r. Adam ks. Woroniecki,

który prawdopodobnie wznosił pałac w stylu włoskim, przekształcił założenie ogrodowe w park krajobrazowy o charakterze romantycznym. Po jego śmierci sukcesorami są żona i dzieci, ale zadłużony majątek został zlicytowany w 1867 r. i wykupił je najstarszy syn Henryk Woroniecki, a po jego śmierci w 1873 dziedziczy je żona Maria z Orsettich Woroniecka, która poślubiła w 1879 r. Stanisława hr. Łubieńskiego, w którego rękach majątek pozostaje do 1894 r., kiedy to majątek nabył Jozefat Budny herbu Ślepowron, syn właścicieli Jastkowa i Niemiec. W 1905 r. Józef Budny wraz z żoną Marią z Piktowskich są fundatorami kościoła katolickiego w Rejowcu. Budny pozostał właścicielem majątku do 1938 roku, a po nim dziedziczył jego przybrany syn Antonii Ludwik Budny. Większość zachowanych do dzisiaj obiektów majątku została wybudowana w latach 1900-1920 przez Jozefata Budnego. Przebudował on także pałac i oficynę, oraz zmienił charakter parku

Zespół pałacowo-parkowy stanowi część rezydencjalną zespołu folwarcznego z Cukrownią (z formalnego punktu Cukrownia nie była związana z majątkiem). Tworzył go park o kształcie nieregularnego, wydłużonego prostokąta a granicę pld.-zachodnią tworzyła rzeczka i łąki, przy granicy południowo-wschodniej przebiegała droga dojazdowa a od strony pln-wschodniej zespół graniczył z ogrodem. W centrum parku posadowiony jest pałac. W części północnej i północno-wschodniej znajdowały się: kurnik, garaż, oficyna z XVIII w., w której przed wojną mieszkała służba, dom rządcy, ogrodnika i stelmach z towarzyszącymi im lodownią i piwnicami. Poszczególne elementy założenia były ogrodzone murem ze szlaki.

Pałac: około 1848 r. w czasie gdy dobrami Rejowieckimi władają Wronieccy następuje przebudowa pałacu w duchu klasycystycznym i z tego okresu pochodzi prawdopodobnie główny korpus budynku pałacowego i fragmenty wyposażenia wnętrz. W 1894 r. majątek nabywa Józef Budny i w okresie tym następują przekształcenia rezydencji pałacowej w duchu eklektycznym. Do korpusu rezydencji dobudowano skośnie z dwu stron skrzydła boczne. Wnętrze przekształcone przez Niemców w latach 1942-44, kiedy pałac zajęty był przez żandarmerię. Po wojnie mieścił się w nim ośrodek zdrowia, ośrodek doradztwa rolniczego a 4 maja 2016 Pałac Zaleskich w Rejowcu jest siedzibą Urzędu Miejskiego; budynek restaurowany w latach 1953, 1973.

Pałac murowany z cegły, częściowo podpiwniczony, otynkowany. Korpus główny ukończony około 1840 r. na rzucie zbliżonym do kwadratu, piętro na planie krzyża i czworoboczną wieżę pośrodku. Od północy korpusu poprzedza czterokolumnowy portyk nad którym obszerny balkon, fasada ogrodowa posiada trójboczny ryzalit poprzedzony portykiem kolumnowym z kolumnami tokańskimi, w którym znajdują się dwie pary zdwojonych kolumn w osi ryzalitu oraz pojedyncze kolumny przy ścianie. Elewacje korpusu ujęte są w narożnikach boniami, otwory okienne korpusu oraz wieży weneckie, w typie serliany, z hermowymi obramieniami na parterze. Parterowe skrzydła boczne przylegają do głównego korpusu ukośnie z dwukondygnacyjnym, okrągłymi wieżyczkami w narożnikach pld-wschodnim i pld-zachodnim, na ich szczycie okrągłe wieżyczki. Elewacje ogrodowe skrzydeł poprzedzone portykiem kolumnowym z tokańskimi kolumnami. Parter i piętro korpusu oraz elewacje ogrodowe skrzydeł zwieńczone murami attykowymi, z płycinami ze stiukowymi dekoracjami o motywach klasycystycznych (maski, girlandy i wieńce). Dachy nad korpusem głównym i skrzydłami bocznymi dwuspadowe, nad wieżyczką środkową namiotowy a nad wieżyczkami bocznymi stożkowe, wszystkie dachy pokryte blachą.

Park: Na części gruntów wsi Kobyłe Mikołaj Rej założył w 1547 r. miasto Rejowiec i zapewne w tym okresie istniało już najwcześniejsze założenie ogrodowe. Obecny park został założony na początku XIX w. przebudowany pod koniec XIX w. Około połowy XIX w. w okresie gdy właścicielami byli Woronieccy następuje przekształcenie założenia ogrodowego w kierunku krajobrazowym, urządzono sadzawkę. Od 1894 r. majątkiem włada Józef Budny i po powstaniu zespołu Cukrowni zmienia się charakter parku, przekształconego w miejsce dla spacerów urzędników Cukrowni i Rafinerii. W dni wolne i soboty odbywały się koncerty orkiestry, przejażdżki łódkami po sadzawce.

Zespół pałacowo-parkowy stanowi część rezydencjalną zespołu folwarcznego z Cukrownią (z formalnego punktu Cukrownia nie była związana z majątkiem).

Park w kształcie nieregularnego, wydłużonego prostokąta. Granicę płd.-zachodnią tworzyła rzeczka i łąki, przy granicy południowo-wschodniej przebiegała droga dojazdowa a od strony płn-wschodniej park graniczył z ogrodem. W centrum parku posadowiony był pałac, przed którym biegnie alejka spacerowa a w części północnej parku znajduje się sadzawka zasilana rzeczką uchodzącą do Wieprza. W części północnej i północno-wschodniej parku znajdowały się: kurnik, garaż, oficyna z XVIII w., w której przed wojną mieszkała służba, dom rządcy, ogrodnika i stelmach z towarzyszącymi im lodownią i piwnicami. Poszczególne elementy założenia były ogrodzone murem ze szlaki. Pierwotnie do pałacu prowadziła aleja dojazdowa od wschodu, biegnąca przez neogotycką bramę i kończąca się przed owalnym gazonom. Od południa rozciągał się zespół stawów rybnych i łąki otaczające rzeczkę Rejkę. Obecnie zachował się jeden staw z wyspą. Po II wojnie światowej zredukowano powierzchnię parku o około 30% (obecnie ma on 6,6 ha) i wycięto część drzew.

Oficyna pałacowa została zbudowana prawdopodobnie w XVIII w. gdy właścicielami zespołu pałacowo-parkowego byli Seweryn i Wacław Rzewuscy, lub później za Zalewskich. Około 1848 r. w czasie gdy dobrami Rejowieckimi władają Wronieccy następuje przebudowa pałacu w duchu klasycystycznym i z tego okresu pochodzi prawdopodobnie główny korpus budynku pałacowego oraz następuje przebudowa starej oficyny. Następna przebudowa datowana jest na XX wiek, gdy właścicielem majątku jest Józef Budny. Przed 1939 r. w części południowej oficyny mieszkał zarządca majątku. W oficynie mieszkał także leśniczy, w części północnej znajdowała się kuchnia

i piekarnia.

Budynek murowany z kamienia „opoki” i cegły, otynkowany. Budynek na planie wydłużonego prostokąta z dobudówkami. Bryła zwarta, niepodpiwniczona z dobudówką od południa oraz gankiem w osi elewacji ogrodowej od wschodu, jednokondygnacyjna z podstryszem i użytkowym poddaszem, zamknięta dachem naczółkowym, daszkami pulpitowymi nad przybudówką i gankiem pokrytymi eternitem falistym. Elewacje akcentowane profilowanymi gzymsami: kordonowym pomiędzy

przyziemiem a podstryszem, oraz wieńczącym. Elewacja frontowa od zachodu o podziałach ramowo-lizenowych, pozostałe pozbawione dekoracji. Otwory okienne przekształcone, prostokątne, stolarka okienna nie zachowana.

Czworak został zbudowany w 1 połowie XIX wieku, murowany z kamienia wapiennego („opoki”), otynkowany. Budynek na planie wydłużonego prostokąta, szerokofrontowy, dwutraktowy. Bryła nieprzekształcona, jednokondygnacyjna zamknięta dachem naczółkowym z użytkowym poddaszem, dach pokryty częściowo blachodachówką, papą, eternitem falistym. Elewacja frontowa 16 osiowa, elewacja ogrodowa 15 osiowa. Elewacje artykułowana profilowanym gzymsiem wieńczącym. Otwory okienne zmienione, stolarka nie zachowana.

Ogrodzenie o charakterze neogotyckim miało pochodzić z połowy XIX w. i zostało w 1964 r. całkowicie rozebrane. Zachowana brama wjazdowa i furtka w ceglanych, czworokątnych, otynkowanych słupkach nakrytych czterosпадkowymi daszkami.

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, w ramach działania Dziedzictwo Kulturowe i Naturalne Gmina Rejowiec pozyskała środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na rewitalizację zabytkowego parku pałacowego. W ramach zaplanowanych prac wykonano między innymi elementy architektury parkowej jak amfiteatr, altana, kładki łukowe, ławki, wykonano nowe ciągi komunikacyjne pieszo-jezdne z drogami asfaltowymi wokół pałacu, parkingami, dokonano nasadzeń zieleni parkowej.

Układ zieleni parkowej przy Cukrowni w Rejowcu

Wpisany do rejestru zabytków pod nr A-1148.

Park przyfabryczny związany z budynkiem mieszkalnym dyrekcji Cukrowni Rejowiec, został założony około 1905 r., po wybudowaniu budynków z nim sąsiadujących. Z elementów parkowych wyróżnia się układ drzew tworzących aleję lipowo-klonową, szpaler grabowy, gazon nieopodal bramy wjazdowej.

Ratusz (obecnie dom mieszkalny) w Rejowcu.

Ratusz wpisany do rejestru zabytków pod nr A/318.

Budynek powstał zapewne w XVIII w. i według tradycji miał być to ratusz a także karczma we wsch. części obiektu. Właściciele obiektu do końca XIX w. nie są znani, ok. 1915-1920 r. zach. część domu wykupili Żydzi, część wschodnią ok. 1923 r. odziedziczył Michał

Majewski a od 1941 r. Władysław Domownik, który prowadził w budynku sklep kolonialny. Budynek przekształcany i remontowany w XIX w., XX w., gruntownie remontowany w latach 1950-51, kiedy to między innymi wymieniono pokrycie gontem na blachę, dobudowano przybudówki od północy.

Budynek murowany z kamienia wapiennego (opoki) oraz cegły, otynkowany, w narożniku płd-wsch. oszkarpowany. Budynek na rzucie prostokąta z dobudówkami od północy,

trzytraktowy, przelotową sienią na osi i symetrycznie rozmieszczonymi pomieszczeniami po obu stronach sieni. Bryła nieprzekształcona, jednokondygnacyjna z mieszkalnym poddaszem, zamknięta dachem dwuspadowym pokrytym blachą, na przybudówkach dachy pulpitemowe, od frontu portyk tokański o dwu kolumnach zwieńczony trójkątnym frontonem, portyk przekryty dachem dwuspadowym także pokrytym blachą. Elewacje o skromnym wystroju architektonicznym, akcentowane profilowanym gzymsem wieńczącym, w osi elewacji frontowej (od płd) portyk kryjący schody do budynku. Elewacja wschodnia i zachodnia trzyosiowe, w elewacji zachodniej balkon wsparty na dwuteownikach, z prostą balustradą.

Cerkiew parafialna grecko-katolicka p.w. św. Michała Archaniola Rejowcu.

Cerkiew wpisana do rejestru zabytków nr A/331 wraz dzwonnica, drzewostanem w granicach ogrodzenia cmentarza kościelnego.

Cerkiew wzniesiona w latach 1796-1802 jako unicka, na miejscu poprzednich drewnianych świątyń z fundacji Wiktoryna Zaleskiego (dokończył ją Józef Ossoliński). W 1875 roku, po likwidacji unickiej diecezji chełmskiej zamieniona cerkiew prawosławną. Po odzyskaniu niepodległości opuszczona cerkiew przyjęła erygowana w 1919 r. parafia rzymskokatolicka w Rejowcu i 1 lipca nastąpiła rekuncylacja świątyni z zachowaniem dawnego patrona świątyni św. Michała dodając drugie wezwanie: Najświętszego Serca Jezusa. Budynek odremontowano. Na początku 1923 r. za zgodą biskupa Fulmana była cerkiew zaczęła pełnić funkcję kościoła filialnego parafii rzymskokatolickiej w Rejowcu jako kaplica cmentarna, w której co niedziela odprawiano nabożeństwa dla młodzieży szkolnej, co trwało do wybuchu II wojny światowej. Po wybuchu wojny miejscowa ludność prawosławna zażądała od proboszcza ks. Zakrzewskiego wydania im

cerkwi, na co ks. Zakrzewski nie wydał zgody zasłaniając się złym stanem technicznym dachu świątyni, który groził zawaleniem. Żądania prawosławnych poparły niemieckie władze okupacyjne i w październiku 1939 r. wydano prawosławnym klucze do świątyni. Cerkiew użytkowana była przez ludność prawosławną do końca okupacji, następnie opuszczona i nie użytkowana popadła w ruinę: dziurawy dach, którego nie naprawiono pomimo wcześniejszej deklaracji spowodował dalsze zawilgocenie stropu i w konsekwencji jego zawalenie około 1947 r. powodując zupełne zniszczenie wnętrza cerkwi. Na szczęście dzięki przeczności ks. Bronisława Zakrzewskiego część pierwotnego wyposażenia cerkwi przeniesiono do kościoła parafialnego. Cerkiew już na początku lat 50-tych przedstawiała obraz pełnej ruiny.

Cerkiew gruntownie restaurowana około 1830 roku, oraz w 1990 r. po zdewastowaniu pod koniec II wojny światowej. W 2002 roku zostały wzmocnione mury i tynki kościoła oraz wymalowano wnętrza.

Cerkiew murowana z cegły, otynkowana, nieorientowana, na planie wydłużonego prostokąta z wydzielonym wewnątrz prostokątnym prezbiterium, z zakrystiami po bokach prezbiterium.

Elewacje rozczłonkowane toskańskimi pilastrami umieszczonymi na boniowanych cokołach, belkowanie z fryzem tryglifowo-metopowym i ząbkowaniem, obramienia opaskowe okien i drzwi, w elewacji frontowej trzyosiowy trójkątny przyczółek z okulem zakończony wysokim murem attykowym, z rzędami płycin w partiach bocznych, ze szczytem nad attyką w kształcie aediculi ujętej parami pilastrów toskańskich trzymającymi belkowanie z fryzem tryglifowo-metopowym.

Dzwonnica: budowę nowej grekokatolickiej cerkwi p.w. św. Michała Archaniola ukończono przed 1802 r. Przy cerkwi znajdował się cmentarz cerkiewny, który opasany był murem fundacji kolatora ks. Adama Woronieckiego, który był restaurowany w 1843 r., na cmentarz cerkiewny prowadziły dwie bramy „sztachetowe na zawiasach oraz furta uboczna, wprost zakrystii”, zapewne od strony plebanii. W inwentarzu z 1840 r. brak wzmianki o osobnej, murowanej dzwonnicy a dzwony zawieszone były „w facycie, nad wejściem głównym do cerkwi”. Po

przejściu biskupa chełmskiego Marcelego Popiela na prawosławie po 1875r. w cerkwi po zamontowaniu ikonostasu zaczęto budować murowaną dzwonnice, którą ukończono w 1900 r., w okresie kiedy cerkiew użytkowana była przez kościół prawosławny.

Dzwonnica murowana z kamienia wapiennego, otynkowana. Budynek na rzucie kwadratu, bryła dwukondygnacyjna z otworem wejściowym w ścianie południowej, nakryta dachem stożkowym pokrytym blachą z krzyżem na szczycie. Elewacja przyziemia z wysokim cokolem z tokańskimi pilastrami wspierającymi gzyms kordonowy i trójkątny przyczółek, między parami pilastrów półkoliste otwory okienne. W drugiej kondygnacji narożne pilastry z płycinami dźwigające gzyms koronujący.

Kościół rzymskokatolicki p.w. św. Jozafata BM w Rejowcu

Wpis do rejestru zabytków województwa lubelskiego nr A/165: „kościół rzymskokat. pw. św. Jozafata BM, żeliwny parkan, starodrzew w gran. parkanu - na działce wskazanej w dec., wg zał. planu i karty ewidencyjnej”

Neogotycki kościół parafialny p.w. św. Jozafata BM wzniesiony w latach 1906-1907 został ufundowany przez Jozefata Budnego i jego żony Marii z Politowskich, dziedziców Rejowca. Starania o wybudowanie świątyni zostały podjęte po carskim ukazie o tolerancji religijnej. Autorem projektu świątyni, określanej z ostrożności jako „kaplica” był Stefan Szyller z Warszawy. Kościół został konsekrowany 8 stycznia 1908 r. i po jego wybudowaniu mieszkańcy Rejowca starali się o erygowanie parafii w Rejowcu, który do tej pory należał do parafii w Pawłowie. Jednak władze carskie oraz duchowieństwo prawosławne były nieprzychylnie powstawaniu parafii katolickich na terenie Chełmszczyzny i parafię w Rejowcu utworzono dopiero po odzyskaniu niepodległości, 2 IV 1919 r. Kościół był wielokrotnie remontowany, w 1935 r. wymieniono dachówkę, w 1936 wymurowano schody przed głównym wejściem, w 1945 odnowiono gzymsy, dachy, skarpy, w 1972 wymieniono dachówkę na blachę ocynkowaną, wyremontowano gzymsy. Kościół nieorientowany, murowany z cegły na wysokim cokole z ciemniejszej cegły, z zewnątrz nie otynkowany, na planie krzyża

łacińskiego na który składają się jednonawowy korpus z ryzalitem od frontu i wieżą przy boku południowym, dwie kaplice tworzące ramiona transeptu oraz prezbiterium z dwiema prostokątnymi zakrystiami po bokach. Korpus nawowy i transept jednokondygnacyjne, czworoboczne, pięciokondygnacyjna wieża zwieńczona trójkątnymi szczytami przekryte dachami dwuspadowymi, wieża nakryta ostrosłupową iglicą, trójbocznie zamknięte prezbiterium do

którego przylegają niższe od korpusu zakryte dachami dwuspadowymi. Wszystkie dachy pokryte blachą. Ściany opięte są jednospadowymi skarpami. Elewacje ceglane w kolorze czerwonym akcentowane jasnym betonowym gzymsem cokołowym, obramieniami okien, daszkami uskoków skarp oraz imitacjami kamiennych ciosów na niektórych narożnikach. Otwory okienne oraz prześwity dzwonne o ostrołukowych wykrojach

Zespół folwarczny z Cukrownią w Rejowcu

W 1894 r., majątek nabył Jozefat Budny herbu Ślepofron i pozostawał właścicielem majątku do 1938 roku, a po nim dziedziczył jego przybrany syn Antonii Ludwik Budny.

Większość zachowanych do dzisiaj obiektów majątku została wybudowana w latach 1900-1920 przez Jozefata Budnego. Przebudował on także pałac i oficynę, oraz zmienił charakter parku. Jozefat Budny wraz z Bratem Janem, właścicielem Żulina, założyli w 1894 r. Spółkę Akcyjną Cukrowni i Rafinerii Rejowiec i w latach 1895-1898 r. powstały obiekty Cukrowni, z których pierwszy został oddany do użytku już w 1896 r. Projektantem Cukrowni był Józef Madoń a w budowę zaangażowanych było wiele firm: „Plage-Laśkiewicz” z Lublina, „Lilpop”, „Gamper” z Sosnowca. W owym czasie Cukrownia zatrudniała 50 stałych pracowników i 90 sezonowych. Pierwszym dyrektorem zakładu został Roman Stodółkiewicz, a w 1902 r. Zajączkiewicz. Od 1912 r., po odkupieniu od Budnego właścicielem zostało Towarzystwo Akcyjne Cukrowni Rejowiec. Podczas I wojny światowej zakład został poważnie zniszczony, podczas odbudowy cukrownię zmodernizowano wyposażając zakład w nowoczesne urządzenia technologiczne oraz dokonując mechanizacji najcięższych prac. W późniejszych latach Cukrownia była także modernizowana, w 1927 r. dokonano częściowej elektryfikacji montując turbinę parową z generatorem, w 1930 r. wybudowano nowy piec wapniowy oraz uruchomiono dwa kotły saturacyjne. Przed wybuchem II wojny światowej zakupiono w Szwecji turbozespoły, które z powodu wojny zostały dostarczone do zakładu w 1941 r. W 1939 r. zakład przejęły niemieckie władze okupacyjne. W 1944 Niemcy wywieźli część maszyn, które jednak już w 1945r. zostały sprowadzone do zakładu. W latach 1948-1970 wykonano drobne prace modernizacyjne jednak z czasem Cukrownia stała się zakładem przestarzałym. W 1972 r. podjęto decyzję o likwidacji zakładu jednak po sprzeciwie załogi odstąpiono od decyzji. Ostatecznie Cukrownia funkcjonowała do 1996 r., produkcję cukru przeniesiono do Siennicy Nadolnej. Po 100 latach funkcjonowania zakład uległ likwidacji, pracę stracili ludzie, którzy związani byli z zakładem często całe swoje życie. Budynki po dawnej cukrowni uległy bardzo szybkiemu zniszczeniu, obecnie większość zachowanych budynków jest w złym i bardzo złym stanie.

Kurhan, tzw. „Mogiła Szwedzka” w Rejowcu-Kolonia

Wpis do rejestru zabytków województwa lubelskiego nr C/50.

Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego nr C/50 jako „Mogiła Szwedzka” – stanowisko archeologiczne 80-88/1-1 zweryfikowane podczas badań Archeologicznego Zdjęcia Polski w 1990 i określone jako kurhan o nieokreślonej chronologii (w literaturze

archeologicznej skłanianio się do wczesnośredniowiecznej proveniencji).

Cerkiew prawosławna, obecnie kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Matki Bożej Królowej Polski w Zagrodach

Wpis do rejestru zabytków województwa lubelskiego nr A/1620.

Cerkiew została wzniesiona w latach 1905-1907 z inicjatywy miejscowego popa w typie cerkwi bizantyjsko-rosyjskim, nawiązującym do formy cerkwi petersburskich. W 1945 r. cerkiew została przekazana kościołowi katolickiemu i została poświęcona jako kościół katolicki. W latach powojennych poddawana pracom remontowym i adaptacyjnym, zdemontowano drugą wieżę z hełmem i nakryto ją dachem ośmiopółciowym, zaadaptowano dla potrzeb liturgii rzymskokatolickiej poprzez wymianę ołtarzy. W 1962 r. kościół oszalowano deskami z zewnątrz i wewnątrz, w 1970 r. wymieniono podwaliny i wykonano odgrzybianie, w 1975 reparaacja dachu, 1996 wymiana instalacji elektrycznych, 1997 malowanie kościoła na obecne kolory.

Cerkiew drewniana, posadowiona na wysokiej murowanej podmurówce z cegły ceramicznej i kamienia, na dębowych podwalinach, ściany cerkwi konstrukcji wieńcowej łączone w narożach na zamek, obecnie ściany obustronnie oszalowane deskami, pomalowanymi z zewnątrz na kolor brązowy. Cerkiew orientowana, na rzucie zbliżonym do krzyża greckiego, z dostawioną od północy kruchtą, kościół czwórdzielny złożony z prostokątnej kruchty, kwadratowego babińca, prostokątnej nawy i

trójbocznie zamkniętego prezbiterium z dwoma prostokątnymi zakrystiami po bokach. Od frontu ganek wsparty na dwóch drewnianych słupach. Bryła rozczłonkowana na planie, zręby wszystkich czterech członów równej wysokości, z niższymi zakrystiami, w miejscu skrzyżowania babińca, nawy i prezbiterium ośmioboczny tambur nakryty ośmiopółciowym dachem, pośrodku kruchty także ośmioboczny tambur zwieńczony ośmioboczną kopułą ze spiczastym hełmem z krzyżem. Pozostałe dachy dwuspadowe, wszystkie dachy pokryte blachą. Elewacja frontowa (zachodnia) jednoosiowa, jednokondygnacyjowa z gankiem poprzedzona schodami, w osi jednokondygnacyjowa wieża, artykułowana małymi daszkami okapnikowymi. Elewacje boczne czteroosiowe, jednokondygnacyjne, wszystkie elewacje szalowane do wysokości okien pionowo deskami, powyżej poziomo deskami pomalowanymi na kolor brązowy z narożnikami pomalowanymi farbą ciemnobrązową.

Wał ziemny (pozostałość historycznych umocnień ziemnych dawnego dworu) w Zagrodach

Obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa lubelskiego nr C/54 jako „**wał ziemny (pozostałość historycznych umocnień ziemnych dawnego dworu), w granicach wg opisu w decyzji C/54**” – stanowisko archeologiczne 81-87/9-1 zweryfikowane podczas badań Archeologicznego Zdjęcia Polski w 1984 i określone jako „grodzisko” datowane na średniowiecze.

Gminna Ewidencja Zabytków jest zbiorem otwartym i w porozumieniu z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Wójt Gminy Rejowiec może ująć w gminnej ewidencji zabytków obiekty tak zwanej małej architektury, jak na przykład kapliczki.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Rejowiec oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT (Strength – siła, Weakness - słabość, Opportunity - szansa, Threat – zagrożenie).

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego prawa, niewystarczającej presji ze strony aparatu Państwa a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

MOCNE STRONY Gminy Rejowiec	SŁABE STRONY Gminy Rejowiec
• położenie gminy na tranzytowym szlaku Europa – Zachodnia Ukraina do przejść granicznych w Dorohusku i Hrebennem; • atrakcyjne dla rozwoju turystyki walory przyrodnicze i krajobrazowe terenów gminy, sprzyjające rozwojowi agroturystyki, turystyki weekendowej z naciskiem na zdrowy styl życia i wypoczynek na łonie natury • tradycje wielokulturowości terenów Chełmszczyzny: kultury polskiej, ukraińskiej, żydowskiej, niemieckiej • aktualne studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego Gminy oraz aktualizowane dokumenty planistyczne • walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe do rozwoju turystyki wypoczynkowej i poznawczej infrastruktura szlaków turystycznych: żółty szlak „Ariański”, czerwony szlak „Korpusu pancernego”, „Szlak Mikołaja Reja”, • w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego rekomendowane jest utworzenie na terenach gminy Parku Kulturowego Rejowiec oraz Parku Kulturowego Stołpie	• brak obszarów prawnie chronionej przyrody • niska lesistość gminy, niski wskaźnik obszarów prawnie chronionej przyrody • praktycznie nie istniejąca baza gospodarstw agroturystycznych, brak miejsc noclegowych • brak lokalnego produktu, kojarzonego z gminą, na przykład kulinarnego • sezonowość ruchu turystycznego • wysoki koszt rewaloryzacji i rewitalizacji obiektów zabytkowych • niewykorzystanie przez sąsiadujące samorządy nowej formy ochrony krajobrazu kulturowego polegającej na utworzeniu parku kulturowego • niewystarczające wykorzystanie zasobów środowiska kulturowego gminy oraz sąsiadujących gmin w ramach Lokalnej Grupy Działania „Promenada S12” • brak odpowiedniego oznakowania miejsc atrakcyjnych turystycznie • brak nowoczesnej informacji turystycznej – nieatrakcyjna oferta edukacyjna dla młodzieży i dorosłych: brak folderów, ulotek, „gadżetów” promujących gminę • brak skutecznego systemu zachęt ze strony państwa do podejmowania prac adaptacyjnych, konserwatorskich w obiektach zabytkowych

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

• istniejąca infrastruktura szlaków rowerowych sprzyjająca rozwojowi turystyki kwalifikowanej • LGD „Promenada S12” jako animator i organizator pasm turystycznych na terenie Gminy Rejowiec i gmin sąsiadujących • ciekawe najdawniejsze dzieje terenów Gminy z miejscami produkcji narzędzi z lokalnego krzemienia rejowieckiego, cmentarzyska kurhanowe, • ciekawa historia terenów Gminy na styku wielu kultur z dziedzictwem kulturowym prawosławia: cerkwie, a obecnie kościoły katolickie w Rejowcu, Zagrodach, • rozbudowane i prężnie działająca sieć instytucji kultury z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Rejowcu, Gminną Biblioteką Publiczną wspieranych przez sektor nie instytucjonalny – Izba Regionalna w Rejowcu • własne wydawnictwo Gazeta Samorządowa Oksza o ugruntowanej renomie (ukazujące się od 2007 r.) • aktywni mieszkańcy zaangażowani w działalność Towarzystwa Regionalnego Rejowiec, kultywującego miejscowe tradycje, upowszechniającego wiedzę historyczną oraz działającego na rzecz zachowania zabytków (na przykład społeczne kwesty na rzecz odbudowy pomników na cmentarzu parafialnym w Rejowcu) • udział w Lokalnej Grupie Działania „Promenada S12” skupiającej okoliczne gminy, na bazie której można rozwijać sieciowe usługi turystyczne • potencjał wytyczenia nowych szlaków pieszo-rowerowych w oparciu o tereny przyrodnicze, zabytki gminy oraz miejsca historycznych wydarzeń • aktualna gminna ewidencja zabytków nieruchomych • korzystna struktura własności obiektów zabytkowych: zabytki najcenniejsze we władaniu władz samorządowych oraz	• niewiedza właścicieli obiektów zabytkowych o obowiązkach wynikających z figurowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków, • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • polityka finansowa rządu, której skutkiem jest deficyt budżetowy gmin poprzez nakładanie na samorządy nowych zadań bez dodatkowego wsparcia finansowego na ich realizację • niewystarczające działania związane z promocją gminy: brak zintegrowanego podejścia do turystyki, to jest kompleksowej oferty turystycznej np.: regionu, w tworzeniu której uczestniczą podmioty gospodarki turystycznej, instytucje społeczne i instytucje publiczne • brak aktywności ze strony lokalnych stowarzyszeń w promocji gminy, współpracy z organizacjami otoczenia biznesu i tworzenia oferty inwestycyjnej gminy • niewystarczająca promocja atrakcji turystycznych i brak sieciowania usług na obszarze LGD – brak organizatora turystyki • niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji • brak zainteresowania tradycją i folklorem ze strony młodzieży, • niski poziom kompetencji medialnych, cyfrowych i językowych • zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej wskutek nieskutecznych zapisów w istniejących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego • kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej • obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli • niska skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego (znacznie niższa
---	---

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

kościół katolicki oraz z sektora prywatnego dbających o swoją własność • niezwykle ciekawa historia terenów gminy mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy • nastawienie na rozwój rolnictwa ekologicznego • kapliczki i krzyże przydrożne, których obecność uatrakcyjni szlaki turystyki pieszej i rowerowej • aktywna i zaangażowana społeczność lokalna udzielająca się w lokalnych stowarzyszeniach (np. w Kołach Gospodyń Wiejskich) • potencjał demograficzny z wysokim odsetkiem ludności w wieku produkcyjnym • dobre warunki edukacyjne w poszczególnych miejscowościach gminy • opieka społeczności lokalnej nad kapliczkami i krzyżami przydrożnymi • kalendarz imprez cyklicznych organizowanych i współorganizowanych przez Gminę Rejowiec i jej organizacje, • wzrost wykształcenia i zamożności obywateli • przedsiębiorczość i powszechna zaradność społeczeństwa • brak uciążliwego przemysłu • wysoki poziom bezpieczeństwa (niski poziom przestępczości)	w stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego) • nieskuteczna ochrona najcenniejszych zabytków objętych zapisami ochronnymi w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego skutkująca złym stanem zachowania i dewastacją obiektów po dawnej cukrowni Rejowiec.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• integracja europejska i możliwość pozyskania funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2021-2027 na dalszy rozwój • liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe • potencjał współpracy z Jednostkami Samorządu Terytorialnego na bazie LGD „Promenada S12” na rzecz długofalowych przedsięwzięć	• skomplikowane procedury ubiegania się o środki unijne • ograniczone środki budżetu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych • spadek dochodów gmin i niedoinwestowanie instytucji kultury • obawa samorządu przed utworzeniem Parku Kulturowego jako formy ograniczającej swobodę inwestowania • brak wypromowanej i stabilnej marki produktu lokalnego, również w sferze usług

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

marketingowych, rozwoju turystyki dla gmin współuczestniczących w LGD, • potencjał rozwoju turystyki (np. pielgrzymkowej) na bazie istniejących atrakcyjnych obiektów zabytkowych • wzrost zainteresowania w społeczeństwie dziedzictwem kulturowym, tradycjami kulinarnymi, zwyczajami i obrzędami • łatwość i dostępność informacji o zasobie kulturowym poprzez internet • moda na turystykę „Blisko Natury” oraz turystykę weekendową oraz moda na zdrowy i ekologiczny styl życia • istniejące szlaki turystyczne: żółty szlak „Ariański”, czerwony szlak „Korpusu pancernego” • atrakcyjna historia terenów gminy umożliwia wytyczenie ścieżek edukacyjnych, na przykład po miejscach związanych z Powstaniem Styczniowym • wykorzystanie miejsc historycznych do organizacji imprez o charakterze lokalnym jak i ponadregionalnym, na przykład na bazie cmentarzysk z okresu Powstania Styczniowego • rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym • wzrost atrakcyjności turystycznej Lubelszczyzny i idący za tym rozwój turystyki oraz rozwijająca się agroturystyka na bazie atrakcji przyrodniczo – kulturowych gminy • możliwość wykorzystania walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego do rozwoju agroturystyki • wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana, np. rowerowa, nordic-walking, a także wypoczynek sobotnio-niedzielnny dla mieszkańców miast) • postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego ułatwiająca budowanie narracji wokół miejsc proponowanych do odwiedzenia	• konkurencja ze strony sąsiadujących gmin (Pawłów – ośrodek garncarski, Sawin – ośrodek bednarski) • niewystarczające inwestycje z zakresu turystyki • postępujące starzenie się społeczeństwa • pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego • rozluźnienie się więzi rodzinnych i brak przywiązania do miejsca zamieszkania • polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji • niedorozwój usług i infrastruktury dla rozwoju turystyki • niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego • niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów • niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych • niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków • niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • skomplikowane procedury ubiegania się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne • zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkujące zmianą systemu wartości • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych • udokumentowane zasoby strategiczne węgla „Chełm II” o znaczeniu krajowym kamiennego w przypadku ich eksploatacji stanowią zagrożenie dla stanowisk archeologicznych oraz krajobrazu przyrodniczego
---	---

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

• dostęp do informacji i zasobów sieciowych • duża otwartość młodych mieszkańców na nowe techniki przekazu medialnego • kultywowanie tradycji, świadomość tożsamości lokalnej • w ramach LGD „Promenada S12” możliwość współpracy z sąsiednimi gminami w celu podejmowania wspólnych inicjatyw • promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp. • istnienie na bieżąco aktualizowanych stron internetowych gminy i placówek gminnych • możliwość stworzenia kompleksowej spójnej i nowoczesnej polityki informacyjnej władz gminy na bazie Lokalnej Grupy Działania „Promenada S12”	• udokumentowane zasoby piasków i żwirów w Aleksandrii Krzywowskiej, Aleksandrii Niedziałowskiej, Bieniowie Niemirowie, Zagrodach, Wereszczach Dużych w przypadku ich eksploatacji stanowią zagrożenie dla stanowisk archeologicznych oraz krajobrazu przyrodniczego •
--	---

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Rejowiec wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022, Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022.

W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Rejowiec został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Rejowiec na lata 2022-2025:

„Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Rejowiec w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają cele szczegółowe, wśród których należy wymienić:

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi;

Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej;

Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych;

Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;

Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

W związku z pandemią COVID-19 (koronawirusem) pojawiły się problemy i wyzwania, związane przede wszystkim z ochroną zdrowia i życia ludzi, ale także z ochroną dzieł sztuki i zabytków, z którymi wcześniej nie mieliśmy do czynienia. W wielu instytucjach zaistniała konieczność podejmowania akcji dezynfekcyjnych / dekontaminacyjnych. Stosowane do tego środki, mające na celu uchronienie przed zachorowaniem człowieka, są niestety nieobojętne dla dzieł sztuki. Poniżej podajemy odnośnik do strony internetowej, zawierającej informacje dotyczące rekomendacji i postępowania w przypadku dekontaminacji obiektów zabytkowych i zawierających zabytkowe obiekty.

<http://www.mng.gda.pl/wp-content/uploads/2020/04/Dekontaminacja-MNW.pdf>

7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi			
<i>Kierunki działań:</i>	<i>Działania:</i>	<i>Odpowiedzialni za realizację, współdziałający</i>	<i>Źródło finansowania</i>
1. Ochrona nieruchomego dziedzictwa materialnego	aktualizacja wykazu zabytków nieruchomych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Rejowiec pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	aktualizacja rysunku w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Rejowiec o wszystkie stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków Gminy Rejowiec; weryfikacja zabytków nieruchomych ujętych w gminnej ewidencji zabytków na rysunku w studium	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	wykonanie „Planu ochrony zabytków gminy Rejowiec na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych” obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

	czytelne oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków - forma oznakowania oraz treść powinna być uprzednio uzgodniona z wojewódzkim konserwatorem zabytków w Chełmie oraz Starostwem Powiatowym w Chełmie,	Gmina Rejowiec, Starostwo Powiatowe w Chełmie	Starostwo Powiatowe w Chełmie
	prowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych zabytkowej zieleni będących własnością gminy.	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	pozyskiwanie informacji na temat obiektów wpisanych do rejestru – w cyklach najrzadziej dwuletnich - o przeprowadzonych pracach remontowych, budowlanych, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Ochrona zabytków ruchomych	ujęcie problematyki ochrony zabytków nieruchomych oraz ruchomych w Planie ochrony zabytków gminy Rejowiec na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych z uwzględnieniem zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	
3. Ochrona zabytków archeologicznych	ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed niszczeniem wskutek eksploatacji kopalin (piasku) oraz przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów” korzystających z wykrywaczy metali poprzez akcje informacyjne na stronach internetowych gminy, w których znalazłoby się pouczenie o niszczeniu stanowisk i grożących za to sankcjach karnych;	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	objęcie nadzorem miejsc eksploatacji kopalin (piasku) poprzez akcję informacyjną o prawnym wymogu poinformowania LWKZ lub Burmistrza gminy o odkryciu zabytków archeologicznych i konieczności wstrzymania prac eksploatacyjnych;	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

	upublicznianie w lokalnych publikatorach, na stronach internetowych informacji o odkryciach archeologicznych w celu kreowania właściwych wzorów zachowań wobec materialnych pozostałości dziedzictwa kulturowego,	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
4. Dokumentacja i popularyzacja zasobów dziedzictwa kulturowego	uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe, czyli inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych, w uzgodnieniu z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków (Delegatura w Chełmie) oraz ujęcie ich w gminnej ewidencji,	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	stałe uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego gminy – na przykład kontynuowanie przez Gminny Ośrodek Kultury akcji skanowania zdjęć z archiwów rodzinnych, przedstawiających miejscowości gminy Rejowiec, ale także mieszkańców gminy przy ich zajęciach codziennych, obchodzonych uroczystościach, świętach itp., oraz organizowanie wystaw o charakterze tematycznym w szkołach i ośrodkach życia kulturalnego a także publikowanie w Gazecie Samorządowej „Oksza”	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje MKiDN
5. Pielęgnacja tradycji i lokalnego folkloru	dokumentowanie w postaci rejestracji występów zespołów śpiewaczych z archiwizowaniem pozyskanych dokumentacji, zbieranie relacji, wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”,	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy
	promocja i wspieranie twórczości ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczaje	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich,	Budżet Gminy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

	całoroczne na wsi, przyśpiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne,		
	wypracowanie z lokalną społecznością (np. na Dożynkach Gminnych lub podobnych uroczystościach lub w formie otwartego konkursu skierowanego do mieszkańców gminy) lokalnego produktu kulinarnego i jego zarejestrowanie na liście Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi lokalnych produktów,	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich, LGD	Budżet Gminy
Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej			
1. Wspieranie działań edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu na różnych poziomach nauczania	organizowanie lekcji poświęconych tradycji kulturalnej gminy, regionu z zapraszaniem starszych mieszkańców jako opowiadających o dawnych zwyczajach: dorocznych, świątecznych itp., skanowanie zdjęć z przeszłości dokumentujących historię gminy, poszczególnych wsi itp), udostępnianie Gazety Samorządowej „Oksza” do publikacji artykułów, wspomnień, esejów dotyczących Rejowca i Gminy	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w Gminnym Ośrodku Kultury, w placówkach szkolnych, bibliotece gminnej – np. wystawy fotografii pochodzące ze zbiorów rodzinnych które zostały zeskanowane w ramach akcji skanowania starych zdjęć	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Kształtowanie tożsamości regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje,	organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – na przykład zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, zwyczajów dorocznych z wprowadzeniem zasady, że każdy uczestnik konkursu otrzymuje nagrodę	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

3. Wykorzystanie pamięci historycznej do integracji społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego	W przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej włączenie się Gminy w wydarzenia związane z walkami na terenie Gminy w okresie powstania styczniowego, których śladem są mogiły na kurhanach (Hruszów, Rejowiec Fabryczny) i wprowadzenie tego wydarzenia do kalendarza stałych imprez na terenie gminy	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Rejowiec i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy
	W przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych (tradycje partyzanckie, tradycje żołnierzy „wyklętych”),		
Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	opublikowanie na stronie internetowej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami,	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Edukacja mieszkańców w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych na stronach internetowych gminy; upowszechnianie dobrych praktyk konserwatorskich	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
3. Zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz kultury	współorganizowanie, wspieranie i promowanie działalności artystycznej, w tym amatorskiej, m. in. poprzez kontynuowanie cyklicznych imprez (Przegląd Piosenki i Przyśpiewki ludowej, Powiatowy Przegląd Zespołów Kolędniczych, Koncerty kolęd), konkursy („Bombka bożonarodzeniowa) i wystaw (Rejowiec, fotografie nieznane i inne) z kontynuowanie istniejącej zasady, że każdy uczestnik dostaje nagrodę	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych			

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

1. Wsparcie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	poinformowanie właścicieli obiektów zabytkowych na temat pozyskiwania nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. programy ochrony zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środków pomocowych Unii Europejskiej,	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	
2. Stymulowanie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju przemysłów kultury i czasu wolnego	wspieranie rozwoju turystyki kulturowej, wiejskiej, sentymentalnej, tematycznej – np. archeologicznej – poprzez udostępnianie stron internetowych gminy organizatorom takich akcji;	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Rejowiec i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
	współpraca z organizatorami turystyki oraz zagospodarowania czasu wolnego działających lub zamierzających działać na terenie gminy	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Rejowiec i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
3. Tworzenie pasm turystyczno-kulturowych	promocja na stronach internetowych gminy szlaków turystyki kulturowej w oparciu o atrakcje gminy Rejowiec na przykład szlaku cerkwi, cmentarzy ewangelickich, szlaku zabytków archeologicznych (kurhanów),	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	
	zidentyfikowanie i skatalogowanie lokalnych atrakcji turystycznych, kulinarnych - zabytki, miejsca pamięci, zbiorniki wodne, stadniny i szlaki konne, ścieżki przyrodnicze, rękodzieło, tradycje kulinarne i ich promocja na stronach internetowych Gminy	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	
	promocja na stronach internetowych gminy ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm, na przykład szlakiem architektury dworskiej i pałacowej; szlakiem kapliczek i krzyży przydrożnych, ,	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	
	publikacja map i planów z umiejscowieniem obiektów czy wydarzeń historycznych włączonych do pasma turystyki kulturowej; np. zaczynając od publikacji na stronach internetowych gminy, Smorządowej Gazety „Oksza”	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

4. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach historycznych	Wspieranie inicjatyw mających na celu wykorzystanie miejsc związanych z potyczkami z wojskami carskimi w okresie powstania styczniowego, grobami powstańców (kurhan w Hruszowie, Rejowcu Kolonii, wspieranie grup rekonstrukcyjnych	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Rejowiec i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy, Dotacje MWKZ, MKiDN,
Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej	współpraca z Instytutem Archeologii UMCS w zakresie promocji i popularyzowania na stronach internetowych metod dokumentowania zabytków i prospekcji terenowej, np. pozyskiwania danych skaningu laserowego i ich roli dla prospekcji w lasach i innych trudno dostępnych miejscach (np. cmentarzyska kurhanowe) i udostępnienie stron internetowych gminy dla ich prezentacji	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	
	Pomoc właścicielom Izby Regionalnej (Chaty-Skansen) w Rejowcu w zinwentaryzowaniu zbiorów, szerokiej prezentacji na stronach internetowych Urzędu Gminy zgromadzonych zabytkowych przedmiotów do opowiedzenia ich historii, zastosowania,	Gmina Rejowiec – jako inicjator,	
2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości	szeroka prezentacja zespołów folklorystycznych, publikowanie treści pieśni itp. na stronach internetowych gminy; prezentacja informacji na temat tradycyjnych form budownictwa regionu, jego folkloru, obrzędowości, zwyczajów dorocznych i świątecznych, publikowanie treści zapomnianych już tradycyjnych pieśni itp. na stronach internetowych gminy	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

3. Wsparcie programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego	wspieranie inicjatyw badawczych Instytutu Archeologii UMCS w Lublinie służących pogłębieniu wiedzy o miejscowym surowcu krzemiennym służącym do wyrobu narzędzi w poszczególnych okresach pradziejów, na przykład poprzez założenie wirtualnej strony internetowej „Muzeum krzemienia rejowieckiego”, na której udostępniano by informacje o badaniach wykopaliskowych, technikach badawczych, problematyce ochrony dziedzictwa archeologicznego dotyczące nie tylko materiału krzemiennego	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Finansowanie zewnętrzne, MKiDN, Budżet Gminy
	wsparcie młodzieży studiującej kierunki historyczne do włączenia się do programów badawczych i dokumentacyjnych, np. poprzez umożliwienie publikacji na stronach internetowych gminy – poinformowanie o takiej możliwości na stronie internetowej gminy	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy			
1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji gminy wykorzystujące bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy	Prezentacja na sprofilowanych stronach internetowych gminy informacji na temat folkloru, obrzędowości, zwyczajów dorocznych i świątecznych, tradycyjnych form budownictwa	Gmina Rejowiec i jej jednostki organizacyjne	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
	Nawiązanie współpracy z Instytutem Archeologii UMCS w promocji o ochronie dziedzictwa archeologicznego poprzez zorganizowanie wspólnie IA UMCS Sesji Naukowych poświęconych krzemieniowi rejowieckiemu w pradziejach ziem polskich	Gmina Rejowiec i jej jednostki organizacyjne	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

2. Promocja istniejących szlaków kulturowych jako istotnych działań dla promocji gminy	w ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych z informacją, na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych	Gmina Rejowiec, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
3. Współpraca z sąsiednimi gminami należącymi do LGD „Promenada S12” w zakresie wspólnej promocji regionu	na bazie przynależności do LGD „Promenada S12” nawiązanie współpracy z gminami należącymi do LGD w celu wypracowania wspólnych przedsięwzięć promujących region	Gmina Rejowiec we współpracy z gminami należącymi do LGD „Promenada S12”	Dotacje: PROW w perspektywie po 2021 r. (WPR 2021-2027)

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Rejowiec stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że określone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

1) instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych

- aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
- tworzenie parków kulturowych,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

2) instrumentów finansowych

- m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

3) instrumentów koordynacji

- m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;

4) instrumentów społecznych

- działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi,

5) instrumentów kontrolnych

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,

- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informację co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Rejowiec.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2026-2029.

Nazwa celu	Wskaźnik
Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nim	1. Czy zaktualizowano wykazy zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków? 2. czy przystąpiono do sporządzenia planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych gminy Rejowiec i czy uwzględniono w nim ochronę zabytków nieruchomych? 3. Czy są oznakowane zabytki wpisane do rejestru zabytków? 4. Czy poinformowano właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru o wymogach prawa związanych z posiadaniem obiektów zabytkowych? 5. Czy obiekty wpisane do rejestru zabytków posiadają tablice informacyjne i czy wykonano tablice(ile i gdzie) na obiektach? 6. Czy pozyskano informacje dotyczące zagrożeń, prac remontowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków? 7. Czy na stronie internetowej gminy znalazła się informacja dotycząca zagrożenia niszczenia stanowisk archeologicznych przez tzw. detektorystów? 8. Czy odbyły się wizytacje obiektów będących w gminnej ewidencji zabytków? 9. Czy dokonano nowych wpisów obiektów do gminnej ewidencji zabytków i czy wykonano dla nich karty adresowe? 10. Czy przystąpiono do akcji digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego: - skanowania zdjęć udostępnionych z archiwów rodzinnych; - publikowania zeskanowanych zdjęć - dokumentowano występy zespołów folklorystycznych? 11. Czy wypracowano z lokalną społecznością lokalny produkt kulinarny i zarejestrowano na liście Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi lokalnych produktów,
Pomoc w kształtowaniu tożsamości regionalnej	1. Liczba inicjatyw kulturalnych w sferze opieki nad zabytkami (lekcje muzealne, warsztaty, konkursy, wystawy, inscenizacje)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY REJOWIEC NA LATA 2022 – 2025

	2. czy gmina wspierała Biesiadę Słowiańską? 3. czy gmina wspierała inne inscenizacje?
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	1. Czy opublikowano na stronie internetowej gminy Gminny Program Opieki nad Zabytkami? 2. Liczba konkursów związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego 3. Liczba stowarzyszeń i związków działających na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego
Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych	1. Czy poinformowano właścicieli obiektów zabytkowych na temat pozyskiwania środków na prace remontowe 2. Liczba wystaw stałych i czasowych poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy 3. Liczba tras rowerowych, ścieżek przyrodniczych propagujących dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze gminy
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	1. Liczba artykułów, publikacji na stronach internetowych Urzędu Gminy dotyczących dziedzictwa kulturowego zainicjowanych przez władze samorządowe; 2. czy utworzono stronę internetową poświęconą grodzisku w Horodysku 3. czy nawiązano współpracę z Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie? 4. Liczba akcji edukacyjnych na rzecz dziedzictwa kulturowego; 5. Liczba akcji edukacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących zasad konserwatorskich
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	1. Czy w ramach portalu internetowego Gminy prowadzone są zakładki sprofilowane dotyczące dziedzictwa kulturowego? 2. Liczba akcji propagujących szlaki kulturowe i ich tworzenie 3. Liczba akcji promujących turystykę kulturalną o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym 4. Liczba wspólnych akcji promocyjnych regionu z sąsiednimi gminami 5. Liczba współorganizowanych przez Urząd Gminy wydarzeń kulturalnych.

Obowiązek sprawozdawczy z wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. z 2020 r. poz. 282*):

Art. 87:

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Właściciel lub posiadacz zabytku, jeżeli posiada tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu lub stosunku zobowiązaniowego na okres nie krótszy niż 10 lat może ubiegać się o dotację celową na prace przy zabytku pod warunkiem, że obiekt posiada odrębną decyzję o wpisie obiektu do rejestru zabytków lub wyszczególniony jest w decyzji wpisującej zespół obiektów (ruchomych lub

nieruchomych) do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Wnioskodawca może ubiegać się o udzielenie dotacji na następujące prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

LWKZ zajmuje się wyłącznie dystrybuowaniem środków z budżetu RP przyznanych mu przez Wojewodę Lubelskiego.

Dotacja może być udzielona również przez:

- ❖ Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- ❖ Samorząd Województwa Małopolskiego.
- ❖ Miejskiego Konserwatora Zabytków.
- ❖ Samorządy Gmin.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, lub
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw

kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru realizowane ze środków w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, realizowane są głównie w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie ogłasza (od 2005 r.) Programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury. Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowane są:

Program „Dziedzictwo kulturowe”:

priorytet „Ochrona zabytków”, w ramach którego są dofinansowywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, **priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”**, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań realizowanych poza granicami i na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju;
- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju;
- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji;
- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju;
- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

priorytet „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego, w ramach którego można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego uwzględniająca przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich;
- udostępnianie cyfrowych zasobów za pośrednictwem urządzeń multimedialnych lub/oraz sieci rozległych (Internetu) poprzez portale internetowe;
- przechowywanie zasobów cyfrowych z zapewnieniem trwałości i bezpieczeństwa danych cyfrowych.

priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych, w ramach którego dofinansowywane są następujące rodzaje zadań:

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań

zabytków.

Poza trybem określonym w Programach, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje również **dotacje na badania archeologiczne**, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Zgodnie z art. 83 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Należy jednak zaznaczyć, że bieżące programy w ramach środków pochodzących z Unii Europejskiej ulegają zakończeniu wraz z końcem 2020 roku, należy więc oczekiwać na informacje dotyczące ich kontynuacji bądź powstaniu nowych programów w ramach nowej perspektywy budżetowej Unii na lata 2021-2027.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. 2023 poz. 40 ze zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy. Dotacje na prace przy obiektach włączonych do gminnej ewidencji zabytków mogą udzielać organy administracji samorządowej (wójt / burmistrz / prezydent / starosta / marszałek) na podstawie stosownej

uchwały. Wojewódzki Konserwator Zabytków nie może udzielać dotacji na prace przy tych obiektach.

Rada Gminy Rejowiec Uchwałą nr VI/39/2011 z dnia 25 maja 2011 przyjęła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Uchwała ta została opublikowana w Dz. Urz. Woj. Lubelskiego z 2011 r., Nr 122, poz. 2127.

11. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r**
(Dz. U. nr 78 poz. 483, oraz z 2006 r. nr 200 poz. 1471 oraz z 2009 r. nr 114 poz. 946) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>
2. **Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej**
(t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2512).
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971410943>
3. **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**
(Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), wraz z aktami wykonawczymi do ustawy <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568>
4. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym**
(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19900160095>
5. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**
(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 997 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030800717>
6. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane**
(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414>
7. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska**
(t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620627>
8. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody**
(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040920880>
9. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami**
(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 334 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971150741>
10. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej**
(t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911140493>
11. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach**
(Dz. U. z 2022 r. poz. 385)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970050024>
12. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach**
(t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2396)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970850539>

13. **Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych**
(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz.887 ze zm.)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330390311>
14. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie**
(t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873>
15. **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70 ze zm.).
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031>
16. **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20190000808>
17. **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie strategii na lata 2004–2020**
http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury.pdf
<http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf>
18. **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030**
http://rpo2020.lubuskie.pl/wp-content/uploads/2013/01/Koncepcja_Przestrzennego_Zagospodarowania_Kraju_2030_13.pdf
19. **Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”**
http://kigeit.org.pl/FTP/PRCIP/Literatura/002_Strategia_DSRK_PL2030_RM.pdf
20. **Strategia Rozwoju Kraju 2020.**
<http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/7938232EA0AAD4F2C1257AD00052A8F6/%24File/972.pdf>
21. **Założenia do Narodowego Planu Rewitalizacji 2022**
https://rpo.slaskie.pl/dokument/narodowy_plan_rewitalizacji_2022_zalozenia
22. **Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego**
https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascicieli_i_zarzadcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/
23. **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020**
http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20130520SRKS_na_stronie_internetowej.pdf
24. **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020**
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20110360423/O/M20110423.pdf>
25. **Strategia Sprawne Państwo 2020**
<http://administracja.mswia.gov.pl/adm/departament-administra/strategia-sprawne-panst/8085,Strategia-Sprawne-Panstwo-2020.html>
26. **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014–2020**
<https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/dokumenty/program-operacyjny-infrastruktura-i-srodowisko-2014-2020/>
27. **Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030)**

- http://www.strategia.lubelskie.pl/Strategia_Rozwoju_Wojewodztwa_Lubelskiego_na_lata_2014-2020_z_perspektywa_do_2030_roku.pdf
- 28. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego**
<https://umwl.bip.lubelskie.pl/index.php?id=935>
- 29. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019–2022**
<https://www.lubelskie.pl/file/2019/07/WPOZ-2019-2022-poprawki-po-opinii-LWKZ-na-ZWL-2-26-06-2019-1.pdf>
- 30. Zagospodarowanie przestrzenne Gmina Rejowiec**
<https://ugrejowiec.bip.e-zeto.eu/index.php?type=4&name=bt43&func=selectsite&value%5B0%5D=mnu12&value%5B1%5D=23>
- 31. Lokalna Grupa Działania „Promenada S12”**
<http://promenadas12.pl/>
- 32. Gminny Ośrodek Kultury w Rejowcu**
<https://gminarejowiec.pl/kultura.html>